

Piarista Füzetek
12.

GIOVANNI AUSENDA

A piarista rend
története

Giovanni Ausenda
A PIARISTA REND TÖRTÉNETE

Sorozatszerkesztő:

Tózsér Endre

Megjelent kötetek:

1. **A piarista karizma ma** • 44. Egyetemes Káptalan (1997) • Bp., 2000
2. **Világiak a piarista iskolában** • 44. Egyetemes Káptalan (1997) • Bp., 2000
3. **A Piarista Testvériség (PIT)** • *Generálisi Kongregáció* (1988) • Bp., 2000
4. **Gyakorlati útmutató a provinciái káptalanhoz** • *Generálisi Kongregáció* (1994) • Bp., 2003
5. **A piarista szolgálat – A nevelés által evangelizálni Kalazancius stílusában** • *Generálisi Kongregáció* (1999) • Bp., 1999
6. **Kalazancius és konstitúciója** • *Dionisio Cueva* (1979) • Bp., 1999
7. **Kalazanci Szent József – A piarista rend alapítója** • *Quirino Santoloci* (1994²) • Bp., 1999
8. **Piarista hivatásgondozási direktórium** • *Generálisi Kongregáció* (1992) • Bp., 2000
9. **A piaristák folyamatos képzésének direktóriuma** • *Generálisi Kongregáció* (1994) • Bp., 2000
10. **Kalazanci Szent József lelkisége és pedagógiája**
Összefoglaló tanulmány • *Generálisi Kongregáció* (1995) • Bp., 2000
11. **Gyakorlati útmutató a helyi káptalanhoz** • *Generálisi Kongregáció* (1994) • Bp., 2002
12. **A piarista rend története** • *Giovanni Ausenda* (1986) • Szeged, 2003

Előkészületben lévő kötetek:

Generálisi Kongregáció: *A szerzetes és a világi piarista identitásának tisztázása*

Generálisi Kongregáció: *A piarista rend küldetése az új evangelizációban*

Sántha György: *A Magyar Piarista Rendtartomány apostoli, kulturális, pedagógiai és szociális tevékenysége 1642-től 1956-ig*

Giovanni Ausenda

**A PIARISTA REND
TÖRTÉNETE**

Kalazancius Tanulmányi Központ
Szeged, 2003

A könyv eredeti kiadása:
L'Ordine delle Scuole Pie
Breve compendio storico
Curia Generalizia dei Padri Scolopi,
Roma, 1986.

Fordította és kiegészítette:
RUPPERT JÓZSEF SCH. P.

A Magyar Piarista Rendtartomány
függelékben közölt történetét írta:
BORIÁN TIBOR SCH. P.

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT
A PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARIAE ALAPÍTVÁNY
„EGYHÁZI ISKOLÁKÉRT” SZAKALAPÍTVÁNYA TÁMOGATTA.

MEGJELENT A PIARISTA REND
MAGYARORSZÁGI TARTOMÁNYFŐNÖKÉNEK
ENGEDÉLYÉVEL.

© Curia Generalizia dei Padri Scolopi, 1986
Hungarian translation © Ruppert József, 2003

ELŐSZÓ

Amikor a kedves olvasó belelapoz ebbe a kis füzetbe, megremülhet: nevek, évszámok és adatok tömkelegét találja benne. Bizony, nem szórakoztató olvasmánynak készült, hanem egy rövid vázlatnak, egy lexikon tanulmányának. Azért állította össze *Giovanni Ausenda* olasz piarista (1911–1995), mert mind a mai napig hiányzik egy átfogó, alapos és részletes mű a piarista rend történetéről. Ennek a kis vázlatnak a segítségével azonban legalább nagy vonalakban megnyílik az olvasó előtt a négy évszázad története. A szerző korszakokra osztja az eltelt évszázadokat, és azokon belül az egyetemes előljárók (generálisok) működésére fűzi fel az eseményeket. Megemlíti a legfontosabb történéseket, alapításokat, változásokat, a felmerülő gondokat és nehézségeket, majd bemutatja az egyes korszakok legjelesebb piaristáit és neves diákjait. Munkája 1986-ban jelent meg, ezért az eseményeket csak az 1985-ös egyetemes káptalanig tárgyalja. Minthogy az említett káptalan és a mű fordítása közt eltelt tizennyolc év alatt fontos események történtek a piarista rend életében, szükségesnek láttam kiegészíteni a szöveget az ezredfordulóig. Mivel a fordítás magyar olvasóknak készült, több helyen kibővítettem és kiegészítettem a magyar, valamint a többi, közép-európai provinciára vonatkozó részt.

Az érdeklődők kedvéért – függelékben – közöljük a magyar piarista rendtartomány vázlatos történetét is.

Biztos vagyok abban, hogy a kedves olvasó a száraz adatok, nevek és évszámok mögött is meglátja majd e rendtörténeti vázlatban a mi Urunk történelmet irányító gondviselését, amely minden, sokszor kilátástalannak tűnő nehéz helyzetben is megsegítette a rendet, és reményt ad a jövőhöz is.

Itt mondok köszönetet mindazoknak, akik a fordítás átnézésével, javításával, illetve a szöveg kiegészítésével segítségemre voltak. *Severino Giner*, rendi történészünk a könyv történelmi adatait ellenőrizte, *Molnár István*, *Mészáros Gábor* és *Tözsér Endre* pia-

rista rendtársaim fontos szakmai tanácsokat adtak, *Böszörményi Géza* pedig a nyelvi lektorálást végezte.

Ajánlom ezt a kis munkát elsősorban a piarista novíciusoknak és papnövendékeknek, valamint azoknak a diákjainknak, akik piarista hivatást éreznek magukban. Növelje bennük Kalazanci Szent József és a piarista rend iránti szeretetet!

Rómában, 2003. augusztus 25-én,
rendalapító szentatyánk ünnepén

Ruppert József

1. AZ ELSŐ ÖTVEN ÉV (1597–1646)

Kalazanci Szent József „piarista iskolája” Róma Tiberisen túli városrészéből, a Santa Dorotea-plébániatemplomból indult útjára. A kezdetekre maga a rendalapító több levelében is visszaemlékezik. Így írt például *Vincenzo Berro* piarista atyának 1644. május 20-án kelt levelében: *„Ami pedig az iskolák kezdetét illeti, együttműködtem a Doctrina Christiana Társulat két-három tagjával, akik a Tiberisen túli városrészbe jártak át, és ott vezettek bizonyos iskolafélét a Santa Dorotea-templomban. Mivel a nevezett iskolában a tanulók nagy része csak havonként fizetett valamit, és a tanítótársak közül némelyek csak délelőtt, mások csak délután jöttek az iskolába, úgy határoztam, amikor a plébános meghalt – aki egy termet és egy földszinti szobácskát ajánlott fel az iskola céljaira –, hogy áthelyezem az iskolát Róma központjába, mert látogatásaim alkalmával, amikor a Szent Apostolokról nevezett Társulat tagja voltam hat-hét éven át, felismertem, hogy Róma kerületeiben, negyedeiben milyen roppant nagy a szegénység, a Tiberisen túli városrész tanítói közül csak egy maradt velem. Így került az intézmény Rómába, amely fokozatosan kongregáció, majd ünnepélyes fogadalmas szerzet lett.”* (EP 4185)

A piarista iskola elindulásának hagyományosan elfogadott dátuma *Vincenzo Berro* atya emlékiratán alapszik, amelyben azt olvashatjuk, hogy a piarista iskola *„két évvel vagy harminc hónappal”* Don Antonio Brendani plébános halála előtt született meg. Ez utóbbi időpontját biztos forrásokból tudjuk: 1600. február 26. Ezt a dátumot Kalazancius összes életrajzírói elfogadták. Egyedül a katalán piarista rendtörténész és kutató, *Claudio Vilà Palà* (1918–1999) kételkedett ennek hitelességében, ugyanis Kalazanciusnak egy 1599. június 24-én kelt és Peralta de la Sal (szülőfaluja) plébánosához írt levele alapján azt állította, hogy az intézmény nem születhetett meg 1599 ősze előtt. Érvelése nem nélkülöz minden alapot, mégis úgy tűnik, hogy *Sántha György*

érvelése a meggyőzőbb, aki, miután mérlegelte Claudio Vilà Palà állítását és érveit, az általa feltárt újabb adatok és bizonyítékok alapján azon a véleményen volt, hogy az 1597-es dátum a valószínűbb (vagy legkésőbb az 1598-as év eleje), pontosan úgy, ahogyan Vincenzo Berro írta: két évvel vagy harminc hónappal a plébános halála előtt.

Még ennél is nehezebb pontosan meghatározni azt az időpontot, amikor Kalazancius „*azt határozta el, hogy csak a szegényeket oktassák, akiket senki sem tanított az alapismeretekre*” (EP 132a), vagyis azt a pillanatot, amikor a Santa Dorotea-templom kis iskolája *Európa első ingyenes népiskolájává* vált, ahogyan a pápák történetírója, Ludwig Pastor nevezi.

Kalazancius atyánk az 1600-as szentév kezdetén átköltözött iskolájával Róma központjába, ahol gyors egymásutánban négy-szer is helyet változtattak. Az első két hely a San Eustacchio-kerületben volt, a második kettő a vele határos Parionében. Először „*a Paradiso nevű fogadó melletti*” két kis házban találtak helyet (közel a híres Campo dei Fiorihoz), és itt maradtak körülbelül két évig. Ezután a Sant’Andrea della Valle-templom mögötti Vestri-palotába költöztek; itt 1605. októberéig működtek, amikor a Mannini-palotába vitték át az iskolát. Végül Kalazancius 1612 októberében megvásárolta a közeli San Pantaleo-templom mellé épült Torres-palotát, és ez lett a piarista iskola végleges épülete.

A rendalapító a korabeli pedagógiai, nevelői és oktatói módszerekből indult ki, lassan tökéletesítette azokat, és saját iskolájához igazította, amelyben a sok kisdíák számára jól megszervezett osztályok voltak. 1606 és 1610 között kialakította saját nevelői rendszerét, amelyet egy *Breve relazione* című kis iratban foglalt össze. Ennek eredeti kézírata a mai napig megvan, és a kalazanciusi pedagógia alapidokumentumának (*Documentum princeps*) nevezik.

Nem nézték jó szemmel az új iskolát a római kerületek hivatalos tanítói és mindazok, akik nem értettek egyet azzal, hogy minden gyermeknek tanulnia kell, főleg, ha ráadásul szegény is. Nem kis fejtörést okoztak az alapítónak a szűkös anyagi körü-

mények és a felmerülő más nehézségek. A legnagyobb gond Kalazancius számára az volt, hogy miképpen tudná biztosítani iskolája jövőjét, amelyet akkor még csak igen kevesen láttak hasznosnak, és még kevesebben szükségesnek. Tanítói közt nagylelkű és igen kiváló embereket találhatunk, mint például *Marcantonio Arcangeli* lovagot, *Gian Francesco Fiammelli* és *Gellio Ghellini* papokat és másokat, de rájuk nem számíthatott hosszú távon, mert nem akartak véglegesen az iskola munkatársai maradni. Más segítőtársaiban pedig azért nem mert bízni, mivel „sokan, miután jól elsajátították a tanítás módszertanát, elmentek érdekből máshová tanítani” (Breve relazione).

Ezért a Torres-palota megvásárlása után barátai, különösen Benedetto Giustiniani bíboros tanácsára elhatározta, hogy rábízza iskoláját egy szerzeteskongregációra, amelyet negyven évvel azelőtt alapított Luccában régi barátja, Leonardi Szent János, aki 1609-ben halt meg. Kérésére 1614-ben V. Pál pápa kiadott egy brévét a piaristák (*Scholae Piae*) és a luccai kongregáció egyesítéséről. Ez az egyesítési kísérlet azonban nem volt sikeres. Három évvel később Giustiniani bíboros segítségével sikerült elérnie, hogy a pápa 1617. március 6-án egy újabb brévében érvénytelenítse az előzőt, és új intézményt hozzon létre *Congregatio Paulina Scholarum Piarum* néven. Ennek tagjai egyszerű szerzetesi fogadalmat tesznek a szegénységre, a tisztaságra és az engedelmességre, amelyek alól csak a pápa adhat felmentést. A pápa a nevével fémjelzett új szerzetes-kongregáció (Congregatio Paulina) feladataként azt jelölte meg, hogy ingyenesen oktassák a gyermekeket írásra, olvasásra, számolásra, latinra és főleg a keresztény hit alapelemeire, valamint hogy neveljék őket keresztény szellemben.

Pontosan ez volt, amit Kalazancius akart; igazát az események is igazolták. Öt év leforgása alatt hihetetlen módon megnőtt a szerzetesek száma, és iskolái elterjedtek nemcsak Rómában, hanem a Róma környéki Lazióban és hamarosan Itália távolabbi vidékein is: Umbriában, Liguriában és Emiliában.

Ekkor Kalazancius atyánk nekilátott, hogy megírja az új intézmény alapokmányát, a Konstitúciókat. Erre biztatta Giustiniani

bíboros is. Ez az irat már tágasabb horizontban szemléli a jövőt, és számol az intézmény széleskörű és gyors elterjedésével.

Kalazancius azonban nem volt megelégedve azzal, hogy munkatársai csak egyszerű szerzetesi fogadalmat tehetnek, mert ezek alól könnyen lehetett felmentést kapni. Ezért, amikor a Szentszéknek bemutatta a Konstitúciókat jóváhagyás végett, kérelmezte azt is, hogy kongregációja kapja meg a szerzetesrendi rangot, és így a tagok ünnepélyes fogadalmat tehessenek. Michelangelo Tonti bíboros segítségével – akit Kalazanciusnak sikerült ellenségéből ügyének nagy pártfogójává megnyernie – 1621. november 18-án a Congregatio Paulina megkapta a szerzetesrendi rangot, *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum (Kegyességek Isten Anyjáról Nevezett Szegény Szabályozott Papjainak Rendje)* titulussal. Pár hónappal később, 1622. január 31-én a pápa egy brevével jóváhagyta a Konstitúciókat is.

A piarista iskolák a következő húsz évben (1622–1642) elterjedtek egész Itáliában, az itáliai szigeteken, eljutottak német földre, Lengyelországba és Magyarországra. A gyors terjeszkedés sajnos mindig gondokkal járt; ezek közül a legsúlyosabb a szerzetesek hiányos képzése volt. A kétéves noviciátusi képzés kiváló volt, de sajnos kevésnek bizonyult. Igaz ugyan, hogy az alapító a Konstitúciókban hosszú felkészülési időszakot írt elő, ezt azonban csak nagyon ritkán sikerült betartani. Általában a noviciátus befejeztével, a fogadalomtétel után a fiatalokat azonnal az iskolába küldték dolgozni. Csak a kiválóbbak voltak képesek arra, hogy szerzetesközösségük tagjainak segítségével az iskolai munka melletti szabadidejükben tovább képezzék magukat, bár sokan közülük így is nagy előrehaladást értek el.

1627-ben, hat évvel a rend születése után Kalazancius a legszorosabb munkatársait Rómába hívta össze egy megbeszélésre, amelyet *egyetemes káptalannak* nevezett. A történészek nem értenek egyet ezzel az elnevezéssel, mert mindössze öten vettek részt rajta: Kalazancius, mint egyetemes előljáró (Superior Generalis) és négy asszisztense. Az összejövetel egyik határozatának szomorú következményei lettek: megengedték a klerikusi birétum

használatát és a tonzúra felvételét azoknak a nem pap szerzeteseknek, akik magasabb osztályokban kívántak tanítani. Valószínű, hogy ily módon kívánták növelni tekintélyüket a növendékek előtt és biztatni őket, hogy képezzék tovább magukat a szépírás (calligraphia) és a számolás (arithmetica) tudományában. Klerikus munkatársaknak vagy dolgozó klerikusoknak (chierici operarii) nevezték őket.

Néhány év múlva ezek közül a testvérek közül néhányan elégedetlenkedni kezdtek, megzavarták a szerzetesközösségek békéjét, és különféle követelésekkel álltak elő, többek között azzal, hogy papok lehessenek.

Kalazancius megpróbálta eltávolítani rendjéből a legfőbb rendbontókat, de éppen az általa annyira óhajtott ünnepélyes fogadalom miatt nem járt sikerrel. Mindenesetre bölcsességének köszönhetően idestova tíz éven át sikerült elérnie, hogy megmaradjon a nyugalom és a békesség a rendházakban.

1636 vége felé a szent rendalapító két igen értelmes és művelt dolgozó klerikusnak, *Francesco Michelininek* és *Ambrogio Ambrosinak* megengedte, hogy pappá szenteljék őket, megtéve minden óvintézkedést, hogy elejét vegye a visszaéléseknek.

Sajnos azonban bekövetkezett, amitől félt. Nagyon sok dolgozó klerikus akarta követni a fentiek példáját és akartak pappá válni. Kérésüket azonban hevesen ellenezték a pappá szentelt rendtársak és a szó szoros értelmében vett klerikusok (papnövendékek). Mindebből egy fokozatosan növekvő konfliktus keletkezett, amely meglepő gyorsasággal elérte Itália valamennyi piarista közösségét, és véget vetett nyugalomuknak. Az első években e zavargások hullámai talán nem érték el Közép-Európát.

Sajnos az egyik baj szülte a másikat. Mivel Kalazancius nem engedett a dolgozó klerikusok követeléseinek, sokan közülük azzal kezdtek érvelni, hogy tulajdonképpen nem is voltak érvényesek a szerzetesi fogadalmak, mert azokat „per vim et dolum”, vagyis erőszak és megtévesztés hatása alatt tették, a testvérek számára előírt 21 éves kor előtt, és ezért klerikusnak számítanak azzal a lehetőséggel együtt, hogy pappá szentelésüket kérhessék.

Az 1637-es és 1641-es egyetemes káptalanok eltörölték a dolgozó klerikus állapotot, egyes kivételes eseteket pedig pontosan szabályoztak. Mindezt jóváhagyta a Szentszék is. Minden jel arra utalt, hogy az élet visszatér a régi kerékvágásba, és el lehet felejtetni az elmúlt évek ellenségeskedéseit, rossz hangulatát. Úgy látszott, hogy jó megoldást találtak és optimizmussal lehetett nézni a jövőbe.

Hivatkozunk itt egy statisztikai adatra, amely magáért beszél. 1637 utolsó hónapjaiban, amikor az egyetemes káptalan ülésezett, hat rendtartományban 27 rendházunk volt 362 piarista szerzetessel. Ezek közül 124 volt pap, 79 volt klerikus papnövendék, 159 volt testvér (beleszámítva a dolgozó klerikusokat is). Ezen kívül volt még 70 novícius, akiket nem sorolunk a 362 szerzetes közé, mert csak a fogadalomtétel után számítanak szerzetesnek.

Sajnos a következő években újabb zavargások támadtak, amelyek súlyosbították a helyzetet. 1639 vége felé firenzei rendházunkba kapott beosztást egy *Mario Sozzi* nevű piarista (1608–1643), aki személyes kérdések miatt szembehelyezkedett a közösség tagjainak nagyobb részével, különösképpen azokkal, akiket galileistáknak neveztek, mert Galileo Galilei tanítványai voltak.

Sozzi megdönthetetlen bizonyítékokkal (de nem éppen tiszta eszközökkel) leleplezett egy éveken át tartó súlyos botrányt. Erről tájékoztatta a firenzei inkvizíció titkárát, aki azonnal értesítette a római inkvizíció bíróságát. Emiatt a firenzei megbízott és a római bíróság titkára igen hálásak voltak Sozzinak, és védelmükbe vették. A per után pedig valamilyen módon meg akarták jutalmazni, mert már évek óta hiába keresték a Sozzi által kezükre adott bizonyítékokat.

Sozzi felhasználta az inkvizíció pártfogását, és bosszúvágyból elítéltette Galilei tanítványait, sőt az általa bűnösnek vélt Kalazancius generális atyát is, aki védelmébe vette rendtársait.

Nagyon hosszúra nyúlna részletesen tárgyalni mindazokat a szomorú eseményeket, amelyek ezután következtek. Az inkvizíció kötelezte a generális atyát arra, hogy nevezze ki Sozzit a toscanai rendtartomány provinciálisává. Ez nem volt szerencsés,

mert a toscanai nagyherceg alig egy év elteltével kiutasította Sozzit a nagyhercegség területéről. Az inkvizíció ekkor elhatározta, hogy rendfőnökké nevezi ki. A szentszéki törvényszéknek a pápa elnökletével 1643. január 15-én tartott ülésén Kalazanciust megfosztották generálisi rangjától, asszisztenseit leváltották, és Mario Sozzi vezetésével új rendkormány alakult, amely egyedül egy apostoli vizitátortól függött. Sozzi utódja – 1643 novemberében bekövetkezett halála után – az egyik szekértolója, *Stefano Cherubini* lett. Három évvel később, 1646. március 16-án X. Ince pápa a piarista rendet nagyobb előjárók és fogadalmak nélküli kongregációvá fokozta le, amely ettől kezdve a helyi püspököknek volt alárendelve.

Bekövetkezett hát a katasztrófa, amelyet Kalazancius két évvel élt túl, de végig meg volt győződve arról, hogy szerzetesrendje újra fog éledni. Meg is tett mindent, és keményen harcolt e cél érdekében. A X. Ince-féle határozat idején kb. 500 piarista volt a rendben: 220 pap, 120 papnövendék és 160 testvér. Nem voltak már novíciusok, mert az 1643. január 15-én kelt pápai rendelkezés megtiltotta a felvételüket.

A rend történetének első ötven évében nagyon sok piarista tűnt ki komoly életszentségével.

A fiatal *Tiszteletreméltó Glicerio Landriani* (1588–1618) Kalazancius erényes életű munkatársa, különösen kitűnt a gyermekek csoportos imájának (oratio continua) vezetésével és a vasárnapi szentmisék utáni hitoktatás megszervezésével Róma különböző templomaiban. Kalazancius atyánk maga kezdeményezte szentté avatását. Mivel a viszontagságos évszázadok nem voltak alkalmasak az eljárás lefolytatására, az egyház csak 1931-ben nyilvánította ki hivatalosan, hogy Glicerio Landriani hősiek fokban gyakorolta az erényeket, és megilleti a *tiszteletreméltó* jelző. Rómában, a San Pantaleo-templomban található sírja mindig tele van virágokkal.

Boldog Pietro Casani (1572–1647) a luccai kongregációból lépett át a piarista rendbe. A rendalapító leghűségesebb munkatársa és barátja volt. Kalazancius azt szerette volna, hogy ő kövesse majd a generálisi tisztségben, ez azonban nem teljesülhe-

tett. Sok éven át ő volt a novíciusok magisztere, majd a genovai és a nápolyi provincia első tartományfőnöke. Közel hetvenévesen érkezett generálisi megbízottként Közép-Európába. Morvaországban filozófiai és teológiai tanulmányaik végzésére megszervezte a piarista papnövendékek házát. Mindenütt nagyra becsülték tudása és életszentsége miatt. Szentté avatását maga Kalazancius kezdeményezte, de Glicerio Landrianihoz hasonlóan az ő ügye is sokáig elhúzódott: II. János Pál pápa 1995-ben avatta boldoggá. Érdekességként megemlíjtük, hogy a boldoggá avatásához szükséges csoda Magyarországon történt 1738-ban, amikor a szegedi pestisjárvány idején *Tarnóczy János* piarista önként ment a betegek közé lelkésznek. Tarnóczy atya november egyik éjjelén a haldokló Sárkány Istvánné, született Szöcs Ilona mellére Casani Péter képét tette, kérte az ő közbenjárását, mire a beteg hirtelen meggyógyult.

Gaspare Dragonetti (1513–1628), a csodálatos, száz éven felelő öreg, egy azok közül, akik halálukig hűséges munkatársai maradtak Kalazanciusnak. 1603-ban csatlakozott a piarista iskolához, és hosszú éveken át tanított. Tudjuk, hogy 1625-ben még órákat tartott.

Domenico Pizzardo (kb. 1567–1631), savoyai származású piarista, már öregkorában lépett be a rendbe fiával együtt. Carcaréban halt meg, miközben pestises betegeket ápolt. *Giacomo Graziani* (1580–1634) kivételesen kiegyensúlyozott személyiség, magánemberként rendkívül szigorú, kiváló előljáróként igen megértő volt. *Ambrogio Leailth* (1602–1645) Bolzanóban született, ő is pestisben halt meg Nikolsburgban, miközben a betegeket ápolta. *Kazimierz Bogatka* (1610–1650) az első lengyel piarista, a novíciusok kiváló nevelője, az életszentség hírében halt meg. Végül emlékezzünk meg a „galileánus” piaristák kicsiny, de értékes csapatáról is: a legnevesebbek *Ambrogio Ambrosi* (1609–1645), *Clemente Settimi* (szül. 1612) és *Francesco Micheli* (1604–1665) voltak. A későbbiekben megemlítünk más, főként az irodalom terén kiemelkedő piaristákat is, akik ekkor éltek, de inkább a rendtörténet következő szakaszához sorolhatjuk őket.

2. A REND LEFOKOZÁSÁTÓL AZ ÚJRAÉLEDÉSIG ELTELT HOSSZÚ HÚSZ ESZTENDŐ (1646–1669)

A piarista rendet lefokozó pápai bréve engedményeit felhasználva nagyon sok (mintegy kétszáz) rendtag hagyta el a rendet, bár nem egyszerre, hanem hónapok, évek alatt. Így lehetséges volt, hogy folytatódjék az iskolákban a munka és minden szerzetház megmaradjon. Mindezek ellenére nyilvánvaló volt, hogy – mivel tilos volt novíciusokat felvenni – ez az állapot nem tartható fenn sokáig. Csak 1648-ban, kevéssel a rendalapító halála előtt kapta meg a rend a jogot, hogy felvehessen novíciusokat, akik azonban nem tehettek fogadalmat. Jelentős tény, hogy ebben az időben igen sok fiatal kérte és kapta meg az engedélyt a piarista rendbe való belépésre, noha a rend jogi szempontból már nem is létezett. A jelentkezők elvégezték az előírt kétéves noviciátust, majd valamelyik közösséghez csatlakoztak „társtagok” (*aggregati*) néven. Ők tartották fenn Kalazancius művét, miközben az évek során az idősebb szerzetesek meghaltak vagy kiléptek.

Eközben a piaristák minden rendelkezésükre álló eszközt felhasználva folytatták a rendalapító törekvéseit, hogy visszavonassák a brévét, vagy legalább – különösen Közép-Európa területein – enyhítsék következményeit. A legtöbbet harcolók között volt *Francesco Castelli* és *Onofrio Conti*, akik kísérletet tettek arra, hogy a piarista rend számára egy „támogató bíborost” (Cardinale Protettore) nyerjenek meg. Sokat segített a lengyel király közbenjárása is. Más módon kerestek megoldást *Giovanni Battista Andolfi*, *Vincenzo Berro*, *Giancarlo Caputi*, *Angelo Morelli*, *Carlo Mazzei* és *Pietro Mussesti* atyák. Ez utóbbi *Francesco Michelinivel* együtt elérte, hogy a firenzei udvar is közbenjárjon a piaristák ügyében. X. Ince pápa, amint az előrelátható volt, hajthatatlan maradt. Mihelyt megválasztották utódját, VII. Sándor pápát, a piaristák ismét előálltak kérésükkel, most azonban már sikerrel

jártak. 1656. január 24-én a pápa világi kongregáció formájában visszaállította a rendet, és kevéssel ezután három évre kinevezte generálissá *Giovanni Garzia* atyát (1584–1659), Kalazancius hűséges barátját, és négy asszisztenst is állított mellé.

Nem volt könnyű újjászervezni a rendtartományokat, és újra kinevezni helyi előljárókat. A szerzetesek száma viszont örövendően megnőtt, hiszen nagyon sok „társtag” – mivel már elvégezte a noviciátust – azonnal fogadalmat tehetett. 1657-ben a szerzetesek száma 320 volt, 41 rendházban.

1659 elején Giovanni Garzia összehívta az egyetemes káptalant, de ő már nem tudott részt venni rajta, mert február 16-án meghalt. A májusban tartott káptalanon *Camillo Scassellati* atyát (1610–1678) választották meg a helyére, aki a ma is működő római *Collegio Nazareno* nevű piarista iskola rektora volt. Ő úgy gondolta, hogy hivatali ideje a Konstitúcióknak megfelelően élete végéig tart majd. Az 1660. április 28-án kelt pápai bréve azonban hat évben szabta meg a generális működésének időtartamát, és önálló jogokkal ruházta fel az asszisztenseket. Mindezek nem szerepeltek a Konstitúciókban. Ekkortól kezdve működik ilyen formában a generálisi kongregáció (a generális atya és asszisztensei), bizonyos változtatásokkal, egészen a mai napig. A következő egyetemes káptalanon (1665) a szicíliai származású *Cosimo Chiara* atya (1616–1688) lett a generális. Az ő kormányzása alatt – köszönhetően főleg Giancarlo Caputi atya ügyességének, aki kiválóan tudott együttműködni befolyásos emberekkel, valamint az új pápa, IX. Kelemen jóindulatának, aki személyesen ismerte Kalazanciust és valódi szentnek tartotta – a piarista rend visszakapta mindazokat a jogokat és kiváltságokat, amelyeket XV. Gergely engedélyezett számára 1621. november 18-i és 1622. január 31-i brevéiben. Mindez 1669. október 23-án történt.

A következő tizenöt évben megmutatkozott a piarista rend életképessége: rövid idő alatt megerősödött és terjedni kezdett. 1661-ben alakult meg a *szardíniai provincia*, egy évvel később, 1662-ben pedig a *lengyel provincia*. Ezt az tette lehetővé, hogy Szardíniában mindig is sok hivatás volt, Közép-Európában pedig igen sok „társtag” dolgozott. A német provinciában („Provincia

Germaniae”: körülbelül a mai Csehország, Morvaország és Szlovákia területe) és Lengyelországban valójában a rendtartomány felépítése is megmaradt; a rendtagok például továbbra is tartományfőnököknek tekintették *Alessandro Novari* atyát, pedig a jog szerint nem volt provinciális, és csak erkölcsi joghatósága volt.

Camillo Scassellati atya érdeme, hogy 1660-ban Chietiben létrehozott egy növendékházat az egész rend számára. Ennek előjárója egy „galileista” piarista, *Angelo Morelli* lett. Ebben a növendékházban majd fél évszázadon keresztül igen sok piarista nevelődött, főleg a nápolyi provincia számára, mert – valószínűleg a földrajzi távolság miatt – távolabbról csak nagyon kevesen jöttek ide. Camillo Scassellati ugyanakkor egy évvel később egy másik, valóban nemzetközi növendékházat is alapított Rómában a San Pantaleo-rendházban.

Ekkoriban nőtt meg a piarista írók száma; ilyenek Kalazancius halála előtt csak kevesen voltak. *Gian Francesco Apa* (1612–1656) különböző műveket írt az iskolák és színműveket az iskolai színházak számára, valamint már 1643-ban kiadott egy kis latin nyelvtant olasz nyelven, amelyet a rendalapító generális atyának és a piarista iskoláknak ajánlott. Főleg ezekben az években jelentetett meg iskolai könyveket és latin verseket a már említett *Camillo Scassellati* és *Pietro Mussesti* (kb. 1612–1668). A lengyel *Stanisław Papczyński* (1631–1701), aki később önálló szerzetesrendet alapított, összeállított egy retorikakönyvet, amely 1870-ben már a negyedik kiadást érte meg. *Francesco Baldi* (kb. 1600–1672), aki 1651-ben egyházmegyés pap lett, 1649-ben kiadott egy latin nyelvtankönyvet és egy vaskos latin szinonima-szótárt.

Azok közül, akik a rendi hagyomány szerint kitűntek az erények gyakorlásában és az életszentségben, megemlíjük mindegyik előtt *Giovanni Garzia* atyát, rendünk második generálisát, valamint *Francesco Castelli* atyát (1583–1657), aki jámbor és tudós ember volt, az egyetlen, aki az 1622-ben kinevezett asszisztensek közül túlélte a szent rendalapítót.

Méltó megemlíteni még apostoli buzgóságuk és erényes életük miatt *Alessandro Novari* atyát (1605–1657), aki Morvaországban és Csehországban kezdte el a protestánsok megtérítésére

irányuló missziós munkát; *Gian Domenico Franco* atyát (†1662), aki példamutató szerzetes volt, novíciusmester és a lengyel provincia első tartományfőnöke; valamint a római *Pier Luca Battaglione* atyát (1618–1663), aki Szardínia szigetén dolgozott. A protestánsok között, a Szepességben (jelenleg Szlovákia) működött *Hanacius Ferenc* atya (1637–1670); privigyei iskolánk az ő nevét viseli (*Františka Hanáka*). Végül megemlítjük *Gian Stefano Spinola* atyát (kb. 1591–1674), aki fiatal piaristáknak, de klauzúrában élő monasztikus szerzeteseknek is kiváló lelkiatyja és lelkivezetője volt.

3. A 17. SZÁZAD UTOLSÓ HARMINC ÉVE (1670–1700)

Cosimo Chiara atya, miután megtörtént a piarista rend teljes helyreállítása, hatéves működésének végén előkészítette a következő egyetemes káptalant, amely 1671-ben kezdte meg munkáját. Az új generális *Giuseppe Fedele* (1605–1683) lett. A káptalanon *Camillo de'Massimi* bíboros elnökölt. Az ő kezdeményezésére egy pápai irattal nevezték ki, tehát nem a káptalani atyák választották meg az új generálist. Ez természetesen sokaknak nem tetszett, de a Szentszék iránti tiszteletből elfogadták a kinevezést. Az új generális nagy bölcsességgel és határozottsággal, bár nem mindig pártatlanul irányította a rendet. Hivatali idejének végén 8 rendtartományban és 56 rendházban 726 tagot számlált a piarista rend.

Az 1677. évi egyetemes káptalan a harminchét éves *Carlo Giovanni Pirroni* atyát (1640–1685) választotta a rend élére, aki akkor a generálisi prokurátor tiszteletét töltötte be, vagyis a rend ügyeit intézte a Szentszéknél. Kiváló, művelt szerzetes volt, aki különleges képességekkel rendelkezett a kormányzás terén. Sikeresen megoldania a generálisi kongregáción belüli sok problémát, és a rendi vezetést energikusabbá és hatékonyá tette. A Szentszék különböző hivatalaival igen jó kapcsolatot tartott fenn, és személyes jó barátja lett az új pápának, Boldog XI. Incének (1676–1689), aki igen tisztelte és gyakran fogadta őt kihallgatásokon. Megerősítette a szerzetesi fegyelmet, de igen sokat törődött a fiatal piaristák nevelésével és képzésével is: először ő készítette „*Ratio studiorum*”-ot, és ezt az 1681. november 12-i rendeletével kötelezővé is tette minden rendtartomány számára. Már ez előtt újjászervezte a Chietiben lévő és újra megnyitotta a San Pantaleo-rendházban létesített növendékházat, amelyet *Camillo Scassellati* generálissága alatt zártak be. Vendégként a San Pantaleo-rendházba fogadta *Giovanni Alfonso Borrelli* (1608–1679) a híres tudóst, aki életének hátralevő két évében sok fiatal piaris-

tát tanított matematikára. (A tudós emlékét márványtábla örökíti meg a bejárat mellett a San Pantaleo-templomban.) Pirroni adatta ki Borelli *De motu animalium* című munkáját, amely Borrellinek a San Pantaleo-rendházban 1679. december 31-én bekövetkezett halála miatt kiadatlan maradt, bár már elő volt készítve a kinyomtatásra.

Hogy a növendékházakban tanuló fiatalok számára megte-remtse a szükséges anyagi feltételeket, és az iskolákat is minél hatékonyabbá tehesse, kérte és megkapta XI. Ince pápától azt a jogot, hogy – megváltoztatva a rendi Konstitúciókat – a piarista rendnek anyagi javai lehessenek. 1683-ban újra generálissá választották, és még ebben az évben az az öröm érte, hogy megér-hetette a piarista rend megtelepedését Spanyolországban, amelyet előzőleg ő készített elő. Bizonyos, hogy még sokkal többet is tett volna a rend érdekében, de 45 éves korában (1685. április 13-án) tüdőgyulladás következtében váratlanul elhunyt.

A nagybeteg Pirroni egyik generálisi asszisztensét, *Alessio Armini* atyát (1642–1695) nevezte ki helyettesének, ő készítette elő az egyetemes káptalant az elhunyt generális utódjának megválasztására. Ezen 1686. május 2-án őt választották generálissá.

Armini nagy hozzáértéssel és határozottsággal folytatta Pirroni munkáját. Igen nagy kár, hogy megakadályozták egy 1687-ben elkezdett mexikói alapítás megvalósításában.

1692-ben a negyvenkét éves *Giovanni Francesco Foci* atyát (1650–1699) választották generálissá, akinek kormányzása egészen a század végén bekövetkezett haláláig tartott (éppen csak megkezdte kormányzásának második hatéves időszakát). Ő volt az első generális, aki személyesen meglátogatta a közép-európai rendtartományokat, ahol nehéz és kényes problémákkal kellett és sikerült megbirkóznia. Generálissága idején sok rendház alakult. Ezek között jelentős az 1698-ban alapított bécsi, amelynek létrejöttéért sok éven át dolgozott. Összeállított egy igen jól használható kézikönyvet rendünk törvényeiről *Synopsis* címmel, amely bár jogi érvennyel nem bírt, a gyakorlatban mégis igen hasznosnak bizonyult. 1698-ban adták ki első alkalommal Rómában, majd 1759-ben Luca Holstenius nagy gyűjteményének részeként,

végül facsimile formában 1958-ban Ausztriában (Grazban). Összeállított egy *Ratio studiorum pro nostris* című művet is, amelyet az 1718-as egyetemes káptalan átdolgozott, s amely ezután érvényben maradt egészen a 18. század végéig. Modernizálta a római Collegio Nazareno szabályzatát, és kiadta a Salisti által a *S. Michele a Ripa-Intézet* számára összeállított normákat. Ezt az intézetet a Szentszék bízta a piaristákra 1648-ban, Pirroni generálissága alatt.

Sok szerzetes élt az életszentség hírében ebben a korban. Emlékezzünk meg itt *Thomas Sperat* atyáról (1635–1681), aki a protestánsok közötti térítő munkában tűnt ki. A kálvinisták elfogták, szörnyen megkínozták Breznóbányán, majd elengedték. Útközben halt bele sérüléseibe. A római San Pantaleo-rendházban szép festmény őrzi emlékét. Nagy kár, hogy nem indították el boldoggá avatási eljárását, hiszen hitéért szenvedett vértanúhalált. *Mikuláš Hausenka* atya (1637–1683) szintén sikeres hittérítő volt, a kálvinisták „pápista ördögnek” nevezték. A nápolyi *Onofrio Conti* atya (1606–1686) volt a közép-európai rendtartományok megszervezője, a lengyel rendtartomány alapítója. Már közel hetvenéves volt, amikor Szardínia szigetére küldték az ottani piarista szerzetesi fegyelem helyreállítására. Olyan sikerrel dolgozott, hogy munkájának hatása évtizedekkel később is érződött. 1688-ban halt meg Palermóban *Cosimo Chiara* egykori generális, aki 1671-től élt itt szentségben, alázatos munkálkodásban. Szent hírű lelkivezető volt a toscanai *Bartolomeo Guidi* (1654–1688) és *Migliore Guadagni* (1654–1708). Kiváló szónok és szentéletű szerzetes volt a lengyel *Wojciech Siewierkiewicz* (1650–1693).

A kultúra területén figyelemre méltó *Ambrogio Berretta* atya (1616–1683), aki korszakalkotó latin nyelvtankönyvet írt. A már többször említett *Carlo Giovanni Pirroni* generális a szentszéki rítuskongregáció által jóváhagyott szent himnuszok és szerzetszekhez intézett szentbeszédék szerzője. A kiváló latinista *Carlo Mazzei* (1621–1685) iskolai szövegeket és más műveket is írt klasszikus latin nyelven. A lengyel *Ignacy Krzyszkiewicz* (1640–1695) írta az *Institutiones poeticae* című művet.

Alessio Armini egykori generális három rövid életrajzot is írt: a szent rendalapítóról, Pietro Casaniról és Glicerio Landrianiról. Ezeket a szövegeket az iskolákban az olvasás tanításánál használták. Ő írta meg a szent rendalapító első, alapos és dokumentált életrajzát is, amelyet halála után adtak ki. Érdeemes megemlékeznünk a cseh *Jiří Michál Nickl* atyát is (1647–1692), aki 1688-ban Prágában adott ki egy latin nyelvű életrajzot Kalazanciusról. Kalazanci Szent József első életrajzírói közül nem szabad kihagynunk *Efísio Siotto* atyát (kb. 1632 – kb. 1690), bár el kell ismernünk, hogy műve történelmi szempontból nem hiteles, mert sok, fantáziából merített adatot tartalmaz. A szerző nevét később Sottorealra változtatta, könyvét pedig kiadta spanyolul Madridban 1675-ben.

Meg kell emlékeznünk a lengyel *Damazý Stachowicz* atyáról (1658–1699), aki kiváló zeneszerző volt, műveit ma is játsszák. A magyar provinciát megszervező *Mösch Lukács* (1651–1701) matematikai, pedagógiai és irodalmi műveket írt, jelen volt Budavár visszafoglalásánál, hadászati témájú rajzai és ostromrajzai megtalálhatók budapesti levéltárunkban. *Michál Kraus* (1628–1703) számtalan különböző témájú írás szerzője, köztük egy vaskos köteté a szerzetesi életről. *Jan Mudran* (1647–1705) 1702-ben Varsovában nyomtatta ki *Instructio Novitiorum* című könyvét.

4. A 18. SZÁZAD ELSŐ HATVAN ÉVE (1700–1760)

Az 1686-os egyetemes káptalan – talán a költségek csökkentése érdekében – úgy határozott, hogy ha a rend a generális halála vagy más ok miatt legfőbb vezető nélkül maradna, annak érdekében, hogy ne kelljen újabb egyetemes káptalant összehívni, a generális által kijelölt helyettes (vicarius), vagy ennek hiányában az első generálisi asszisztens vezesse a rendet a hatéves időszak hátralévő részében. Így *Bernardo Salaris* atyának (1635–1701) mint első asszisztensnek kellett volna kormányozni Foci halála után 1704-ig. Ennek ellenére mintegy tíz nappal Foci generális halála után a Szentszék úgy döntött, hogy 1700 tavaszán tartsanak egyetemes káptalant. Ezen a káptalanon *Pier Francesco Zanoni* atyát (1660–1720) választották meg, aki inkább tudós ember volt, mint vezető egyéniség. Ettől függetlenül a rend tovább terjedt, tucatnyi új alapítással. Hivatali idejének végéről ránk maradt egy érdekes statisztikai adat, amely szerint 1706-ban 8 rendtartományban, 94 rendházban 950 piarista szerzetes dolgozott.

1706-ban nem lehetett egyetemes káptalant tartani a spanyol örökösödési háború miatt. Ezért a pápa egy rendelettel a firenzei *Gian Crisostomo Salistri* atyát (1654–1717) nevezte ki generálissá. Tapasztalt és humánus egyéniség volt, a teológia kiemelkedő ismerője, nagyszerű pedagógus és kiváló művek szerzője. Kormányzása igen sok eredményt hozott a rend számára, különösen a nevelés terén. Közép-európai utazásáról érdekes cikket olvashatunk *Osvaldo Tosti* tollából az *Archivum Scholarum Piarum* 35. számában (1994).

Utódjául az 1712-ben tartott egyetemes káptalanon a szintén teológus *Andrea Boschi* atyát (1665–1721) választották meg. Felismerte, hogy a tudományokban való alapos elmélyülés milyen sok hasznot hozott már eddig is a rend számára, ezért igen hatékonyan szorgalmazta ezt. Meg szeretne volna szüntetni azokat a kellemetlenségeket, amelyek a S. Rota egyházi törvényszék joga-

inak a római Collegio Nazareno vezetésével és igazgatásával szembeni érvényesítéséből keletkeztek. Határozott fellépésével sikerült elérnie, hogy a S. Rota lemondott jogairól. Az is nagy érdeme volt, hogy alapos munkával előkészítette az 1718-as egyetemes káptalant, amely a piarista növendéknevelés és a szerzetesi fegyelem kérdéseiben kiadott rendelkezései miatt a század legjelentősebb káptalanja volt.

1718-tól 1724-ig *Gregorio Bornò* atya (1663–1743) volt a generális, az ő idejéből származnak a 18. század legpontosabb statisztikai adatai 1724-ből: 9 rendtartomány, 123 rendház, 1680 piarista szerzetes, 21 000 tanítvány. 1724-től 1730-ig *Adolf Groll* (1628–1743) kormányozta a rendet, ő volt az első generális, aki Közép-Európából származott. 1730 után győri püspök lett. Generálissága végén a rendnek 10 rendtartománya, 122 rendháza, 1725 piarista szerzetese volt, és a piarista iskolákba 21 300 tanuló járt. Ez az utolsó statisztikánk a 18. századból, amelyből a piarista szerzetesek létszámát is megtudhatjuk.

1730-ban kezdődött *Giuseppe Lalli* atya (1673–1742) generálisi kormányzása. Ő kérte és kapta meg XII. Kelemen pápától azt a nyilatkozatot, amely szerint a piaristák taníthatnak magasabb tudományokat is (filozófiát és teológiát), és elnyerhetnek egyetemi katedrákat. Utódja, *Giovanni Felice Arduini* atya (1671–1748), létrehozott egy központi rendi pénztárat, hogy ebből anyagi segítséget lehessen adni a rászoruló rendtartományoknak. Ő írta elő azt is, hogy minden rendház küldjön adatokat a rendi központ számára, hogy ott össze tudják állítani a rendi évkönyveket.

1742-től 1754-ig különböző okok miatt a generálisok csak három évig kormányozták a rendet. *Giuseppe Oliva* (1682–1745) három évvel megválasztása után meghalt, és a hatéves ciklust „Vicarius Generalis”-i tisztségben *Giovanni Diego Manconi* (1682–1754) fejezte be. 1748-ban *Giuseppe Agostino Delbecchi* (1687–1777) lett a generális, őt viszont püspökké nevezték ki 1751-ben. Helyére *Paolino Chelucci* (1681–1754) lépett, aki megkapta a pápától az egyetemes előljáró (Praepositus Generalis) címet. Az ő érdeme volt a szent rendalapító szobrának elhelyezése a Szent Péter-bazilikában. Kalazancius ekkor azonban még

nem volt szentté avatva. Ilyen csak ez egyszer fordult elő a bazilika történetében.

Végül az 1754-es káptalanon *Odoardo Corsini* atyát (1702–1760) választották meg, aki szabályszerűen kitöltötte hatéves kormányzási idejét.

Tegyünk itt említést három fontos eseményről az 1742 és 1760 közötti időszakból. Az első rendalapító atyánk boldoggá avatása, amely 1748-ban történt, renden belül és renden kívül is nagy lelkesedést és örömet váltott ki, majd több évig tartó ünnepegsorozat követte. A második az előljárók választásának és kinevezésének szabályozása. Az új rendszert, amelyet *Ubaldo Giraldi* készített elő, 1744-ben pápai bréve hagyta jóvá, egyelőre csak Itália számára. 1759-ben egy másik bréve némi módosítással kiterjesztette ezt Spanyolországra is. A szabályozás lényege az volt, hogy a tartományfőnökök és a házfőnökök kinevezésekor a generálisi kongregáció azon három rendtag közül volt köteles választani, akiket a rendtartományok terjesztettek fel. Eddig ugyanis ez az elküldött lista csak ajánló jellegű volt, így a generálisi kongregáció olyan személyeket is kinevezhetett, akik nem szerepeltek a listán. A harmadik fontos esemény pedig egy pápai rendelet 1758-ból, amely előírja, hogy egyetemes káptalanokat tizenkét évenként kell tartani, és ennek megfelelően a generális tizenkét éven át marad hivatalában.

A 18. század első hatvan éve kétségkívül a piarista rend fénykora volt. Ebben az időszakban a generális atyák nem maradtak hivatalukban hat évnél tovább, talán azért, mert az 1718-as káptalanon hozott döntés kimondta, hogy csak abban az esetben lehet újraválasztani egy generálist, ha a szavazatok öthatod részét megkapja. Igen alapos volt a piarista szolgálatra készülő fiatalok képzése mind a noviciátusban, mind a növendékházakban, a papnövendékek száma pedig egyre növekedett. Nagyon sok új iskolát és rendházat alapítottak, most csak a fontosabbakat soroljuk fel. 1715: két rendház Capodistriában, a Velencei Köztársaságban, azonkívül Rastat a „rajnai” Badeni Nagyhercegségben (a mai Baden–Württemberg tartomány területén); 1717: Pest, 1720: Vilnius Litvániában és Murano Velencében; 1728: Madrid, 1732: Zara-

goza, 1738: Valencia, 1751: Vicebszk Oroszországban, 1752: Prága, 1759: Milánó.

A rendházak szaporodásával természetesen együtt járt a rendtartományok számának növekedése is. 1721-ben alapították a magyar rendtartományt, 1731-ben a spanyolt, és amikor ez elszakadt a katalán viceprovinciától, az aragóniai provincia nevet kapta. Katalónia 1751-ben kapta meg a rendtartományi rangot. Ugyanebben az évben alakult meg az osztrák rendtartomány. 1753-ban jött létre a kasztíliai provincia, egy évvel később pedig a pugliai. 1736-ban a Litvánia területén található lengyel rendházakból alakult meg a litván provincia. Így a rendtartományok száma 15-re nőtt.

Rendünknek ebben a fénykorában sok piarista halt meg az életszentség hírében, sokan kaptak egyházi vezető tisztséget, és szinte felsorolhatatlan azoknak a száma, akik a tudományok, az irodalom és a kultúra területén jeleskedtek. Az alábbiakban csak néhányat említünk meg közülük, bár lehetséges, hogy igen fontos nevek kimaradnak a sorból.

Az életszentség hírében álló piaristákat haláluk időpontja szerint soroljuk fel, de a lista elejére kívánkozik *Francesc Janer* (1665–1735) testvér, akinek halála után azonnal meg akarták indítani boldoggá avatását. Valóban érthetetlen számunkra, hogy miért nem kezdték el boldoggá avatási eljárását, s miért nem tettek lépéseket Onofrio Conti ügyében sem, pedig ezt egy évvel azelőtti egyetemes káptalan el is rendelte. Feltételezésünk szerint rendünk akkor nem tulajdonított komoly jelentőséget a boldoggá avatások ügyének, pedig ez igen hatásos eszköz lett volna az életszentség és a szerzetesi élet elmélyítésére. Kalazancius atyánk egészen másképp gondolkodott, hiszen ő maga kezdte meg tiszteletreméltó Glicerio Landriani boldoggá avatási eljárását, és ő rendelte el, hogy Pietro Casani életével kapcsolatban is gyűjtsenek össze minden anyagot, hogy az eljárást meg lehessen indítani.

Lássunk néhány további példát a életszentség hírében élt piaristák közül: *Gian Crisostomo Salistri* (1654–1717) egykori generális atya, akiről már az előzőkben említést tettünk. *Sigismondo Coccapani* (1646–1718) különböző szerzetesközösségek lelki-

atyja volt, ő írta meg (többek között) tiszteletreméltó *Eleonora Ramirez Moncalvo* életrajzát. Ez a munka szolgál most alapul a boldoggá avatási eljáráshoz. *Angelo Valletta* (1668–1728) XIII. Benedek pápa (1724–1730) személyes barátja volt, a pápa személyesen akart ellátogatni hozzá utolsó betegsége idején a San Pantaleo-rendházba. Levéltárunkban található egy életrajza, amely szentként magasztalja Valletta atyát. *Paulin Wiązkiewicz* (1686–1730) már 1705-ben bevezette Lengyelországban Jézus Szentséges Szívének kultuszát, és több kiadványt is megjelentetett erről az ájtatossági formáról. *Martin Mozer* (1686–1730) kiváló hithirdető munkájával sok protestánst megtérített, emellett nagyszerű novíciusmester volt. *Josep Font* (1672–1735) végtelemül szerette a piarista rendet, és példaadó szerzetes volt. *Antonio Ginés* atyát (1681–1742) mindvégig szentként tisztelték. *Gian Crisostomo Plana* (1680–1752) a rend ügyének fáradhatatlan előmozdítója volt, második Kalazanciusnak is hívták. *Vito Antonio Colapinto* (1701–1758) Szent Pompilius barátja volt, az élet-szentségben pedig versenytársa. *Victor Drzemischer* (1713–1760) misszionárius volt a prágai egyházmegyében, és szintén az élet-szentség hírében halt meg.

Ebben a hatvan évben tűnnek fel az első piarista püspökök: a nápolyi provinciához tartozó, pugliai származású *Agostino Passante* (1653–1732) volt az első a sorban, a következő a portugáliai születésű kiváló hitszónok *Francisco Correa* (1679–1738), aki a Collegio Nazareno növendéke volt, majd hosszú éveken át a piaristákra bízott albanói szeminárium vezetője, később Ripatransone püspöke lett. *Adolf Groll* (1682–1743) hatéves generálisság után lett győri püspök, ahol megreformálta a szemináriumot, és piaristákat hívott annak vezetésére. *Giuliano Sabbatini* (1648–1757) modenai püspök lett, a modenai herceg kérésére több alkalommal diplomáciai küldetésben járt Bécsben. Barátja volt Ludovico Antonio Muratorinak, a híres olasz történésznek.

Cassiano Brandolisi (1683–1751) nem volt ugyan püspök, de érdekességként megemlíjtük, hogy elkísérte Kínába *Ambrogio Mezzabarba* apostoli legátust. Útjukról és végzett munkájukról

igen aprólékos és érdekes leírást készített, amely sajnos kiadatlan maradt, de megtalálható rendi levéltárunkban.

A kultúra területén megemlítjük *Pier Francesco Zanoni* (1660–1720) egykori generálist, számos lelkiismereti írás szerzőjét, aki bár sok szép művet írt, azok egy része sajnos kiadatlan maradt. *Remigio Maschat* (1692–1747) korszakalkotó kánonjogi műveit többször is kinyomtatták nemcsak Csehországban, hanem Rómában, Ferrarában, Ausburgban, Velencében és Madridban is. *G. Crisostomo Andriani* (1682–1750) az egyházi régiségek fáradhatatlan és szenvedélyes kutatója, az osztrák *Jaroslau Kapeller* (1705–1759) kiváló teológus, a cseh *Aleš Alexi* (1679–1761) moralista volt. *Eugenio Orlandi* (1663–1741) kiváló katechetikai művek szerzője, *Cörver Elek* (1714–1747) a magyarországi filozófia megújítója és kiváló pedagógus volt. *Augustin Thomas Saki* (1642–1717), a filozófus Leibniz barátja, kiváló matematikai művek szerzője. Iskolai aritmetikai tankönyveket írt *Alessandro Fantuzzi* (1659–1754), *Alessandro Conti* (1683–1744) és az osztrák *Ludwig Amon* (1688–1749). Hosszasan lehetne sorolni a kiváló művelt filológusokat és prédikátorokat, néhányan közülük: a cseh *Vítězslav Gezvina* (1672–1730) és *Alfons Günther* (1660–1739), *Alessandro Puliti* (1697–1752) a pisai egyetem professzora és kiváló művek szerzője, a német földön is ismert *Paolino Chelucci* (1681–1754) egykori generális, a római Sapienza egyetem tanára, latintudós; *Francesco Bonada* (1716–1755) szintén latinista, a kőbe vésett régi latin feliratok szakértője és gyűjtője; *Ubaldo Mignoni* (1683–1754) hitszónok, liturgikus himnuszalkotó és számos más írás szerzője; *Nemcsényi Adolf* (1702–1757) kontroverziákat (a katolikusok és protestánsok közti vitás kérdéseket) tárgyaló és régészeti témájú nagyszerű művek alkotója.

Rendalapító szentatyánkról és a piarista rend történetéről is sokan írtak: *Bernard Bartlik* (1646–1716) volt a rendi *Annales Ordinis* írója. Ezeket csak a 20. században adták ki az *Ephemerides Calasanctianae* folyóiratban 1932 és 1958 között, majd az *Archivum Scholarum Piarum*ban 1977-től 1981-ig. Ezek az írások felölelik rendünk történetét a kezdetektől egészen IX. Kelemen pápa brévéjéig, amellyel ünnepélyes fogadalmas renddé állí-

totta vissza a piaristákat 1669-ben. *Aegidiusz Madeyski* (1691–1746) latin nyelven írt rendünk kiváltságairól és tiszteletreméltó tagjairól. Összeállított egy lengyel nyelvű életrajzot Kalazanci Szent Józsefről, amelyet 1744-ben nyomtattak ki Varsóban. A Kalazanciussal kapcsolatos és más piarista emlékek lelkes gyűjtője volt *Rodolfo Brasavola* (1654–1730), aki a szent rendalapító iránti tiszteletet is terjesztette. Kivételes érdemeket szerzett *Innocenzo Cinnacchi* (1681–1737) rendalapítónknak terjedelmes és érdekes életrajzával, amelynek adatait főleg a boldoggá avatás anyagából merítette, de sokat vett át Vincenzo Berrótól és Giancarlo Caputitól is. Művét Rómában adták ki 1734-ben.

5. A TIZENKÉT ÉVIG TARTÓ GENERÁLISI SZOLGÁLATOK FÉL ÉVSZÁZADA (1760–1808)

1760-ban lépett életbe a két évvel korábban kiadott pápai bréve, amely – mint már említettük – tizenkét évre hosszabbította meg a generálisok szolgálatát. E rendszer szerint négy generálist választottak, de közülük csak kettő vezette a rendet tizenkét éven át. Az elsőt, *Giuseppe Maria Giuriát* (1704–1771) az 1760-as egyetemes káptalan választotta meg. A generálisi szolgálata alatti legjelentősebb esemény az volt, hogy 1767-ben XIII. Kelemen pápa szentté avatta Kalazanci Szent Józsefet, egy évvel *Pirrotti Szent Pompilius* halála után. Működése alatt a rend tovább növekedett. 1662-ben az osztrák és cseh provinciából kiszakított hat rendházzal ő alapította meg a rajnai-svájci viceprovinciát.

Nem járunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk, hogy ezekben az években kezdődött el egy igen komoly és mélyreható válság, amely csak évek múltán érezte igazán hatását, és nagyon sok bajt hozott a rendre. Terjedtek a janzenista tanok. A felvilágosodás eszméje, a Habsburg Birodalomban a jozefinizmus kezdte éreztetni a hatását. E szellemi áramlatok a 18. század utolsó évtizedeiben igen sok kiváló piaristát megtevesztettek. Nem tudtak ugyanis ellenállni az egyház- és vallásellenes forradalmi nyomásnak, különösen Rómában és Itáliában. Giuria generális egy évvel hivatali idejének vége előtt meghalt. Ebben az utolsó évben *Mattia Peri* (1701–1778) helyettesítette.

Az 1772-es egyetemes káptalanon az aragóniai származású *Cayetano Ramo* (1713–1795) lett a generális. Nagy érdemei közé tartozik, hogy összeállította és 1781-ben kinyomtatta azt a korszakalkotó nagy gyűjteményt, amely tartalmazta rendünk konstitúcióit, reguláit, szertartásait, büntetőjogi előírásait és az egyetemes káptalanok rendelkezéseit. 1776-ban rendtartományi rangra emelte a rajnai-svájci viceprovinciát. Egy 1784-ből (kormányzásának utolsó évéből) fennmaradt statisztikai kimutatás szerint

(amely sajnos nem tartalmazza a piarista szerzetesek létszámát) akkor a rendnek 16 rendtartománya és 218 rendháza volt. Az adatok alapján egyesek szerint a szerzetesek száma elérhette a háromezretet, bár ezt nehéz bizonyítani. Annyi azonban bizonyos, hogy története során rendünk ekkor számlálta a legtöbb rendtagot.

Ebben az időben sajnos megkezdődött a rendi szervezet veszedelmes széthullása. Az 1784. évi egyetemes káptalan már nem volt teljes: a Habsburg Birodalomban lévő (cseh, magyar és osztrák) provinciák küldöttei nem jelenhettek meg, mert II. József megtiltotta részvételüket. Más – valós vagy mondvacsinált – okok miatt a rajnai-svájci provincia küldöttei sem jelentek meg.

1784-ben *Stefano Quadri* (1720–1792) lett a generális, nyolc évvel megválasztása után bekövetkezett halála azonban megakadályozta, hogy kitöltse szolgálati idejét. Betegsége idején utódjául *Carlo Maria Voennát* (1733–1818) jelölte meg, aki azelőtt a rend prokurátora volt. Ő kormányozta a rendet 1796-ig.

A rend helyzete tovább romlott. Az 1796-os káptalanon ugyanis – a három spanyol rendtartomány minden jó szándéka ellenére – csak az olaszok vettek részt. Generálissá *Giuseppe Beccariát* (1738–1813) választották, aki a zavaros politikai és háborús körülmények miatt sok rendtartományról nem tudott gondoskodni. Sőt, rövid időre még Rómát is kénytelen volt elhagyni és Firenzébe költözni. Amikor visszatérhetett székhelyére, nem volt lehetősége kapcsolatot fenntartani a távolabbi rendtartományokkal, még Szicíliával és Szardíniával sem. Részt kellett vennie viszont a liguriai és a nápolyi provincia felosztásában. Nagy nehezen sikerült megmentenie a római provincia jó néhány szerzetesét, de a rendtartomány ennek ellenére is jelentős károkat szenvedett. Szinte sértetlenül egyedül a toscanai provincia maradt meg, bár a pugliai nagyhercegség területén lévő rendházait elvesztette.

A forradalom és a háborúk dühöngése ellenére ezekben a viharos esztendőkből sok piarista szerzetes vált díszére életszenté, tudása, oktató-nevelő munkája és apostoli tevékenysége révén az egyháznak és a piarista rendnek. Első pillantásra úgy tetszhet, hogy ebben az időben sokkal több piarista tűnt ki kultu-

rális és tudományos síkon, mint életszentségben. Ennek valószínűleg az az oka, hogy míg az első csoportba tartozókról sokat írtak renden belül és kívül, addig a lelkileg kimagasló rendtagok háttérben maradtak. Csak hosszas és türelmes levéltári kutatómunka tudná feltárni azt a sok piaristát, akik valóban kitűntek a „tökéletes szeretet gyakorlásában”. Ez történt például *Pirrotti Szent Pompilius* (1710–1766) esetében, akinek személyét és emlékét a már említett barátjával, *Vito Antonio Colapintóéval* együtt a hívek mindig vallásos tiszteletben tartották, míg rendtársaik szinte elfelejtkeztek róluk. Hetven évvel Pompilius halála után fedeztek fel levéltárunkban egy iratsomót, amelynek tanulmányozása után az előljárók elrendelték boldoggá avatási eljárásának megindítását.

Mivel nincs lehetőségünk most utólagos kutatásokba kezdeni – ezt talán megteszik majd e kis tanulmány olvasói –, a rendelkezésünkre álló irodalom alapján felsorolunk néhány szentéletű piaristát. *Leopold Skórzewski* atyát (1669–1765) halála után a nép szentként kezdte tisztelni. *Francesc Plana* (1703–1766) a nagy imádkozók közé tartozott. *Tomás Plana* (1700–1769) Albarraçinban halt meg, a város püspöke és népe szentként tisztelte. *Joaquim Radomyski* (1698–1771) hatékony szervezőképességű és igazán atyai lelkületű lengyel tartományfőnök volt. *Joaquín de la Peña* testvér (1743–1772) életével a „tisztéletreméltó” jelzőt érdemelte ki. *Hieronim Bleszyński* (1714–1774) már életében a „szent atya” jelzővel illették nemcsak a katolikusok, hanem a protestánsok is. *José Jericót* (1707–1786), aki Kalazanci Szent József nagy tisztelője volt, a piarista rend iránti lángoló szeretete miatt tisztelték. *Guido Nicht* (1709–1789) Szent Pompilius barátja és egy kalazanciusi idézetgyűjtemény (florilégium) összeállítója (*Documenta spiritualia ex epistolis S. J. C.*). *Dominik Chojnacki* (1721–1794) példamutató lelkiatya és novíciusmagiszter volt Lengyelországban. *Mariano Jimeno* (1713–1796) példamutató szerzetes, *Luca Traid* (1732–1803) mindenki által szentnek tartott piarista volt. *Paolo Antonio Fabbrit* (1716–1804) Pompilius atyánk is olyan erényesnek tartotta, hogy lelki tanácsokat kért tőle.

A piarista rend ebben a negyvennyolc évben az előző hatvan esztendőnél is több püspököt adott az egyháznak: *Filippo Bruni* (1715–1771) sabinai püspökvikárius volt, gyönyörű himnuszokat költött Jézus Szentséges Szívéről, amelyek a régi zsolozsmáskönyvben is szerepeltek. *Bajtay Antal* (1717–1773) Erdély apostola, *Giovanni Francesco De Nobili* (1713–1774) a pugliai rendtartomány tehetséges szervezője volt. *Agostino Delbecchi* (1697–1777), egykori generális, Cagliari érseke lett. *Basilio Sancho* (1728–1787), a Fülöp-szigeteken található Manila érseke, sokat tett a bennszülött papság ügyéért, ő tartotta az első zsinatot érsekiségében. *Felipe Scio* (1738–1796) az első spanyol nyelvű teljes bibliafordítás szerzője, *Ludwik Górski* (1725–1799) a pomerániai egyházmegye segédpüspöke, *Melchior Serrano* (1738–1800) a spanyolországi Valencia segédpüspöke, *Joseph Fengler* (1758–1802) győri püspök, *Józef Kalasanty Olendzki* (1733–1803) Kijów segédpüspöke, *Gaetano Del Muscio* (1746–1808) Manfredonia érseke, *Paolo Girolamo Orengo* (1734–1812) Ventimiglia püspöke, *Hieronim Strojnowski* (1746–1815) az első piarista segédpüspök Lengyelországban, majd Vilniusban adminisztrátor. (Ez utóbbi kettő inkább tartozik könyvünk következő fejezetéhez, de egyszerűség kedvéért itt említettük meg őket.) A DENES rövidítésű piarista lexikon V. kötete említi még *Konstanty Stadnickit* (1747 előtt – 1796), akit nem találunk hagyományos felsorolásainkban, mert a Szentszék engedélyével keleti rítusú püspök lett.

A sok teológus, filozófus és kánonjogász piarista közül a következőket említjük meg: *Carlo Bossi* (1699–1767) teológus, *Fausto Maroni* (1705–1774) egyháztörténész, *Ubaldo Giralaldi* (1683–1775) kánonjogász, *Liberato Fassoni* (1721–1775) teológus és filozófus; *Paolo Curlo* (1712–1776) mint teológus-szakértő Liguori Szent Alfonz vizsgáztatója volt Rómában, amikor püspökké nevezték ki; *Kőszeghy Szaniszló* (1708–1778) teológus, *Zaccaria Schubert* (1701–1783) teológus és kánonjogász, *Donat Hoffmann* (1703–1783) teológus és filozófus, *Alberto Pappiani* (1709–1790) a firenzei piarista iskola teológiai intézetének megalapítója, *Martino Natali* (1730–1791) a pavai egye-

tem teológiaprofesszora, *Floriano Dalham* (1713–1795) matematikus, fizikus és kontroverziákat (a katolikusok és protestánsok közti vitás kérdéseket) tárgyaló teológus, *Giovanni Battista Molinelli* (1730–1799) a genovai köztársaság teológusa, *Benito Felíu* (1732–1801) szentírástudós, filozófia- és teológiaprofesszor. A sort természetesen lehetne még folytatni.

A nagyhírű nevelők és pedagógusok közt első helyen kell megemlékeznünk a lengyel *Stanisław Konarski*-ről (1699–1773), aki alapjaiban reformálta meg hazájában az iskolai oktatást, és akit a lengyel nép ma is a legnagyobbjai közt tart számon. Csak név szerint említjük a következőket: *Jerzy Ciapiński* (1718–1768), *Pedro Celma* (1712–1770), *Giovanni Prospero Bulgarelli* (1702–1774), *Bruno Bruni* (1714–1770). *Grazian Marx* (1712–1810) az ausztriai iskolarendszer kidolgozásában jeleskedett. Végül két kiváló nevelő: *Franciszek Dmochowski* (1762–1808) a híres lengyel hős, Tadeusz Kościuszko barátja és tanácsadója volt; valamint *Basilio Boggiero* (1752–1809), aki a napóleoni időkben a Zaragozát védő José Palafoxnak volt tanára és tanácsadója. A sort a rend hírnevét növelő számos elismert kaligráfus egyikével zárjuk: *Andrés Merinóval* (1730–1787), aki az elemi iskolák számára is írt tankönyveket.

A matematikában és a fizikában jeleskedők közül kiemelkedik *Giovanni Battista Beccaria* (1716–1781), aki az elektromosság területén végzett kutatásairól vált híressé, és sűrű levelezést folytatott Benjamin Franklinnal. Híres matematikusok és fizikusok voltak még: *Fulgenz Bauer* (1731–1765), *Nicolaus Fuchshaler* (1733–1788), *Girolamo Fonda* (1732–1800), *Carlo Barletti* (1735–1800), *Józef Herman Osiński* (1738–1802), *Ignaz Kautsch* (1729–1803) és *Gregorio Fontana* (1738–1803).

A történelemtudományok művelésében tűnt ki *Gelasius Döbner* (1719–1790), aki fáradhatatlan kutatója volt Csehország korai történelmének, és sok piaristát vett rá kutatásainak folytatására. A magyar nép őstörténetének kutatója volt *Desericzky Ince* (1702–1763), munkásságát rendtársai közül sokan folytatták. A történészek és életrajzírók közül megemlítünk még néhányat: *Urbano Tosetti* (1714–1768), *Vincenzo Talenti* (1695–1770), *Antoni Wis-*

ńiewski (1718–1772), *Ludwig Neumann* (1726–1777), *José Jericó* (1707–1786), *Koppi Károly* (1744–1801), *Adrián Rauch* (1731–1802), *Leopold Gruber* (1733–1807). A felsoroltak közül sokan megírták Kalazancius atyánk életrajzát vagy rendünk történetét.

Sokan váltak híressé irodalmi munkásságukkal. *Odoardo Corsini* (1702–1765), egykori generális, a pisai egyetem tanára volt, számos műve öregbítette hírnevét mind Itáliában, mind külföldön. Jelentősebbek még: *Kwiryn Kralowetzki* (1721–1781), *Cetto Benedek* (1731–1789) és *Ildefonso Tarditi* (1704–1790). *Antonio Piaggio* (1713–1797) a vatikáni könyvtár kiváló kalligráfusa volt. Feltalált egy módszert arra, hogy miképpen lehet széttekerceselni a Herculanumban talált elszenesedett papírokat anélkül, hogy tönkremennének. Hasonló esetekben ma is az ő eljárását használják. *Carlo Antonioli* (1728–1800) Corsini utódja volt a pisai egyetemen. *Révai Miklós* (1750–1807) a pesti egyetem tanára, a magyar nyelv- és irodalomtudomány jelentős alakja. *Joaquín Traggia* (1748–1813) nagy érdemeket szerzett a spanyol kultúra terén Spanyolországban és a Fülöp-szigeteken is.

Lehetetlen felsorolni azt a sok piaristát, akik kiváló hitszónokok voltak, akik korszakalkotó ájtatossági könyveket vagy iskolai tankönyveket írtak, a számtalan katekizmus szerzőit; mindezek megérdemelnének egy külön tanulmányt. Nem hagyhatunk azonban említetlenül két piaristát, akik más-más területen váltak híressé. Az egyikük a litván *Lukasz Hübel* testvér (1722–1793), akit a művészettörténet is számon tart, kiváló képeket festett templomok és paloták számára. A másik *Rafał Józef Czerwiakowski* testvér (1744–1816), aki kiváló patikus és orvos volt. Egy kéziratot is hagyott hátra, amely ma a krakkói városi könyvtárban található.

Ezzel a rövid és korántsem teljes listával képet szerettünk volna adni arról, hogy milyen rendkívüli életerő hatotta át a piarista rendet ezen a századvégen, amelyet joggal nevezhetünk a piarista rend aranykorának.

De annak érzékeltetésére, hogy ezeknek a neves – s a még több névtelen – piaristának a munkája milyen gyümölcsöt hozott,

lássunk néhány példát a 18. századi piarista iskolák tanítványai közül.

Kezdjük azokkal, akik az életszentségükkel tűntek ki. A sort két passzionista püspökkel indítjuk, akik a római Collegio Nazareno diákjai voltak: Isten szolgája *Tommaso Struzzi* (1706–1780) és *Strambi Szent Vince* (1749–1824). *Bufalo Szent Gáspár* (1786–1857), a Szent Vér Kongregáció alapítója, a római Collegium Novum növendéke volt. A szentéletű pap, *Gaspere Olivi* (1731–1821), a muranói iskolánkba járt. Mivel nem lehetett piarista, egy „Scuole Pie” (Piarista iskola) nevű intézményt alapított Chioggiában. Ebből az iskolából jutottak hozzá a Cavanis testvérek konstitúcióinkhoz. XIV. Kelemen pápát is „az urbinói piaristákhoz küldték tanulni” – olvashatjuk a konventuális ferencesek által kiadott életrajzában. Hasonlóképpen piarista iskolában nevelkedett a nagy lengyel hazafi, *Tadeusz Kościuszko* (1746–1817), a híres aragóniai festő, *Francisco Goya* (1746–1828), aki csodálatos „Kalazancius utolsó áldozása” című festményével emlékezett tanulóéveire, *José Palafox* (1776–1847), Zaragoza védője a napóleoni seregekkel szemben, valamint *Ercole Consalvi* bíboros (1757–1824), VII. Pius pápa államtitkára.

Itt kell megemlékeznünk a rajnai-svájci rendtartományról, amely fennállásának negyven éve alatt dicsőséges emléket hagyott mindazokban a svájci és német városokban, ahol iskoláival jelen volt. 1808-ban a római *Archangelo Isaia* generális kénytelen volt kihirdetni a provincia megszűnését ezekkel a szavakkal: „Expiravit omnino Provincia nostra” („rendtartományunk teljesen megszűnt”). Mindezek ellenére néhány piarista megpróbálta fenntartani a kapcsolatot a generális atyával további két évtizeden át. E provincia kiváló tagjai közül *Donat Hoffmann* atyát említjük meg, akiről már az előzőekben szoltunk. Másokról *Leodegario Picanyol* *Le Scuole Pie nella Svizzera* című cikkében olvashatunk.

A 18. század valóban a piarista rend fénykora volt, de sajnos sötét felhők is jelentkeztek. A piaristákat mindenütt tisztelték, több helyen a megszüntetett jezsuita rend rendházaiba is meghívták őket, mint például a dalmáciai Raguzában (ma Dubrovnik),

vagy az itáliai Ravennában és Sienában, Közép-Európában (1776) pedig Kőszegen, Trencsénben, Selmecbányán és Kolozsváron. Mindezek ellenére a század utolsó évtizedeiben már megmutatkoztak a hanyatlás jelei. Ezek közül kettőt említünk meg. A szerzetesi szellem egyes rendtartományokban nagyon meggyengült, ráadásul megjelentek erős önállósodási törekvések is, amelyeket a politikai események és a különböző államok által kiadott rendeletek és törvények csak szítottak, míg végül meg is törték a piarista rend egységét. Ez a széttöredezés látszólag csak 1804-ben, de nyomaiban már évekkel korábban elkezdődött. II. József 1783-tól kivonta a generális atya joghatósága alól a birodalmához tartozó cseh, magyar és osztrák rendtartományt. Pár évre rá a Bourbonok ugyanezt tették Spanyolországban. Így a rend három részre szakadt, bár négyet is mondhatnánk, hiszen a lengyelországi és litvániai piaristák is többé-kevésbé önálló életet éltek, bár tettek kísérleteket arra, hogy fenntartsák kapcsolatukat a római központtal.

Történelmünket tehát több szálon kell folytatnunk, külön-külön tárgyalva az egyes területi egységeket. Le kell szögeznünk azonban, hogy a piarista rend, széttördelve ugyan, de mindvégig hű maradt alapítója szelleméhez, olyannyira, hogy amikor sok év után megtörtént az újraegyesítés, a piaristák mindnyájan Kalazancius fiainak mondhatták magukat.

Az 1804-ben kibocsátott *Inter graviores* kezdetű pápai bulla, amely szentesítette a spanyol rendtartományok önállóságát, hat évben állapította meg a generálisok kormányzati idejét, és úgy rendelkezett, hogy két generális legyen, az egyik Itáliában, a másik pedig Spanyolországban; hatévenkénti váltással az egyik a „*praepositus generalis*”, a másik a „*vicarius generalis*” címet viselje. A valóságban azonban nem volt mindig így.

A szétszakadt piarista rend további történetének ismertetése előtt (Itália, Lengyelország és Litvánia, a Habsburg birodalom provinciái és Spanyolország), érdemes néhány szót szólni az ez idő tájt kormányzó római generális atyákról.

6. AZ „ÖNÁLLÓSÁG” SZÁZADA (1808–1904)

6.1. A római generálisok

1808-ban lejárt Giuseppe Beccaria generális tizenkét éves megbízatása, és az említett rendelkezés értelmében most spanyol generálisnak kellett következnie. A választást úgy bonyolították le, hogy a szavazócédulákat Itáliából postán küldték el Spanyolországba, ott megvizsgálta azokat egy szentszéki megbízott. *Arcangelo Isaia* (1749–1827) így lett vicarius generalis. Hat évre rá, 1814-ben nem lehetett káptalan tartani, így pápai rendelettel nevezték ki vikáriussá *Jacopo Baldovinettit* (1749–1820), majd 1816-ban *Stanislao Stefaninit* (1737–1823).

1818-ban, bár két év hiányzott még a hatéves ciklusból, Stefanini lemondása miatt a Szentszék engedélyével újra választásokat tartottak a már ismert módszerrel. A beküldött szavazatokat a római vicerégens, *Benedetto Fenaia* vizsgálta meg. Az új generális a szicíliai *Carlo Maria Lenzi* (1761–1825) lett. Ugyanabban az évben kinevezték Lenzit Lipari püspökévé. A pápa úgy rendelkezett, hogy egyidejűleg gyakorolja mindkét tisztséget. Egy év múlva azonban lemondott, és tisztét vikáriusként a szardíniai asszisztens, *Ignazio Satta* (1756–1820) vette át, aki Lenzi delegátusaként már egy éve kormányozta a rendet. 1820 januárjában azonban meghalt, és a Szentszék a hatéves ciklus lejártáig a legidősebb asszisztentst, *Giovanni Battista Evangelistit* (1750–1827) nevezte ki generálisnak (nem a szó szoros értelmében vett generálisnak [Praepositus], hanem csak előljárónak [Superior]). Végül 1824-ben egy pápai brévével *Vincenzo D’Addiego* (1755–1830) lett a generális. Szinte teljesen kitöltötte hat szolgálati évét, mert közvetlenül az általa előkészített és meghirdetett káptalan előtt halt meg.

1830 és 1860 között a generálisokat a szabályszerűen, hatévenként megtartott egyetemes káptalanokon választották meg.

Ezek közül az első volt *Pompilio Cassella* (1762–1839), őt 1830-ban választották meg „vicarius generális”-nak, mert a „praepositus generalis” titulus ekkor a spanyoloknak járt. 1836-ban *Giovanni Battista Rosani* (1787–1862) lett „praepositus generalis”, 1842-ben újraválasztották, de ekkor a fenti okok miatt címét „vicarius”-ra kellett változtatnia. 1845-ben azonban püspökké nevezték ki, és utódja *Giovanni Inghirami* (1779–1851) lett, aki székhelyét – szentszéki engedéllyel – Rómából Firenzébe tette át, és onnan kormányozta az itáliai piaristákat. Az 1848-as káptalanon *Gennaro Fucile* (1787–1862) atyát választották meg, majd 1854-ben újraválasztották. Rosanihoz hasonlóan neki is meg kellett volna változtatnia titulusát „praepositus”-ról „vicarius”-ra, ez a változtatás azonban nem tetszett neki. Ezért felvette a „minister generalis” címet, mondván, hogy így nevezték Kalazancius atyánkat is. Mint minister generalist választották meg harmadszorra is 1860-ban.

Belefáradva a kormányzásba, Fucile 1861 nyarán lemondott hivataláról. Ekkor IX. Pius, abban a reményben, hogy sikerül újraegyesítenie a rendet, *Giovanni Battista Perrando* atyát (1804–1885) nevezte ki generálisnak. Ő sajnos nem sokat tudott tenni ezen a téren, mert nagyon lekötötte a sok aggodás amiatt, hogy az olasz kormány meg akarta szüntetni a szerzetesrendeket. Sikerült viszont megszereznie – sok püspök ellenkezése ellenére – a pápa jóváhagyását ahhoz a tervéhez, hogy a piarista szerzetesek a tanításhoz szükséges állami tanulmányokat végezzenek, és az állam által elismert képesítést nyerjenek. Példáját sok más szerzetesrend is követte.

Egy mozgalmas hatéves ciklus után IX. Pius pápa 1868-ban a rend élére a spanyol *Josep Calassanç Casanovas* atyát állította (1815–1888: Bosco Szent János kortársa). Lelkesedéssel és energiával, de nagy körültekintéssel látott neki a rend újraegyesítésének megvalósításához, kezdve azzal, hogy udvariassági látogatást tett a Habsburg Birodalomban lévő rendtartományokban. Több alkalommal is újraválasztották, míg végül 1886-ban segítséget kapott *Mauro Ricci* (1826–1900) vicarius személyében. Két évre rá, 1886-ban Riccit választották meg generálisnak, ismét postán

küldött szavazatok segítségével. Sikerült szabályszerűen megrendeznie két egyetemes káptalant is (1882-ben és 1898-ban), amelyekben újraválasztották hivatalában.

Ezek a káptalanok rendkívül fontosak voltak a rend történetében, mert Riccinek sikerült elérnie, hogy az Itálián kívüli rendtartományok képviselői is részt vegyenek rajtuk. Az 1892-es káptalanon három piarista képviselte Közép-Európát, egy pedig Spanyolországot. 1898-ban hét Itálián kívüli atya volt jelen. Ugyancsak Ricci generálisnak sikerült felállítania Rómában egy kispapnevelő tanulmányi házat az összes itáliai provincia számára, amelyet 1886-ban avattak fel.

Ricci 1900 januárjának végén váratlanul meghalt. XIII. Leó pápa (1878–1903) ekkor *Alfonso Maria Mistrangelo* atyát (1852–1930) jelölte ki utódjául – aki akkor már firenzei érsek volt –, azaz a határozott feladattal, hogy állítsa helyre a rend egységét. Mistrangelo, aki megkapta a pápától az apostoli vizitátori hatalmat is, végiglátogatta a közép-európai rendtartományokat, kihallgatást kért és kapott Ferenc József császártól, majd utazást tett Spanyolországban is. Így sikerült négy esztendő alatt újra megteremnie a rend egységét a római generális kormányzása alatt. Az egyesülést az új pápa, X. Pius (1903–1914) a *Singularitas regiminis* kezdetű, 1904. június 29-én kiadott motu proprio-jával szentesítette. Egy egész évszázad telt el annak a dekrétumnak kiadása óta, amely bár nem idézte elő, de jóváhagyta az egyes rendtartományok Rómától való függetlenségét.

6.2. Itália

Itáliában a 19. század előestéjén hét rendtartomány volt: a római, a liguriai, a nápolyi (akkor campagnainak nevezték), a toscanai, a szicíliai, a szardíniai és a pugliai, összesen mintegy ezer rendtaggal. A forradalom és a napóleoni háborúk szinte teljesen megsemmisítették a liguriai és a nápolyi provinciát; súlyosan károsították a római rendtartományt, ahol 300 szerzetesből 1790-re mindössze száz maradt; kisebb károk érték a szicíliai és a szardíniai provinciát, miközben szinte érintetlen maradt Toscana és

Puglia. 1815-ig a rendi elöljárók – változó sikerrel – megpróbáltak gátat vetni a szerzetesi élet romlásának és a piarista intézmények pusztulásának.

1815-től azok a provinciák, amelyek a legtöbbet szenvedtek és a legjobban megsínylelték a nehéz időket, megpróbáltak többkevesebb sikerrel újraszerveződni és a szerzetesi életvitel szempontjából megújulni. Nagy nehézségek árán sikerült ez a liguriai provinciában, ezzel szemben a nápolyiban minden tiszteletreméltó törekvés ellenére sem sikerült összegyűjteni a szétszóródott rendtagokat. Ezért a nápolyi rendtartományt 1823-ban újra egyesítették a pugliaival, amelyet ettől kezdve neveztek nápolyi provinciának. A helyzet szénrencia-szerűen rendeződött, és a rendtartomány újra virágzásnak indult, ami megmutatkozott a szerzetesek számának növekedésében is. Ugyanez történt Toscanában is. A század közepén Itáliában a rendtagok száma 550–560 körül volt (valamivel több, mint a forradalom előtti létszám fele). Az 1848-as politikai megrázkódtatások ellenére a piarista rend meglehetősen jó irányban haladt egészen az 1859-es forradalomig és a háborúig, amelyek az egyesült Olaszország létrejöttéhez vezettek. Az új olasz kormány 1860 és 1870 között olyan törvényeket hozott, amelyek halálos csapást mértek a szicíliai és a szardíniai provinciára, és ezek lassanként teljesen eltűntek. A maradék négy provincia lassan visszanyerte életerejét, és újra a megszokott kérvégadásban haladhatott a piarista élet és tevékenység. A nápolyi rendtartomány azonban, amelyik a század első felében a rendtagok számát tekintve (240) a legerősebb volt, most igen meggyengült, a legerősebb a toscanai provincia lett 147 rendtaggal. Mindezt összevetve az itáliai piarista tartományok igencsak meggyengültek, olyannyira, hogy 1888-ra összesen 396 piarista szerzetes maradt, a római provinciában 80, a liguriaiban 84, a toscanában 135, a nápolyiban pedig 97.

Érdemes itt közbevetőleg megismerkednünk egy 1888-ban Rómában kinyomtatott és az egész rendre vonatkozó statisztikával.

Rendtartomány	Rendházak	Rendtagok	Tanulók
Római	10	80	1 174
Toscanai	8	135	3 338
Ligúriai	6	84	2 129
Nápolyi	3	97*	300
Lengyel	1	15	280
Cseh-morva-sziléziai	17	90	8 879
Osztrák	5	39	3 494
Magyar	24	340	7 839
Katalán	10	232	3 888
Aragóniai	12	175	4 993
Kasztíliai	14	410	6 607
Valenciai	6	108	2 898
Kubai	2	49	894
Argentínai	2	21	662
Összesen:	120	1 875	47 375

A 19. századból sem hiányoznak a híres piaristák. A teljesség igénye nélkül felsorolunk ismét néhány nevet. *Ottavio Assarotti* (1753–1829) éppen a század elejének a legviharosabb éveiben alapította meg Genovában az első olasz intézetet süketnémák nevelésére, néhány évtizeddel később pedig Sienában hasonló, igen jól működő intézményt hozott létre *Tommaso Pendola* (1800–1883). Firenzében *Jacopo Baldovinetti*, későbbi vicarius generalis harcolt a püspökök kinevezésének ügyében az egyház jogaiért. *Celestino Massucco* (1748–1830) a napóleoni időkben lett Spina bíborosnak, sienai érseknek a titkára; meghatározó szerepet játszott a ligúriai provincia újjászületésében. *Domenico Buccelli* (1778–1842) új módszereket vezetett be az elemi iskolai oktatásban, amelyet később a savoyai állami iskolák is átvettek. Az igen művelt és alázatos *Giovanni Ihghirami* – akiről megemlékeztünk már mint vicarius generalisról – tudományos munkásságának híre Itálián túlra is eljutott. *Alessandro Serpieri* (1823–1885)

* A 97-es szám valószínűleg téves, amint ezt világosan mutatja a házak száma (3) és tanulóké (300), bár lehet, hogy beleszámolták a házakon kívül, szétszóratásban élő rendtagokat is. Tény viszont, hogy 21 évvel később, az 1909-es hivatalos statisztika szerint a nápolyi provinciának mindössze már csak 27 tagja volt.

az urbinói kollégium igazgatója volt, nagyhírű tudós; amikor rendtársai a Badia Fiesolana-i új rendházba költöztek, lemondott az egyetemi katedráról, hogy velük tarthasson. *Celestino Zini* (1825–1892) sienai érsek az életszentség hírében halt meg. A Tiszteletreméltó Celestina Donatival együtt ő alapította meg Firenzében a kalazanciusi nővérek szerzetét (*Suore Calasanziane*). Boldoggá avatási eljárásának megindításához a római rendi központ a kétezres évek elején kezdte meg az anyaggyűjtést. *Federico Cao* (1784–1852) zamai címzetes püspök tíz éven át apostoli vikárius volt Burmában. *Giovanni Battista Rosani* egykori generális, Eritrea címzetes püspöke a vatikáni bazilika vikáriusa volt, és a vatikáni Rítus Kongregáció megbízásából himnuszokat írt a breviárium számára. Ugyanilyen munkát végzett később a híres *Andrea Leonetti* (1838–1887) is. Megemlítünk itt még néhány piaristát, akiket püspökké szenteltek: *Carlo Maria Lenzi* (rőla már szóltunk mint generálisról), *Domenico Pes* (1757–1832) és *Michele Todde-Valeri* (1789–1851), mindketten Szardínia szigetén.

A tudós piaristák közül is álljon itt példaképpen egy pár név: *Eugenio Barsanti* (1821–1864) a robbanómotor zseniális feltalálója; *Giovanni Antonelli* (1818–1871) fizikus, csillagász, mérnök; *Michele Alberto Bancalari* (1809–1864) az elektromosság területét kutató fizikus; *Domenico Chelini* (1802–1878) matematikus és fizikus, akinek, mivel nem akart letenni egy olyan esküt, amely lelkiismeretével ellenkezett, el kellett hagynia a római Sapienza egyetem katedróját; *Filippo Cecchi* (1822–1887) szeizmológiával foglalkozott a firenzei Osservatorio Ximenianóban.

Az irodalom területén alkottak nagyot a piemonti Appendini testvérek: *Francesco Appendini* (1769–1837) és *Urbano Appendini* (1771–1834). A római provinciába léptek be, de életük jelentős részét Dalmáciában töltötték. Kiváló képességeiket kamatoztatták új hazájuk hagyományainak tanulmányozásával, és sokat tettek iskoláink fejlődéséért. *Pompilio Tanzini* (1801–1848) ifjúsági író és rajzoló volt. *Giuseppe Giacoletti* (1803–1848) latin nyelven író költő, amszterdami nagydíjjal tüntették ki. *Atanasio Canata* (1811–1867) igen kiváló nevelő, költő; iskoladrámákat is

írt, amelyeket korának irodalmi kiválóságai is sokra becsültek. E sorba tartozik még *Mauro Ricci*, aki sok éven át volt generálisa a rendnek.

Meg kell még emlékeznünk kiváló tanítványainkról is, *Pallotti Szent Vincéről* (1792–1850) a pallottinus atyák társaságának alapítójáról, *Murialdo Szent Lénádról* (1828–1900), az ifjúság nevelésére alakult Szent József Kongregáció létrehozójáról. *Boldog IX. Pius* pápa (1792–1878) volterrai tanítványunk volt. Pápaként elzarándokolt Kalazanci Szent József sírjához a római San Pantaleo-templomba és rendházba, látogatásának emlékét márványtábla őrzi. *Boldog Bartolo Longo* (1841–1926) a Pompeji szentély híres létrehozója, a költő *Giosue Carducci* (1835–1907) és *Giovanni Pascoli* (1855–1912), a kiváló államférfi és az egyesült Európa megálmodója, *Pellegrino Rossi* (1787–1848), a nagy hazafi, *Goffredo Mameli* (1827–1849). Hogy ne nyúljon túl hosszúra e felsorolás, elhagyjuk sok-sok kiváló irodalmár, költő, politikus vagy szociális és karitatív területen működő tanítványunk nevét.

6.3. Lengyelország és Litvánia

A lengyel és a litván rendtartományban a rendtagoknak megfelelő körültekintéssel, de hősiességel sok éven át sikerült ellenszegülniük a hazájukat fenyegető politikai veszélyeknek és a megszüntetésükre irányuló üldözéseknek.

A litván provincia, amelynek már a 18. században voltak iskolái és rendházai orosz területen, a 19. század elején még Péterváron is alapított iskolát. A rendtartománynak sikerült túlélnie az orosz uralmat egészen 1843-ig, vagyis egy évtizeddel az egyházi iskolák bezárása (1832) utánig. Egyes rendtagok – annak ellenére, hogy megszüntették a provinciát – megpróbálták működtetni egy diákotthont Miedzyrzecz városában egészen 1853-ig, ekkor azonban a kormányzat bezárta azt, az atyákat pedig egy ferences kolostorba internálta.

A lengyelországi rendházak a lengyel állam 1795-ös feldarabolása következtében különböző rendtartományokra szakadtak,

csak így tudták túlélni a politikai eseményeket. Egy részük az ún. poroszországi provinciába tömörült, amely tizenegy rendházból állt. Hivatalosan 1795-ben alakult meg, alig több mint tíz évig állt fenn, amikor a rendtagok egy része szétszóródott, más részük pedig a varsói hercegség provinciájába ment át. A második, ún. galíciai provincia (alapítási éve 1797) azokat a rendházakat foglalta magában, amelyek osztrák területre kerültek; ez is igen rövid életű volt. Az orosz megszállás alá került rendházaink és intézményeink az 1806/1807-es tanévig igen bizonytalan helyzetben maradtak. Ekkor hozta létre Napóleon a Varsói Nagyhercegséget. A nagyhercegség területén lévő rendházak provinciává szerveződtek. A Bécsi Kongresszus (1815) után az orosz megszállás alá került rendházak nagy részéből hivatalosan is megalakult a lengyel rendtartomány. A piarista élet meglehetősen nyugodt ütemben folyt egészen 1832-ig, amikor I. Miklós cár megtiltotta a szerzeteseknek, hogy iskolákat tartsanak fenn. A piaristák csak a Konarski által alapított varsói Collegium Nobiliumot hagyták el, és a megmaradt szerzetházakhoz tartozó templomokban folytatták a lelkipásztori munkát. 1863-ban számos népi felkelés leverése után I. Sándor cár megtiltotta a piaristáknak és a többi szerzetesrendnek mindenféle tevékenységet. Sok piaristát Szibériába hurcoltak, a többiek pedig szétszóródtak, vagy külföldre menekültek. Ez utóbbiak közül *Adam Slotwinski* (1834–1894) és *Tadeusz Chromecki* (1836–1901) keresték a lehetőséget, hogy fenntartsák a kapcsolatot Perrando és Casanovas generálissal. 1873-ban – köszönhetően Casanovas jó kapcsolatainak a bécsi udvarral – sikerült elérni, hogy visszatelepülhettünk régi krakkói iskolánkba, és létrehozhattunk ott egy kis szerzetesi közösséget. Ez lett azután az alapja a lengyel provincia újjáéledésének a következő évszázadban. Tadeusz Chromecki volt az egyik közép-európai rendtag, aki részt tudott venni az 1892-es és az 1898-as egyetemes káptalanon is, és képviselni tudta a lengyel provinciát.

E két rendtartomány legkiválóbb piaristái közé tartozott mindenekelőtt három püspök: *Hieronim Strojnowski* (1752–1815), akiről már az előzőekben szoltunk, *Wincenty Baranowski* (1805–1879) és *Adam Stanisław Krasinski* (1810–1895). Ez utóbbit Szi-

bériába deportálták húsz évre. Csak halála előtt néhány évvel szabadult ki, és térhetett vissza hazájába XIII. Leó pápa közbenjárására.

Kiváló pedagógusai és pedagógiai szakértői is voltak ennek a korszaknak, mint a már említett *Hieronim Strojnowski*, aki a lengyel nemzeti nevelési bizottság, majd később Oroszországban a nevelési tanács tagja volt. *Onufry Kopczynski* (1735–1817) írta az első lengyel nyelvtant, *Franciszek Siarczynski* (1758–1829) kiváló történész és kánonjogász volt, *Ksawery Kurowski* (1796–1857) szintén híres történész. *Aniot Dowgird* (1776–1835) antikantiánus filozófusként, *Stanisław Jundzill* (1761–1847) a természetrajz kiváló ismerőjeként vált híressé. *Jakub Falkowski* (1776–1848) Varsóban süketnémák és vakok számára alapított intézetet, amely – sajnos már nem piarista vezetéssel – napjainkban is működik. *Franciszek Krupiński* (1836–1898) a hittanításban jeleskedett, kiváló és buzgó katekéta volt. Az életszentségéről híres *Kalasanty Lwowicz* (1794–1857) az üldözött katolikusok bátorítója volt, buzgóságáért kétszer is bíróság elé állították. Befejezés-képpen ide kívánczik egy kiváló tanítványunk neve is: *Hieronim Kajsiwicz* (1812–1873), az Urunk feltámadásáról nevezett szerzeteskongregáció egyik alapítója, akinek boldoggá avatási eljárása folyamatban van.

6.4. A Habsburg Birodalomban lévő rendtartományok

Az osztrák és a cseh-morva provinciák történelme gyökeresen különbözik a magyar rendtartományétól. Az osztrák és a cseh-morva rendtartomány annak ellenére, hogy II. József törvényei erőszakosan beavatkoztak a szerzetesrend belső fegyelmi életébe, virágzó munkásságot folytattak egészen körülbelül a század közepéig. Ez idő után hanyatlásnak indultak, valószínűleg két tényező miatt, bár e provinciák katasztrófaszerű hanyatlásának pontos okait még nem tárta fel kellően a rendi történetírás. Az első ok az volt, hogy az állami törvények a szerzetestanároktól is megkívánták az állami diploma megszerzését, még akkor is, ha nem állami iskolában tanítottak. Erre azonban a piaristák nem voltak

hajlandók. Ennek következtében az iskolákba civil tanárokat vettek fel, a szerzetesek pedig áttértek a lekipásztori munkára, és csak mellékesen dolgoztak az iskolákban. A másik ok, amely még súlyosabb károkat okozott, az volt, hogy a civil törvények megengedték a fogadalmas szerzeteseknek, hogy elhagyják a rendet, csak egyszerű formaságoknak kellett eleget tenniük. Mindezek pesszimista hangulatot keltettek a piarista közösségekben, és sokan úgy érezték, hogy eljárt az idő a kalazanciusi munka felett. E pesszimista és reményvesztett környezetben bár lassan, de feltartóztathatatlanul megindult a rendtagok számának csökkenése.

Lássunk itt néhány magáért beszélő statisztikai adatot, amelyeket a rendi levéltárból gyűjtöttünk ki:

Cseh-morva Provincia		Osztrák Provincia	
<i>év</i>	<i>rendtagok száma</i>	<i>év</i>	<i>rendtagok száma</i>
1802	257	1801	136
1830	307	1830	124
1854	227	1854	106
1865	228	1865	97
1880	112	1880	48
1900	53	1900	28

Sajnos kevés kiadvány áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy alaposan megismerhessük ennek a két provinciának a 19. századi történelmét.¹

A szomorú és lehangoló statisztikai adatok tanulmányozása után nézzük meg, milyen kiváló piaristák működtek ezekben a provinciákban. *Jozef Svátek* az *Ephemerides Calasantianae* 1969-es, 1970-es, 1971-es és 1972-es évfolyamainak számaiban nyolc cikket közölt erről a témáról. Svátek cseh nyelven írta meg a

¹ *Metoděj Zemek, Jan Bombera és Aleš Filip* szerzőktől 1992-ben megjelent cseh nyelven egy összefoglaló munka a csehországi, sziléziai és morvaországi piaristák történetéről (*Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*), de ez a könyv sem vállalkozik többre, mint a nevek és események leírására.

cseh-morva rendtartomány történetét, amelynek szenvedélyes kutatója volt, és mivel ez a nyelv kevesek számára érthető, kivonatossan közölte a fenti cikkekben könyve tartalmát. Tudjuk, hogy a cseh-morva provincia tagjai vezették Bécsben az Academia Teresianát, így Svátek bőséges adatokat szolgáltat az osztrák provincia piaristáiról is.

A cseh-morva provincia tagjai között számos természettudóst találunk: *Kassian Rachlik* (1804–1854) ásványtan-tudós, *Josef Ondřej Liboslav Rettig* (1821–1871) szintén ásványtan-tudós és kiváló rajzoló volt, *František Xaver Veselý* (1819–1904) ásványtani és növénytani könyveket írt. Kiváló matematikusokat, fizikusokat és csillagászokat is találunk a provinciában: *František Ignac Kassian Halaska* (1780–1847) prágai egyetemi tanár volt, iskolai rendtartásokkal is foglalkozott; *Ambrož Khom* (1786–1861), *Florus Ignac Stasek* (1782–1862) fizikus, kutató, fizikai kísérletező eszközöket szerkesztett, és dagherrotipias fényképfelvételeket készített; *Oktáv Sofka* (1811–1879) a szerzője többek között egy igen kiváló német nyelvű csillagászati műnek. A sok nagyszerű pedagógus és nevelő közül kiemelkedik *Josef Kalasanský Likawetz* (1773–1850), aki mint teológus és kánonjogász is ismert; *Julius Baigar* (1807–1886), Mendel egyik tanára; *Prokop Dvořský* (1806–1890) hittanár és provinciai történész, aki többnyire németül írt; *Jaroslav Schaller* (1738–1809), aki két nyomdát is alapított. Ebben a rendtartományban régi hagyományok alapján mindig igen fontos volt a zeneoktatás és a muzsikálás. E téren különösképpen *Lambert (Josef) Schwarz* (1811–1886) nevét kell megemlítenünk. A süketnémák nevelésével foglalkozott *Herman Czech* (1788–1847) és *Quido Maxmilián Lang* (1790–1883), ezenkívül hosszú időn át dolgoztak a bécsi Teresianumban is. Kiváló nyelvtudósokat és nyelvtanárokat is találunk mind a nyugati, mind a keleti nyelvek terén. Sokan fordítottak franciából és oroszról, de más nyelvekből is, mint például *Dominik František Kinský* (1777–1848) és *Julius Baigar*, akiről már tettünk említést. E piaristák között sokan voltak a cseh nemzeti öntudat ápolói, mint például *Josef Mikl* (1810–1862), *German Praesident* (1790–1865), *Ignac Hradil* (1816–1879) és *Gil-*

bert Blazek (1839–1890). Ez utóbbi nagy buzgósággal segítette az iparos ifjúság nevelését és beilleszkedését a társadalomba, amint azt már előbb is tette *Bonifác Buzek* (1788–1839).

Svátek előbb említett írásában felsorolja a cseh és morva piaristák híressé vált tanítványait is, mi kettőt említünk meg itt: *Jan Nepomuka Neumanna* (1811–1860) és a híres genetikus-biológus *Georg Mendel* (1822–1884).

A 19. századi osztrák piaristák közül az első helyen szólunk *Georg Kugelmanról* (1785–1835), aki hosszú éveken át volt a novíciusok és a papnövendékek nevelője, és az életszentség hírében halt meg. Neves prédikátor, kiváló hittanár, sőt a hittanárok nevelője és képzője volt *Jakob Hempel* (1820–1871), *Eduard Job* (1730–1821) pedig a matematika és a fizika hírneves egyetemi tanára. Az irodalom művelői között találjuk a következőket: *Joseph Misson* (1803–1875), akinek emlékét a bécsi St. Thekla rendházunk homlokzatán emléktábla is őrzi, *Karl Stribl* (1844–1879) és *Leonhard Seitz* (1785–1860), aki ugyancsak megbecsült költő volt. Nem felejtkezhetünk meg *Celestin Voglról* (1738–1807), aki építész-professzor volt, ma is őrzik a bécsi Maria Treubazilikáról és a Löwenburgische Konvikt épületéről készített rajzait. Még két híres matematikaprofesszor piarista nevét kell itt megemlítenünk, akik komoly szakkönyveket is írtak e tárgyban: *Remig Dottler* (1748–1812) és *Anton Schoegler* (†1856). A 19. századi piaristák leghíresebb tanítványa kétségkívül a zeneszerző *Franz Schubert* volt (1797–1828).

Külön kiemeljük *Boldog Anton Maria Schwartzot* (1852–1929), egykori tanítványunkat, sőt novíciusunkat, aki a „Kalasantiner” Kongregációt alapította a munkás ifjúság megsegítésére és nevelésére. A kongregáció ma is eredményes ifjúsági lelkipásztorkodást folytat Ausztriában. II. János Pál pápa 1998-ban boldoggá avatta Anton Maria Schwartzot Bécsben.

Magyarországon egészen másképp alakult a piaristák története, mint a másik két provinciában. Nemcsak az nem okozott nehézséget, hogy a rendtagok megszerezzék a tanításhoz szükséges államilag elismert oklevelet, hiszen ez szinte kötelező volt, hanem régi hagyományainknak megfelelően igyekeztek a tanító-

nevelő munkát a tudományos és pedagógiai módszereket tökéletesítve olyan komoly és egyre magasabb kulturális szintre emelni, hogy messze felülmúlták az állami iskolában tanító tanárokat. A magyar piaristákat áthatotta a hazaszeretet, együtt éreztek a magyar néppel nemzetünk fájdalmas és örömteli eseményeiben egyaránt. 1848-ig tökéletes szabadságban működhettek. Az 1848–49-es forradalom leverése után el kellett szenvedniük mindazokat a büntető intézkedéseket, amelyekkel Ausztria a magyarságot büntette. A helyzet csak az 1867-es kiegyezés után vált ismét szabadabbá és zavartalanabbá.

Az alábbi statisztikai adatok magukért beszélnek:

Év	Rendtagok száma
1819	359
1826	363
1850	263
1881/82	312
1897/98	390

Az a hagyományos törekvés, hogy a rendtagok folyamatos képzéssel egyre tökéletesítsék tudásukat és legyenek jelen az élet szinte minden vallásos és szociális területén, a teológiában és a filozófiában, a pedagógiában, a természettudományokban, az irodalomban és a művészetekben, mindenütt kiemelkedővé tette őket.

Csak a legfontosabb neveket említjük meg: *Szabóky Adolf* (1821–1880) alapította a magyar katolikus fiatalok iparos körét, a Katolikus Legényegyletet. *Trautwein János* (1819–1893) hozta létre az Oltáregyletet, amely arra volt hivatva, hogy a szegényesebb templomok és kápolnák felszereléséről gondoskodjon; 1892-ben 23 egyházmegyében 374 istentiszteleti hely állt támogatásuk alatt. *Lévay Imre* (1842–1895) alapította a Katolikus Kört. *Pivár Ignác* (1843–1905) intézetet hozott létre süketnémák és vakok részére.

Kulturális tevékenységük miatt megemlíjük a következőket: *Alber Nepomuk János* (1755–1829) különböző biblikus témájú könyveket írt. A filozófia és pedagógia területén jeleskedett *Szűts István* (1755–1821), a pesti egyetem tanára, *Tóth Ker. János* (1804–1887), aki az ifjúság nevelésén túl a felnőttoktatással is foglalkozott, *Nagy Alajos* (1845–1889), a hazafias nevelés kiemelkedő alakja, ugyanakkor egyéni színezetű tomista filozófus is. Más filozófusok: *Benyák Bernát* (1745–1829), *Purgstaller József* (1807–1867), aki egyébként igen kiváló előadó is volt. *Lutter Nándor* (1820–1895) híres matematikus volt. *Dugonics András* (1740–1818), akinek nevét viseli szegedi iskolánk, az első magyar regény (*Etelka*) írója, és a magyar matematikai nyelv megalakítója. *Simai Kristóf* (1742–1833) kiváló magyar nyelvű iskoladrámákat írt, és bemutatta azokat a pesti színházban. *Horváth Ciriell* (1804–1884) is írt drámákat, azonkívül a konkretizmus nevű filozófiai rendszer megteremtője. *Budaváry József* (1813–1853) kiváló latinista volt, és az egyik legnagyobb latin nyelven író magyar költő.²

Ennek az időszaknak számos híres tanítványát fellelheti a kedves olvasó bármelyik régebbi vagy újabb *A piarista diák kis kalauza* című kiadványban. Itt csak a könyvünk olasz szerzője által említettek soroljuk fel, jellemzésük nélkül: *Prohászka Ottokár* (1858–1927), *Kossuth Lajos* (1812–1894), *Petőfi Sándor* (1823–1849), *Vörösmarty Mihály* (1800–1855), *Ady Endre* (1877–1919).

6.5. A piarista rend Spanyolországban

A piarista rend 19. századi spanyolországi történelmét három korszakra lehet felosztani: az első a polgárháború kezdetéig tart (1804–1839), ez a szerzetesi intézmények megszüntetésének a

² *Sántha György* tett közzé a piaristák kulturális és közéleti tevékenységéről komoly, tudományos igénnyel megírt tanulmányt a *Ricerche* című folyóirat 42. számában. Magyar nyelvű kiadása folyamatban van. E korszak piaristáiról olvashatunk tanulmányokat a *Balanyi György* által szerkesztett *Magyar piaristák a XIX. és XX. században* című kötetben (1942).

korszaka. A második az újraalakulás időszaka (1840–1864), a harmadik pedig a felvirágzás kora (1864–1904).

Kevéssel az *Inter graviores* bulla kihirdetése után, 1805. március 15-én *Gabriel Hernández* (1741–1826) nevezték ki vicarius generalis-nak, aki – többször is megerősítve – hivatalában maradt 1825-ig. Ez év szeptemberében tartották Spanyolországban az első spanyol egyetemes káptalant, ezen *Pío Peña* lett a vicarius generalis, aki azonban pár hónappal később meghalt, fél év múlva pedig helyettese, *Pasqual Suárez* is elköltözött az élők sorából. Leghosszabb ideig *Joaquín Esteve* (1772–1830) kormányzott, bár ő is meghalt a hatéves ciklus vége előtt egy évvel.

Talán halála miatt tartották 1830 júliusában a második egyetemes káptalant. Ez volt az egyetlen olyan káptalan, amelyet egy évben tartottak az olaszokéval, amely 1830 májusában ülésezett. Mint már láttuk, ezen *Pompilio Cassellá*t választották meg vicarius generalissá. Spanyolországban *Lorenzo Ramo* (1772–1845) lett a praepositus generalis. Három év múlva Huesca püspökévé nevezték ki. Helyét *Francisco Solá* (1764–1843) foglalta el, és ki is töltötte szabályosan a hat évet. 1836-ban és 1842-ben pápai leiratokkal erősítették meg hivatalában vicarius generalis titulussal. Ezekben az években a forradalmi kormány megszüntette a szerzetesintézményeket. Néhány rendházunknak azonban – működési területük lakosságának jóindulata és rokonszenve folytán – sikerült túlélnie a nehéz éveket.

Ebben a negyven esztendőben a piaristák minden különösebb nehézség nélkül felül tudtak emelkedni a nehézségeken, a napóleoni háborúk és az azt követő forrongások által okozott gondokon. A generálisok igyekeztek módfelett jó nevelést biztosítani a fiatal piaristáknak, és mindent megtettek a szerzetesi fegyelem megszilárdítása érdekében. 1826-ban alakult meg három, az aragóniai rendtartományból kiszakított rendházzal a valenciai vice-provincia. Első előljárója az a *Lorenzo Ramo* volt, aki később generális lett. 1833-ban Spanyolország negyedik rendtartományaként megalakult a valenciai provincia.

A polgárháború befejezése után a szerzetesi élet újrakezdése igen viszontagságos volt. A rend élén – legalább is hivatalosan –

Francesco Solá állt. Nagyon bölcsen átengedte a kormányzást *Jorge Lópeznek* (1781–1842), akit a polgári kormányzat nevezett ki „*inspector generalis*” címmel. López és Solá halála után (1842-ben, ill. 1843-ban) nem találunk Spanyolországban generálist. Csak 1845-ben nevezi ki a Szentszék az idős *Juan Cayetano Losadát* (1766–1846) „*commissarius apostolicus*”-nak. Ő azonban meghalt a következő évben. Erre 1846. október 21-én egy újabb pápai rendelettel az 59 éves *Jacinto Feliu* (1787–1867) lett a generális, ő kormányzott 18 éven át egészen 1864-ig. Hosszúra nyúlt előjárósága jó hatással volt a rendre, lassan megkezdődött az újjászerveződés. Említsük meg itt három fontos kezdeményezését. Az első, hogy pontosan szabályozta a fiatal piaristák tanulmányi rendjét, nagy szerepet szánva a matematika, a filozófia és a teológia tanulásának. A második: elfogadva *Claret Szent Antal* meghívását, ő küldött először piaristákat Kubába, megindítva a piarista rend terjeszkedését Amerika felé. Végül jelentékenyen támogatta a piarista nővérek szerzetesrendjének megalakulását (*Madres Escolapias*, alapítójuk Szent Paula Montal), és azt *Agustín Casanovas* (1809–1889) bölcs vezetésére bízta. Feliu hivatali idejének végére a piarista rend megerősödött Spanyolországban, virágzott a szerzetesi élet a négy működő rendtartományban, megnőtt a szerzetházak, az iskolák és a növendékek száma.

1864-ben a Szentszék több rendtag kérésére – akik már túl hosszúnak érezték Feliu atya generálisságát – *Ramón del Valle* (1801–1891) személyében új generálist nevezett ki. Ő megerősítette a szerzetesi fegyelmet, és újraszabályozta a piarista novíciusok és papnövendékek nevelését. A legnagyobb érdeme talán az volt, hogy helyreállította az egyetemes káptalanok tartásának gyakorlatát. Ezek közül az elsőt (Spanyolországban immár a harmadikat) 1869 júliusában tartották, ezen *José Balaguer* (1805–1876) lett a *vicarius generalis*. Az ő bölcs kezdeményezése volt, hogy a kubai rendházakat a katalán rendtartományhoz csatolta. Azelőtt ugyanis ezek közvetlenül a *vicarius generalis*tól függtek, és a rendtagok mind a négy spanyol provinciából érkeztek.

Joan Martra (1828–1895) az 1875-ös káptalanon lett generális, tíz éven keresztül maradt hivatalában 1885-ig. Nagy érdeme, hogy a négy spanyol rendtartomány fiatal piaristáinak képzésére közös növendékházat hozott létre a San Marcos de León kolostorban. Tárgyalásokat kezdett a kormánnyal, hogy adják át a piaristáknak az irachei monostort. 1878-ban sikerült elérnie, hogy a Szentszék jóváhagyjon egy új választási rendszert a spanyol rendtartományok számára. Meggyengült egészsége miatt lemondott, utódja *Manuel Pérez* (1830–1894) lett.

Pérez átalakította a spanyol vicariatust „generalidad”-dá, saját noviciátussal, amely egyedül a vicarius generalistól függött. Mindezt azzal a szándékkal tette, hogy szerzetesekkel tudja ellátni az Amerikában már meglévő iskolákat és az új amerikai vagy spanyol alapításokat. Az 1888-as egyetemes káptalanon megerősítették hivatalában, de már nem tudott részt venni a következő, 1894-es káptalanon, mert hat hónappal korábban meghalt. Utódja *Francisco Baroja* (1831–1897) lett, akit az 1894-es káptalan megerősített hivatalában, de három évvel később meghalt. A fennmaradó három évet a neves tudós, héber nyelvész *Pedro Gómez* (1841–1902) fejezte be, ő elnökölt az 1900-ban tartott egyetemes káptalanon is. Ezen *Eduardo Llanas* (1843–1904) lett az utolsó vicarius generalis, utána pedig helyreállt az egység a piarista rendben, mint ahogy erről már szóltunk az előző fejezetben.

A jogi különállásnak ebben a nehéz századában változó mértékben ugyan, de mindig megvolt a kapcsolattartási szándék a spanyol rendtartományok és rendtagok, valamint a római generális atya között. Egészen Esteve vicarius generalis kormányzásáig élt az a szokás is, hogy a római generálissal közölték az elhunyt spanyol rendtagok nevét, hogy az egész rendben tudjanak imádkozni és szentmisét végezni lelki üdvükért. A polgárháború alatt (1833–1839) sok spanyol rendtag menekült Itáliába, mások Amerikába. Volt egy közös kezdeményezés is: Perrando generális levelezett *Inocente Palacios* kasztíliai tartományfőnökkel abban az ügyben, hogy adják ki közösen az átdolgozott és megújított rendi konstitúciókat. Ez a terv azonban nem valósult meg, talán Pala-

cios váratlan halála miatt (1865). Számos spanyol és itáliai piarista levelezett egymással barátságból vagy tanulmányi okokból. Casanovas generálisságától kezdve lettek egyre gyakoribbak ezek a kapcsolatok.

Az új század kezdetén (1909) a spanyol piarista rendtartományok képezték – a maguk 1383 rendtagjával – a piarista rend leg-számottevőbb részét.

A 19. századi spanyol piaristák közül kétségtől sokan voltak olyanok, akik kitűntek jámborságukkal és életszentségükkel. Sajnálatos módon a rendelkezésünkre álló kiadványok keveset említenek közülük. Álljon itt pár név példaképpen: *Tomás Báguena* (1745–1817), *Santiago Torrent* (1785–1819), *Pío Peña* (1763–1826), *Domingo Hernández* (1747–1826), *Matías López* (1794–1828), *Domènec Borràs* (1836–1901). Megemlékezhetünk még *Lorenzo Ramo* püspökről is; róla mint generálisról szoltunk már.

Annak ellenére, hogy ebben a században igen sok művelt és tudós spanyol piarista működött, keveseknek adatott meg a nemzetközi hírnév. Ennek talán az lehetett az oka, hogy mindnyájan igen sokat dolgoztak saját piarista iskolájukban, és nem volt idejük egyetemi katedrát vállalni. Tűnhet ez a hírnév és ragyogás hiányának, ugyanakkor azonban igen jó fényt vet szerzetesi lelkületükre, valamint kiváló és hatékony iskolai munkájukra.

Sokan végeztek különféle területeken tudományos munkát, és írtak értékes könyveket. A kiváló pedagógusok közt kell említenünk a következőket: *Santiago Delgado* (szül. 1763), *José Jofre* (1812–1867), *Carlos Lasalde* (1841–1906). Ezután a szépírást tanító kalligráfusokról ejtsünk néhány szót, mert e téren ugyan-csak jeleskedtek rendtársaink, olyannyira, hogy született egy betűtípus, amelyet „letra escolapia”-nak, vagyis „piarista betűnek” neveztek. Könyvünk terjedelme nem engedi meg, hogy névszerint felsoroljuk őket. *Jacinto Feliu* azon túl, hogy commissarius apostolicus címet szerzett, kiváló matematikus is volt, sok jeles könyvet írt. A fizika és a természettudományok terén tűnt ki *Blas Ainsa* (1841–1889), *Francisc Clerch* (1828–1900), *Pío Galtés* (1844–1911). *Pedro Gómez*, akiről már említést tet-

tünk, egy korszakteremtő héber nyelvtant adott ki. *Manuel Pérez* és *Eduardo Llanas* irodalmi és rendtörténeti műveket írtak. Irodalmi munkásságukkal és kinyomtatott műveikkel tűntek ki: *Pasqual Suárez* (1756–1826), *Juan Cayetano Losada* (1766–1846), *Víctor Giner* (1811–1864), *Pedro Álvarez* (1812–1888) és *Ramón del Valle* (1805–1849), akiről mint vicarius generalisról már megemlékeztünk. *Juan Arolas* (1805–1849) eredeti költőnek bizonyult, a spanyol irodalomtörténet is megemlékezik róla.

Sok ezer híres tanítványunk közül is megemlítünk néhányat: *Boldog Carmelo Bolta Bañuls* (1803–1860), Isten szolgája *Marcos Castañer* (1816–1878), egy Fülöp-szigeteki tanító misszionárius kongregáció alapítója, *Boldog Josep Manyanet* (1833–1901), a Szent Család Fiai szerzetesrend alapítója, *Manuel Domingo y Sol* (1836–1918), a Krisztus Király Leányai kongregáció alapítója, *Francisco Roldos y Mora* (1851–1933), aki a minimisták rendjét újíttotta meg Spanyolországban. Nobel-díjas orvos tanítványunk volt *Santiago Ramón y Cajal* (1850–1934), valamint sok kiváló bíboros, akik közül csak kettőt említünk meg: *Calasanz Vives y Tutó* (1854–1913), aki annyira tisztelte rendalapító szentatyánkat, hogy a nevét is felvette, *Arcadio Larraona* (1887–1973), akinek *Boldog Pietro Casani* iránti tiszteletéről sokan megemlékeztek. Akadtak diákjaink között nemzeti hősök is, mint például *José Sanjuro* (1872–1936), a hadsereg generálisa, politikusok, mint például *Josè Caixal* püspök (1803–1879) vagy *Tomás Estrada* (1835–1908) a Kubai Köztársaság elnöke. Írók és művészek: *Mariano Benlliure y Gil* (1862–1947) szobrász, *Antoni Gaudí* (1852–1926) híres építész, *José Martínez Ruiz* író, népies nevén *Azorín* (1873–1967) és *Victor Hugo* (1802–1885) a neves francia író, aki elemi iskolai tanulmányait a madridi San Antón iskolánkban végezte, amikor édesapjával a spanyol fővárosban élt a napóleoni időkben.

7. A 20. SZÁZAD

Mistrangelo érsek-generális már a rend egységét helyreállítani kívánó *Singularitas regiminis* pápai bulla kibocsátása előtt jól látta, hogy nem tanácsos összehívni egyetemes káptalant ugyanabban az 1904-es évben. Várni kellett egy keveset ahhoz, hogy új szemlélet alakuljon ki a rendtagokban, és a közhangulat is kedvezőbbé váljon. Nem minden piarista volt ugyanis felkészülve azokra a változásokra, amelyeket az egyesüléssel járó új helyzet hozott volna magával. Ezért Mistrangelo, megtartván magának az apostoli vizitátori címet, a Szentszéktől kapott felhatalmazással kinevezte egyetemes rendfőnöknek *Adolfo Brattinát* (1852–1935), és melléje rendelt négy asszisztenst, akik az egész rendet képviselték a rendi konstitúciók szerint. Az új generálisi kongregáció legfontosabb feladata az 1906-ra tervezett egyetemes káptalan előkészítése volt.

Minden az előre elkészített terv szerint haladt, így Rómában, 1906 júliusában összegyűltek az egyetemes káptalanra a piarista rendet alkotó tizenkét rendtartomány küldöttei. Ez az esemény valóban történelmi pillanat volt, hiszen 134 év telt el azóta, hogy 1772-ben utoljára voltak együtt az akkori 15 provincia képviselői.

Generálisnak *Manuel Sánchezt* (1848–1910) választották meg. Spanyol piarista volt a valenciai rendtartományból, és mindenki elfogadta személyét. Ez világosan látszott akkor is, amikor elkezdte látogatni a rendtartományokat. Mindenütt örömmel, tisztelettel és megbecsüléssel fogadták. Sajnos cukorbetegsége 63 éves korában, idő előtt véget vetett életének (1910. november 3-án), így nem tudta kitölteni generálisságának hat esztendejét. Vicarius generalis titulussal a liguriai *Egidio Bertolotti* (1851–1942) folytatta a rend kormányzását.

Az 1912-es káptalanon a 48 éves *Tomás Viñas* (1864–1929) lett a generális. Az első világháború miatt nem lehetett megtartani a következő káptalant 1918-ban, így csak egy évvel később kerülhetett rá sor Firenzében. Ez volt az első olyan egyetemes káptalan, amelyet Rómán kívül tartottak. A káptalan megerősítette

Viñast hivatalában, de különböző belső rendi problémák miatt kénytelen volt lemondani 1923-ban.

A helyreállított rendi egységnek ez az első húsz esztendeje nagy optimizmust keltett a rendtagokban, és úgy vonult be a rendi történelembe, mint a komoly együttműködés és egymás kölcsönös segítségének korszaka. Különösen hasznos volt ez azon nemzetek számára, amelyeknél alaposan megfogyatkozott a rendtagok száma. Sok spanyol piaristát hívtak Itáliába, és azok komoly segítséget nyújtottak: *Marcelino Ilarri*, aki még az egyesítés előtt érkezett Liguriába, kiváló novíciusmagiszter volt, más piaristák pedig komoly szerepet játszottak a római és a nápolyi provincia életében. Rendtagok érkeztek Krakkóba is, amely még osztrák fennhatóság alatt volt, hogy előkészítsék a provincia újraélesztését. Ki kell emelnünk közülük *Joan Borell* (1867–1943) nevét, aki élete végéig Lengyelországban maradt, és hatalmas energiával dolgozott a fiatal piaristák képzésén és a provincia irányításán. A háborúban egy felrobbant akna vetett véget áldozatos életének. Az osztrák rendtartomány is komoly segítséget kapott, főleg a spanyoloktól, leginkább a rendi fiatalok képzése terén.

Mistrangelo kívánságára Tomás Viñas, aki a század kezdetén érkezett Olaszországba, 1901-től újraindította az *Ephemerides Calasanctianae* folyóiratot, amely 1893-ban indult el, de 1899-ben megszűnt. Ezenkívül Viñas megszerezte a Generálisi Levéltárat, annak egy részéről katalógust is készíttetett. Kiadott egy többkötetes könyvet különböző nemzetiségű, más-más provinciákhoz tartozó rendtagok életéről.

Mint generális visszavásárolta a San Pantaleo-rendházat, amelyet az olasz kormány államosított kevéssel Róma elfoglalása után, 1870-ben.

Viñas lemondása után a rend kormányzásában az azt követő hat évben rendkívül furcsa helyzet állt elő: a Szentszék kinevezett egy apostoli vizitátort a kapucinus püspök, *Luca Ildefonso Pasetto* (1871–1954) személyében, aki *Giuseppe Del Buono* (1873–1948) vicarius generalisszal együtt kormányzott 1929-ig. Ugyanabban az évben egy pápai leirattal kinevezték Del Buonót generálisnak hat évre. 1935-ben, a hat év lejártával egy újabb pápai le-

irattal megerősítették hivatalában, határidő nélkül, nyilvánvalóan azért, mert a második világháború miatt lehetetlen volt egyetemes káptalant tartani. Így egészen 1947-ig kormányozta a rendet, amikor végre sikerült összehívni a 36. egyetemes káptalant.

Ezalatt a huszonnégy esztendő alatt folytatódott a rend belső helyreállítása, különösképpen a rendi növendékek rendszeresebb és teljesebb képzésével. Spanyolországban egyesítették az irachei és az albeldai növendékházat. Provinciaközi noviciátus és növendékház alakult Olaszországban is. 1928-ban indult meg a nemzetközi növendékház a San Pantaleo-rendházban, ahová Olaszországból, Spanyolországból, Lengyelországból, Magyarországról, Csehszlovákiából és Romániából is érkeztek fiatal piaristák.

A trianoni békeszerződés után Magyarország területének szomorú feldarabolása következményeképpen már Viñas generálisága alatt új provinciákat kellett kialakítani a Magyarországtól elszakított részekben. Így született meg 1925-ben a román rendtartomány, 1930-ban pedig a szlovák provincia. 1933-ban megalakult Spanyolországban a baszk provincia, ehhez csatolták a Chilében lévő két rendházat is.

1932-ben *Leodegario Picanyol* (1896–1968) újraindította az *Ephemerides Calasanctianae* publikálását, mert az a háborús idők miatt 1915-től megint elakadt. Más folyóiratokat is újtukra indított, amelyekben rengeteg adatot és forrást tett közzé szent rendalapítónk életéről, valamint a piarista rend történetéről. Mindezek alapul szolgáltak a későbbi rendtörténeti kutatások számára. Ezzel egy időben a különböző rendtartományokban is sorra jelentek meg rendi kiadványok, amelyek mind azt a célt szolgálták, hogy a rendtagok jobban megszerethessék rendjüket, a körülöttünk lévő civil világ pedig megismerhesse a piarista eszmét és intézményeket.

Különféle *öregdiák-szervezetek* alakultak, és új lelkesedéssel láttak munkához azzal a céllal, hogy az iskolából kikerült növendékek kapcsolatban maradhassanak az alma materrel, és valamilyen módon folytatni tudják az ott megkezdett nevelődést.

A rendi konstitúciókat átdolgozták, és alkalmazták az új kánonjogi normákhoz, majd kiadták 1940-ben. E kötetben első alka-

lommal, függelékként, megjelent rendalapítónk konstitúciójának eredeti szövege is. Ezután Picanyol azonnal sajtó alá rendezte, és egy kötetben kiadta a rendi regulákat is, amelyeknek azonban így – egyelőre – nem volt jogi hatályuk, mert azt előbb egy egyetemes káptalannak kellett volna jóváhagynia.

Az 1936-ban Spanyolországban kitört vallásüldözés a piaristák közül 203 áldozatot szedett, lángba borította és elpusztította sok intézetünket. A polgárháború 1939-ig tartott. Az ezeket követő események is megmutatták a piarista rend hatalmas életerejét, mert pár év alatt a rendtagok újra felépítették a tönkrement intézményeiket, és a rendbe jelentkező nagy számú fiatal szerzetessel hamarosan pótolni tudták a háború és az üldözések miatt üresen maradt munkahelyeket.

A rendi növendékek jó képzése más nemzetek körében is, mint Olaszországban, Lengyelországban és Magyarországon, meghozta gyümölcseit: csodálatos fellendülést és a szerzetesek számának növekedését, amely nem csökkent még a második világháború nehéz éveiben sem.

A háború után mindenki érezte, hogy káptalant kell tartani. Ezért 1947 augusztusában és szeptemberében megrendezték a 36. egyetemes káptalant. Ezen a magyar rendtartomány tagját, az ötvenöt esztendőes *Tomek Vincét* (1892–1986) választották meg a rend élére. Húsz évig vezette a rendet, 1967-ig. A káptalan ugyanis úgy határozott, hogy első generálisi periódusa nyolc évig tartson, hogy ne legyen nagy időbeli távolság a helyi szintű és a rendtartományi káptalanok, valamint az egyetemes káptalan időpontja között. 1955-ben és 1961-ben újraválasztották tisztségében Tomek Vincét.

Húszéves kormányzásának említésre méltó eseménye volt két nagy ünneppsorozat: *Kalazanci Szent József halálának háromszázadik és boldoggá avatásának kétszázadik évfordulója* alkalmából. Az ünnepekre már 1945-től készültek. Előkészületképpen Picanyol az Ephemerides függelékeként kiadta *L'Eco dei nostri Centenari* című írását. Az ünnepek sikere minden várakozást felülmúlt. A szentatya egy emlékezetes iratában Kalazancius atyánkat a világ összes keresztény népiskolája patrónusának

nyilvánította. Számtalan zarándok érkezett Rómába. Sok kiváló pedagógus tartott előadást és írt cikket, tanulmányt Kalazancius pedagógiájáról. Az évfordulók tiszteletére Spanyolországban nemzetközi pedagógiai kongresszust tartottak. A neves spanyol pedagógiai folyóirat, a *Revista española de Pedagogía* külön számot adott ki, amelyben egyetemi tanárok írtak Kalazanciusról és az általa alapított első ingyenes népiskoláról. Rendalapítónk ereklyéit ünnepélyes körmenetben körbehordozták hazájának nagyobb városaiban.

Az ünnepségsorozatnak nagy hatása volt, rendkívüli érdeklődést keltett rendalapítónk személye és műve iránt. Számos tanulmány született, egészen 1956/57-ig, amikor új ünnepségsorozat kezdődött: *Kalazancius születésének négyszázadik, szentté avatásának kétszázadik évfordulója*. Rendünk múltjának és a rendalapító személyének tanulmányozása soha nem látott virágzásnak indult.

A fent említett érdeklődés egyik legjelentősebb eredménye *Calasanz Bau* 1949-ben megjelent *Biografía crítica de Calasanz* című műve. Néhány évvel később ugyancsak Bau adta ki ennek átdolgozását *Revisión de la Vida de S. José de Calasanz* címmel. Az életrajz átdolgozásakor már felhasználta a Picanyol által 1950 és 1956 között kilenc kötetben kiadott kalazanciusi levelek gyűjteményét (*L'Epistolario di San Giuseppe Calasanzio*). Ezután következett egy igen jelentős mű Kalazancius pedagógiájáról *Sántha György* tollából: *San José de Calasanz: su obra, escritos* (Madrid, 1956). Ennek második, átdolgozott kiadása *San José de Calasanz – Obra pedagógica* címmel jelent meg 1984-ben. Jelentősek voltak a *Revista Calasancia* 12. kötetében megjelent tanulmányok is.

A piarista rend nagy életképességének másik bizonyítéka, hogy 1950-től megjelentek az új alapítások Európán kívül: *Ázsiában, Afrikában és Amerikában*. Néhány magyar és lengyel piarista kezdeményezésére indult el ez a folyamat 1949-ben, ők az Egyesült Államokban kezdtek dolgozni. A baszk provincia 1950-ben küldte el első misszionáriusait *Japánba*, és rendházat alapí-

tott *Brazíliában*. Ugyancsak a baszk rendtartomány 1957-ben megtelepedett *Venezuelában* is.

A valenciai provincia 1949-ben kezdte meg működését *Nicaraguában*, 1954-ben alapított rendházat *Santo Domingóban* a Dominikai Köztársaságban, és 1961-ben eljutott *Costa Ricába* is. A kasztíliai rendtartomány 1949-ben nyitott iskolát *Kolumbia* fővárosában. Ez volt a kezdete a később provinciává alakuló megtelepedésnek, amely 1964-ben *Ecuadorba* is eljuttatta a piaristákat.

A katalánok 1950 körül újra küldtek rendtagokat *Mexikóba*, ahonnan visszatértek 15 évvel azelőtt, de ettől kezdve egymás után születtek ott is az alapítások. Ugyancsak katalán rendtagok alapították meg az első rendházat *Kaliforniában* (Los Angelesben), és ők jutottak el misszionáriusként *Szenegálba*.

Az aragóniai rendtartomány sem akart lemaradni a többiek mögött: 1950-ben elfogadtak egy plébániát *New Yorkban*, tíz évre rá megtelepedtek *Puerto Rico* szigetén.

Sajnos nem hiányoztak a sorból a szerencsétlen fejlemények sem. Ezek közül a legszomorúbb az volt, hogy a hatvanas évektől kezdve politikai okok miatt el kellett hagynunk *Kuba* szigetének csaknem valamennyi rendházát és iskoláját.

A rendi szervezet a piaristákat rendtartományokba, provinciákba osztja. Ha egy új alapítás már annyi rendházat, iskolát és rendházat számlál, amennyit reguláink előírnak, akkor egyfajta önállóságot kérhet: az „anyarendtartománytól” függő „delegatio provincialis”-szá, majd viceprovinciává szerveződhet. Ez élén a viceprovinciális áll. A következő lépés az önállósulás felé a független viceprovincia, majd a provincia. Ez az önállósodási folyamat indult meg a fenti alapításokban is egy bizonyos idő eltelte után. 1956-ban alakult meg a *kolumbiai*, 1958-ban a *brazil*, 1960-ban a *chilei* és a *venezuelai*, 1964-ben a generálisi kongregációtól függő *Egyesült Államok-beli*, majd 1966-ban a katalán provinciához tartozó *mexikói* viceprovincia.

„Delegatio provincialis”-ok is alakultak: *Japán* (1957), *Kalifornia* (1960), *New York – Puerto Rico* (1960). Egy a generálisi kongregációhoz tartozó alapítás is jelentős ezekben az években, ez pedig a *Delegatio Generalis in Hispania*. Ehhez két igen fon-

tos intézmény tartozott: az egyik a salamancai központi növendékház (1961), a másik az ICCE (Instituto Calasanz de Ciencias de la Educación), amelynek története már a következő periódushoz tartozik.

Más európai rendtartományokban is fejlődés volt tapasztalható ezekben az években. A piaristák visszatértek *Szardínia* szigetére és *Szicília*ba, és megtelepedtek *Milánóban*. Jelentősek az iskolalapítások is: Nápolyban a Fuorigrotta városrészben épült új, modern iskolánk, Rómában pedig a Monte Marión az *Istituto Calasanzio*. Lengyelországban többek közt ekkor nyílt meg a hebdówi rendház.

1964-ben *Argentína* is önálló provinciává vált, miután rendházat alapított Mar de Platán.

Magyarországon 1948-ban a kommunista diktatúra államosította és bezáratta valamennyi iskolánkat. 1950-től csak kettőben (Budapesten és Kecskeméten) engedélyezte szűkre szabott keretek közt a tanítást: csak középiskolai oktatást 14–18 éveseknek és csupán két párhuzamos osztállyal. A diákotthon lakóinak számát is limitálták. A noviciátus Vácról Budapestre került, a felvehető növendékek számát, valamint a rendházakban élő rendtagok számát is korlátozták; a többiek „kereten kívül” maradtak, lelkipásztori szolgálatot vállaltak, vagy fizikai munkások lettek. Többeket hosszabb időre börtönbe is zártak hűség és bátor ifjúsági lelkipásztori munkájuk miatt. *Szlovákiában* és *Romániában* még rosszabb volt a helyzet, az állami hatóságok ott is államosították és bezáratták összes iskoláinkat, a rendtagok szétszóródtak, sokszor igen nyomorúságos körülmények között éltek. A *cseh-morva provinciában* hasonlók voltak a körülmények, bár ott már a kommunista diktatúra előtt is a haldoklás jelei mutatkoztak. Az 1970-es években az utolsó piaristák is meghaltak, a provincia rendtagok nélkül maradt.

Egy másik említésre méltó változás, amelyet nem mindenki nézett jó szemmel, a rend által vezetett plébániák számának megnövekedése volt. 1947-ben még csak hét plébániánk volt, 1967-re ez a szám 36-ra növekedett.

E húszéves időszak végén ült össze a II. vatikáni zsinat, amelynek működése alatt felerősödött a piaristákban egy súlyos identitásválság, amelynek gyökerei természetesen messzebbre nyúltak vissza. E válság alaposabb tárgyalása és okainak felderítése külön fejezetet igényelne, és még a kellő történelmi távlat sincs meg ahhoz, hogy hitelesen és megbízhatóan lehessen írni róla. Mindenesetre az utolsó hatéves ciklusban mindennek két fájdalmas következménye lett: félelmetesen lecsökkent a rendtagok száma, sokan kiléptek a rendből, főleg a spanyol provinciákban, és aggasztóan lecsökkent a piarista szerzetesi hivatások száma. E folyamat megindulása előtt, 1965-ben a piarista rend 16 rendtartományt és 6 viceprovinciát számlált, 177 rendházban 2540 rendtag dolgozott. Az igazság kedvéért mindehhez hozzá kell fűznünk, hogy az ez után következő létszámcsökkenés, bármennyire fájdalmas és keserves volt is, nem vette el sem a generálisok, sem a többi megmaradt piarista élet- és munkakedvét.

Az 1967-es egyetemes káptalanon az ötvennégy esztendő *Laureano Suárez* (szül. 1913) lett a generális, aki 1971-ig irányította a rendet. Ekkor úgy látta, hogy jobb, ha lemond tisztségéről. A hatéves időszak végéig az első asszisztens, *Teófilo López* helyettesítette. Az 1973-as káptalanon *Angel Ruiz* (szül. 1924) választották meg generálisnak, aki, 1979-ben megerősítve hivatalában, 1985-ig állt a rend élén. Ekkor tartották az első egyetemes káptalant Olaszországon kívül, Salamancában, ahol *Josep Maria Balcells* (szül. 1935) lett a generális, akit 1991-ben a Róma melletti aricciai káptalanon, majd 1997-ben az ismét Rómában tartott káptalanon újraválasztottak.

Ennek az utolsó periódusnak jelentős eseménye volt a Szent-szék által elrendelt úgynevezett „capitulum generalis specialis” (rendkívüli egyetemes káptalan) megtartása. Ennek feladata az volt, hogy rendi szabályzatunkat a konstitúciók átdolgozásától kezdve egészen a közösségi élet gyakorlati kérdéseikig komoly munkával megújítsa a II. vatikáni zsinat szellemében. E káptalan két szakaszban dolgozott: először az 1967-es egyetemes káptalan második részében, majd újból összeült 1969 júliusától szeptembe-

rig. Magyarországról *Hardi István* vett részt a káptalan munkájában.

A rendkívüli egyetemes káptalan munkájának gyümölcseként megjelent egy dokumentumgyűjtemény (latinul, olaszul és spanyolul) *Declarationes et Decreta* címmel. Ebben összegyűjtötték mindazokat az írásokat, amelyek rendi konstitúcióink és más szabályzataink rendalapítónk szellemében történő megújítására vonatkoztak. Ugyancsak ez a káptalan készítette elő, különböző kisebb bizottságokban, az új Konstitúciók kiadását. Két vázlat is készült „ad experimentum”, 1971-ben és 1975-ben; a végleges, a vatikáni Szerzetesi Kongregáció által is jóváhagyott kiadás pedig 1984-ben látott napvilágot (1983. augusztus 25-i dátummal). Ezzel egy időben megindult a Regulák kiadása is, amelyet különböző javítások és átdolgozások után az 1985-ös káptalan hagyott jóvá.

Újra kiadták a piarista ünnepeknek az egyház új előírásai szerint megújított liturgikus szövegeit. Sok más új dokumentum is jelent meg, ezek közül megemlíthjük a növendéknevelést szabályozó iratot: *Formazione iniziale dei giovani* (Salamanca, 1982).

1971-től rendszeresen tanácskoznak a nagyobb előljárók. Ezeken a Konstitúciók által is előírt kétévenként tartott összejeveteleken (*Consiglio dei Superiori Maggiori*) vagy az egész rend, vagy egy-egy földrajzi egység előljárói vesznek részt. 1967-től különböző „tanácsok” (*Consigli*) alakultak. Ezeket később „titkárságoknak” nevezték (*Secretariati*), azzal a szigorúan gyakorlati céllal, hogy tanulmányozzák és segítsék a piarista rend életét a különböző területeken. Ilyen terület például a pedagógia, a gazdasági ügyintézés, a lelkipásztorkodás, a hivatásgondozás, a piarista kiadványok stb.

A hetvenes-nyolcvanas években a katalán *Claudio Vilà Palà* (1918–1999), majd az olasz *Mario Carisio* (1926–1991) posztulátorok jóvoltából új lendületet kapott a boldoggá avatások ügye. Munkájuk gyümölcse csak később érett be: 1995-ben a szentatya, II. János Pál pápa boldoggá avatta Pietro Casanit és a 13 szentéletű spanyol piarista vértanút.

A hivatások számának megcsappanása miatt, mivel nem volt többé értelme működtetni a hatalmas központi kispapnevelő házakat, minden provincia, viceprovincia, sőt még sok provinciai delegátus is saját növendékházat alapított. Így a régi központi növendékházak (pl. Salamanca, Róma) kiüresedtek, bár a rend tulajdonában maradtak.

E korszakra igen jellemző jelenség a kis szerzetesi közösségek kialakulása. Egyrészt, mert a szerzetesek száma lecsökkent, másrészt mert sokan ezt tartották alkalmasabbnak a szerzetesi élet megreformálására. Megnőtt a rendházak száma, ezért igen sok világi munkatársat vettek fel az iskolai munkára. Sokan közülük vezető beosztásba kerültek.

Tovább növekedett plébániáink száma. Amint már említettük, 1967-ben 36 plébániát vezettek a piaristák, az 1984-es katalógusban már 74-et találunk.

Az előző periódusban megkezdett missziós tevékenység megerősödött, főleg *Japánban* és *Szenegálban*, de olyan területeken is, amelyek csak részben függték az illetékes vatikáni hatóságoktól. Új misszióink születtek *Argentínában* (Quimilí), *Ecuadorban* (Saraguro), *Mexikóban* (Maconí) és *Egyenlítői-Guineában*. Az afrikai missziók megerősödtek, megindultak az önállósodás útján, a század végén már több afrikai piarista is dolgozott rendházainkban. Megtelepedtek az első piaristák *Indiában* (1994) és a *Fülöp-szigeteken* (1995) is. Mindkét helyen sok hivatás született, 2002-ben tett ünnepélyes fogadalmat az első két indiai piarista.

Néhány provinciában – sokszor a plébániájukon kívüli területeken is – a piaristák komoly ifjúsági lelkipásztorkodásba kezdtek, és a hagyományos iskolák mellett új típusúakat nyitottak. Szép példa erre az 1983-ban felavatott ifjúsági központ *Haselbachban*, az osztrák provinciában. Ezt az intézményünket az 1990-es évek vége óta az osztrák kalazantínus atyák működtetik.

A hatvanas évektől kezdődően megerősödött a törekvés a rendtagok folyamatos továbbképzésének szervezésére Európában és Amerikában. Különböző tanfolyamokat szerveztek sokszor

más, kalazanciusi szellemű szerzetesrendek és világi munkatársak részére is.

A szerzetesi élet megújítása céljából az 1991-es káptalanra készült rendi felmérés (DIS) alapján a rendi központ három jelentős művet adott ki: a piarista szerzetesek istentapasztalatáról, a közösségi életről, valamint munkánk és életünk egyháziasságáról. Ezután egymás után jelentek meg a fontos direktóriumok: a piarista képzésről (FES, amely legrészletesebben a kezdeti képzést tárgyalja), a hivatásgondozásról és a szerzetesek folyamatos képzéséről. Az 1997-es egyetemes káptalan munkájának eredményeként pedig három fontos összefoglaló irat jelent meg: a piarista karizma mai megéléséről, a piarista szolgálatról és a világi munkatársainkkal való együttműködésről.

Itt kell megemlékeznünk arról, hogy az egykori kommunista diktatúra országaiban az 1989/90-ben bekövetkezett politikai változás igen komoly fejlődést hozott ezeknek a rendtartományoknak az életében.

Lengyelországban, eltekintve az egyetlen kis krakkói líceumuktól, a piaristák csak plébániákon működtek. Mivel nem volt remény arra, hogy szaktárgyakat is tanítsanak az iskolákban, a rendi növendékek nem végeztek civil tanulmányokat, csak teológiát tanultak. Ez a tény megváltoztatta a piaristák szemléletét is, és így a piarista munkát csak a lelkipásztorkodásban és a saját iskolánkban vagy állami iskolában végzett hittantanításban látták. A rendszerváltás után fejlesztették a krakkói líceumot, amelyben viszont szinte kizárólag világiak tanítottak. A fiatal lengyel piarista nemzedékben felbredt a vágy az eredeti piarista karizma iránt, de a szemléletváltás csak az évszázad legvégére hozta meg gyümölcseit: iskolát nyitottak Varsóban, Łowiczban, kibővítették a krakkói líceumot gimnáziummal, és a fiatalok egyre többen kezdtek el civil tanulmányokat, hogy iskoláinkban taníthassanak. Komoly hivatásgondozó munkájuk gyümölcseként igen sok a rendi növendék, a provincia átlagéletkora 2001-ben 36,6 év volt.

Fehéroroszországban (az egykori lengyel területeken) két piarista élte túl a diktatúrát Lidán és Scsucsinban. 1991-ben azonnal lengyel piaristák érkeztek a segítségükre, és a két városban újra-

kezdték a munkát. Az állami hatóságok nem nézték jó szemmel a „lengyelesedést”, és mindent megtettek a lengyel piaristák elűzésére (vízumkényszer, zaklatás stb.). A lengyel piaristák hősiességi törekvése azonban meghozta eredményét: a belorusz hivatásokat. A fiatalokat Lengyelországban képezték ki, akik tanulmányaik befejeztével visszatértek hazájukba. Az első belorusz piaristát 1999-ben szentelték pappá, 2002-ben már öten vannak.

Magyarországon a rendszerváltás után azonnal gyors ütemben nyílt meg újra jó néhány – négy évtizede bezárt – rendház és iskola: *Vác* (rendház, iskola és noviciátus: 1990), *Sátoraljaiújhely* (rendház és diákotthon: 1991, 1992), *Szeged* (rendház, iskola és diákotthon: 1991, egyetemi kollégium: 1992), *Nagykanizsa* (iskola: 1992), *Mosonmagyaróvár* (iskola és diákotthon: 1994, rendház: 2001). A meglévő iskolák (Budapest, Kecskemét) hat évfolyamos gimnáziummal, illetve általános iskolával működnek. Új szakmunkásképző iskola alakult *Gödön* (1991), egyházmegyei iskola és diákotthon (Davidikum) vezetését is átvettük *Veszprémben* (1995). A kor követelményeinek engedve a saját teológiai főiskolánk (Kalazantínus Hittudományi és Tanárképző Főiskola), a bencés és a ferences hittudományi főiskola egyesülésével megalakult a *Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola* (1999), amelyet a három rend közösen tart fenn.

Ez a hirtelen és gyors ütemű fejlődés természetesen sok nehézséget is felszínre hozott, és – érthető okokból – sok rendtag nehezen alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez: nagyszámú civil tanár és tanárnő jelenléte a tantestületekben, tanítás az általános iskolában, a koedukáció megjelenése stb.

A *romániai rendtartományban* szétszórta élő atyák sorra meghaltak, e sorok írásakor már csak ketten élnek, mindketten idősek. Egyikük még ellátja temesvári templomunkat. A magyar rendtartomány keresi annak lehetőségét, hogy erdélyi hivatások magyarországi kiképzésével hogyan lehetne újraindítani a piarista munkát Erdélyben. A kezdeti lépéseknél azonban még nem jutottunk tovább.

A *szlovák provinciában* az 1970-es évektől titokban elkezdték újraszervezni a rendtartományt. Előbb működő plébánosok tettek

titokban fogadalmat, majd civil fiatalokat is kiképeztek teljesen titokban, és pappá szentelték őket. Hét közben végezték mindennapi munkájukat, a hétvégeken pedig az ifjúság körében végeztek hitoktatói és lelkipásztori munkát Szlovákia más területein. Igen sok segítséget kaptak az osztrák és a magyar provinciától. A rendszerváltás azonban nehéz helyzet elé állította ezeket a „titkos” piaristákat, mert a partizánéletet élő szerzetesekből igen nehéz feladatnak bizonyult „acies bene ordinata”-t alakítani, már csak azért is, mert a meglévő piaristák közül szinte senki sem látott piarista munkát. Mind olyankor léptek be a rendbe, amikor már nem működtek iskoláink: a lengyelekhez nem mehetek segítséget kérni, mert ott sem tanítottak a piaristák, a magyar provincia pedig nyelvi nehézségek miatt volt zárt előttük (a jelenlegi rendtartomány minden tagja szlovák nemzetiségű). Csak annyit tudtak, hogy a piarista szerzetes iskolában dolgozik, tehát iskolát kell nyitni. Szinte minden jelöltjük kilépett, a felszenteltek közül többen más rendbe léptek át, vagy megmaradtak plébánosnak, és nem akartak közösségben élni. Ennek ellenére az 1990-es évek elején a megmaradt kis csapat megnyitott három iskolát és rendházat: Nyitrán, Privigyén és Trencsénben. Pár évvel később sikerült visszakapni és tatarozni a pozsonyszentgyörgyi rendházunkat is. Remény van rá, hogy a piarista élet és munka megszilárdul és folytatódik.

1994-ben az olomouci érsek hívására egy lengyel és egy szlovák piarista átvette az egykori *cseh-morva provinciához* tartozó Štrážnice városka plébániájának vezetését. Ebben a városban nyílt meg még Kalazancius életében, 1633-ban a második közép-európai piarista rendház. A piaristák 1950-ig, az államosításig dolgoztak itt. Egykori rendházunk és iskolánk ma öregotthon. Hivatáskereső munkánk sajnos nem látszik eredményesnek, és ezért kérdéses a provincia újjáélesztésére tett kísérlet sikere is.

A közép-európai provinciák egymáshoz való közeledését szolgálták az 1992-től rendszeresen tartott *nyári nyelvi táborok*, ahol piarista papnövendékek olaszul vagy spanyolul tanulhattak. Ezeket a kurzusokat mindig más piarista rendházban szervezték: Salamanca (Spanyolország), Balme (Olaszország), Krakko több

alkalommal, Trencsén, Mosonmagyaróvár, Sátoraljaújhely és Kecskemét voltak a helyszínek. Tavaszonként pedig a közép-európai novíciusok és papnövendékek rendeztek találkozót, közös ünnepet.

Amint azt már előbb is jeleztük, sok kutató foglalkozott a piarista rend történetével és Kalazancius atyánk életével ebben az utolsó időszakban. Megemlítünk közülük néhányat, akik már nincsenek az élők sorában, de nem soroljuk fel a még élőket, akik hál' Istennek sokan vannak. Hogy ne okozzunk problémát fontosságuk vagy eredményességük tekintetében ábécérendben hozzuk a neveket: *Balanyi György* (1886–1963) a magyar piaristák 300 éves jubileumára más rendtársaival együtt kiadott egy vaskos kötetet a magyar rendtartomány történetéről, megírta Kalazanci Szent József és Szent Pompilius életrajzát, és sok más piarista vonatkozású cikket publikált. Mint Assisi Szent Ferenc nagy tisztelője több könyvet írt életéről és a ferences rendről. *Calasanz Bau* (1904–1967) a nagy, korszakalkotó kritikai Kalazancius-életrajz írója. A lengyel *Innocent Buba* (1909–1984) számtalan lexikon és enciklopédia társszerzője volt, és fáradhatatlan munkatársa a nagy DENES piarista lexikonnak. *Valentín Caballero* (1869–1957) a kalazanciusi pedagógiáról írt művével vált ismertté, sok tanulmányt tett közzé a piaristákról és a piarista rendről. *Andrés Clemente* (1874–1943) Kalazancius- és Pompilius-életrajzokat írt. *Leodegario Picanyol* (1896–1968) a piaristák által jól ismert művek szerzője, fáradhatatlan kutató volt, ő gyűjtötte össze és adta ki először rendalapítónk leveleit kilenc kötetben. *Josep Poch* (1914–1983) számos, Kalazancius életének spanyolországi időszakáról írt cikk szerzője. *Calasanz Rabaza* (1868–1931) spanyol rendtörténetíró, művének címe: *Historia de las Escuelas Pías en España*. *Sántha György* (1917–1975) megírta az első húsz generális életrajzát, összeállította három vaskos kötetben a Kalazancius atyánkhoz írt leveleket, és ő írta a mindeddig legteljesebb és legalaposabb művet rendalapítónk pedagógiájá-

ról.³ Rendünk történetének kiváló szakértője volt *Oswaldo Tosti* (1913–2001), aki számtalan cikket és tanulmányt írt e témában, hosszú éveken át rendi központi levéltáros volt a római San Pantaleo-rendházban, és szerkesztette az *Archivum Scholarum Piarum* folyóiratot. A katalán származású *Claudio Vilà Palà* (1918–1999) hatalmas kutatómunkát végzett, számos cikke és könyve jelent meg, rendi posztulátorként ő kezdte meg Boldog Pietro Casani és a piarista vértanúk boldoggá avatási eljárásának munkálatait.

Hat püspök is kikerült a piaristák közül a 20. században: *Alfonso Maria Mistrangelo* (1852–1930) az egyetlen a rend történetében, akiből bíboros lett, a spanyol *Vincente Alonso* (1845–1931) Astorga és később Cartagena püspöke, *Giovanni Oberti* (1862–1942) pedig Saluzzo püspöke volt. A külföldön, szétszórtságban élő magyarok püspöke volt *Irányi László* (1923–1987), esztergomi segédpüspök volt *Dékány Vilmos* (1925–2000), Ponce (Puerto Rico) segédpüspöke 2002-től *Félix María Lázaro Martínez* (szül. 1936).

Talán még nem érkezett el az idő, hogy teljes listát tudnánk összeállítani azokról a piaristákról, akik kulturális területen tevékenykedtek, és kiváló eredményeket értek el. Az *Escuelas Pías – Ser e historia* című kötet is aránylag keveset közöl róluk. Mégis megemlítünk néhány nevet: *Schütz Antal* (1880–1953) kiváló teológus, *Giovanni Giovanozzi* (1860–1928) a teológia népszerűsítésével foglalkozó kiváló író és előadó volt, akit szívesen hallgatott G. B. Montini, a későbbi VI. Pál pápa is. *Laczkó Dezső* (1860–1932) a geológia és őslénytudomány tudósa, a Veszprém megyei Múzeum alapító igazgatója, akinek a múzeum előtt szobor őrzi emlékét. Tudományos munkásságának hirdetője az a sok kihalt állatfaj, amelyeket rá hivatkozva nevezett el a tudományos világ. *Justo Blanco* (1878–1943) filozófus és pedagógus, *Ermenegildo Pistelli* (1863–1927) pedagógus és kiváló író volt. *Tommaso Catani* (1858–1925) a fiatalok számára írt számtalan könyvet.

³ Az *Archivum Scholarum Piarum* 48. számában (2000) található, halálának 25. évfordulójára írt megemlékező cikk után olvashatjuk műveinek teljes jegyzékét.

Kiváló történész volt *Takács Sándor* (1860–1932), a magyar és a piarista történelem fáradhatatlan kutatója, *Balanyi György* (1886–1963) egyetemi tanár, történész és rendtörténetíró, valamint *Bíró Vencel* (1885–1962), aki Erdély és az ottani piarista provincia történetírója volt. *Kornis Gyula* (1885–1958) egyetemi tanár, filozófus, a politikai pszichológia úttörője volt.

A szépirodalom művelői között találunk költőket, mint például *Francisco Jiménez Campaña* (1850–1916) és *Giuseppe Manni* (1844–1923). *Kőrösi Albin* (1860–1936) a spanyol irodalmat kutatta. Dante kiváló ismerője és magyarázója volt *Luigi Pietrobono* (1863–1960). *Jozef Braneky* ifjúsági regényeket írt, mint „Frater Johannes” híre túllépte hazája határait. *Sík Sándor* (1889–1963) egyetemi tanár, költő, drámaíró, kiváló nevelő. *José Beltrán* (1882–1965) művelt újságíró. *Ramón Castell* (1915–1966) az egyik legismertebb és legtermékenyebb kortárs költő. *Pasquale Vannucci* (1882–1974) neves irodalomkritikus volt.

Meg kell még említenünk egyet a Spanyolországban nagy számban működő kalligráfusok közül: *Melquiades Guilarte* (1835–1916). A gregorián ének és a liturgia művelői közül is közlünk néhány nevet: *Fernando Martínez* (1900–1958), *Miguel Altisent* (1898–1975), *Bernardo Castillo* (1889–1936) és *José Franquesa* (1891–1944).

E században is szépszámú piarista élt, akiknek már kortársaik is tisztelték erényeit és életszentségét. Többüknek folyik vagy már be is fejeződött boldoggá avatási eljárása. II. János Pál pápa 1995-ben *Pietro Casanival* együtt avatta boldoggá az alábbi 13 spanyol piaristát, akik a polgárháborúban szenvedtek vértanúságot: *Dionisio Pamplona*, *Manuel Segura*, *David Carlos*, *Faustino Oteiza*, *Florentín Felipe*, *Enric Canadell*, *Maties Cardona*, *Francesc Carceller*, *Ignasi Casanovas*, *Alfredo Parte*, *Carlos Navarro*, *José Ferrer*, *Juan Agramunt*.

Boldog Faustino Míguez (1831–1925) spanyol piarista, kiváló tanár és gyógyszerész alapította az *Hijas de la Divina Pastora* nevű piarista nővérek rendjét (Calasancias), akik alapítójuk szándékának megfelelően leányok nevelésével és gyógyszerészeti kutatással foglalkoznak. Boldoggá avatása 1998-ban volt. *Bruno*

Martínez (1907–1972) valenciai piarista nicaraguai misszionárius volt, a földrengés áldozata. Boldoggá avatásának egyházmegyei szakaszát 2001-ben zárták le. A kisgyermek barátja és kiváló nevelője volt *Pedro Díez Gil*, akinek szintén megindult boldoggá avatási eljárása. *Pablo Zugasti* atyát (1874–1958) nagy tisztelettel vették körül Argentínában.

Befejezésül még egynéhány piarista neve, akik az életszent-ség hírében haltak meg: *Calasanz Homs* (1843–1920), *Francisco Llonch* (1848–1922), *José Maria Peri* (1910–1930), *Salvador Coch* (1861–1942), *Joan Borell* (1867–1943), *Francesco Tiboni* (1859–1945), *Antonio Tasi* (1873–1954) és *Liborio Portolés* (1903–1970). Ez utóbbi alapította a *Jézus, Mária és József Misz-zionáriusai* nevű kongregációt. Ez a hosszú és messze nem teljes lista is azt mutatja, hogy a piarista rend életereje nagyon messze van a megfogyatkozástól. Lehet, hogy egyes nemzeteknél vagy rendtartományokban megcsappant a rendtagok száma, vagy a rend életképessége nem olyan erős, mint régebben, más provinci-ákban viszont megújult erővel és lelkesedéssel dolgoznak a pia-rista atyák. Adja Isten, hogy ez a lelkesedés és kitartás virágoz-tassa fel a piarista rendet a 21. században az ifjúság szolgálatára. Erre bátorít mindnyájunkat rendalapítónk, Kalazanci Szent Jó-zsef:

„*Constantes estote
et videbitis auxilium Dei super vos.*”
(*Legyetek állhatatosak,
és megtapasztaljátok Isten segítségét.*)

FÜGGELÉK:

A Magyar Piarista Rendtartomány története

1. A megtelepedés (1642–1721)

Kalazancius Rómában való megtelepedése után sohasem hagyta el Itália földjét, fiait azonban még életében elküldte az Alpokon túli Európába. Az itt alapított iskolákat, kollégiumokat és rendházakat a *Provincia Germaniae* (a németországi rendtartomány) kapcsolta jogi egységbe 1634-től. Belőle létesült a cseh-morva (1634), a lengyel (1662), a magyar (1721) és az osztrák (1751) rendtartomány.

A magyar piarista rendtartomány a Poprád völgyében fekvő Podolint tekintette bölcsőjének, bár 1642-ben, amikor ott az első piarista megjelent, a városka a Zsigmond idejében elzálogosított szepesi városokkal együtt Lengyelországhoz tartozott. Az alapító *Lubomirski Szaniszló* (ő alapította a szepesbélai plébániát is 1674-ben) lengyel herceg volt, és a piaristák között sem volt akkor magyar. A föld azonban magyar volt, és már az első podolini diákok között is akadt magyar. Ez az iskola volt mintegy a jeladás és az indítás a további magyar alapításokhoz. A podolini kollégium kezdetben a német rendtartományhoz tartozott. A lengyel provincia megalakulásakor ehhez került (1662), és csak 1782-ben lett Szepesbélával együtt jogilag a magyar rendtartomány háza. 1692-ig a közben alapított magyar házak is a lengyel rendtartományhoz tartoztak. 1692–1695 között külön generálisi megbízott (delegátus) kormányozta a magyar házakat *Mösch Lukács* személyében, 1695-től pedig a német provincia viceprovinciájaként magyar viceprovinciális (helyettes tartományfőnök) állt az élükön az önálló magyar rendtartomány megalakulásáig, 1721-ig.

Podolin után a magyar főurak is keresték a módját az új szerzet megtelepítésének, amelyre a felvidéki katolikus megújulásban is fontos feladat várt. A háborús nyugtalanságok és veszedelmek miatt azonban a betelepítés nem volt zavartalan, és az el-

ső évtizedek magyarföldi piaristáinak nagyon sok megpróbáltatáson és szenvedésen kellett átmenniük.

Az első hely, amely már magyar területen fogadta a piaristákat, Privigye volt, gróf *Pálffy Pál* nádor özvegyének alapítása 1666-ban. A következő évben gróf *Wesselényi Ferenc* nádor és felesége hívására Murány várában kezdték meg a piaristák tanító munkájukat. A nádor váratlan halála miatt azonban ez az alapítás abbamaradt, illetve 1673-ban Breznóbányára került át, de itt is csak nagy nehézségek között vehették fel a munkát, nem utolsósorban a túlnyomó részben luteránus lakosság ellenséges magatartása miatt. Pozsonyszentgyörgyön *Szelepcsényi György* esztergomi érsek – aki még személyesen ismerte Kalazanciust Rómából – adományából létesült a piarista kollégium 1685-ben.

1692-ben, a lengyel provinciáról való leváláskor a három magyar rendházban mindössze 18 rendtag működött, akik közül 7 volt „bennszülött” magyar, 11 pedig külföldi születésű. Magyarul csak 6 tudott közülük. Amikor a német származású *Mösch Lukács* – akit joggal nevezhetünk a magyar piaristák Mózesének, mert nagyszabású szervező munkájával igen sokat tett a jövő érdekében – 1698-ban átadta a viceprovinciális tisztelet utódának, a 37 rendtagból már 15 tudott magyarul.

A magyarlakta vidékeken a 18. század első felében terjedt el a rend. 1701-ben *Mattyasovszky László* megyéspüspök alapította meg a hatalmas nyitrai kollégiumot. A magyar piaristák itt jutottak közelebbi érintkezésbe a magyarsággal, és kapták azokat a magyar származású rendtagokat, akik révén a rend a magyar kulturális élet jelentős tényezőjévé vált.

A szatmári béke (1711) után következő nyugalmasabb korszak a rend magyarországi elterjedését is meggyorsította. 1711-ben Veszprémben telepítette meg gróf *Volkra Ottó* megyéspüspök. 1714-ben gróf *Kollonics Zsigmond* megyéspüspök Vácott, gróf *Koháry István* országbíró pedig Kecskeméten telepítette meg a piaristákat. Már az előző alapítások is nagy gondot jelentettek, amikor 1717-ben a város vezetőségének hívására Pesten telepedtek meg a piaristák. A nekik kijelölt ház a belvárosi templom szomszédságában volt, és mindössze négy szobából, ebédlőből és

konyhából állott. Jellemző az odaérkező piaristák lelkes munkájára, hogy november 4-én volt a honfoglalás, másnap pedig már beírást tartottak, és november 7-én megkezdték a tanítást.

A pestivel egyidőben (1717-ben) történt a megtelepedés Besztercén. Gróf *Steinville István* tábornok, Erdély katonai parancsnoka vitte oda a piaristákat. Eltartásukra a plébánia jövedelmét ajánlotta fel. Az alapítás kezdettől fogva nagy nehézségekkel küszködött. Lelkipásztori szempontból igen értékes munkát végeztek, az iskola számára azonban nem volt szerencsés megtelepedés. 1878-ban meg is szűnt.

Érthetően fokozott nehézségekkel kellett megküzdeniük a majdnem szintiszta kálvinista Debrecenben az 1719-ben megtelepedő piaristáknak. *Bakó János* nagyváradai kanonok és makári választott püspök, a privigyei kollégium egykori kiváló növendéke, ily módon akarta leróni háláját tanárai iránt, és megtelepítésükkel előmozdítani Debrecenben a katolikus nevelést. A bizalmatlanság csak nehezen oldódott, de 1721-ben megkezdhatték a tanítást.

A debreceni alapítást időrendben a korponai követte 1720-ban. Az alapító, a város 150 év óta első plébánosa, *Olasz Pál* esztergomi kanonok, almisi választott püspök, nagyon a szívéen viselte a megtelepítés ügyét, de a tanulók hiánya állandó nehézséget jelentett. 1875-ben fel is adta a rend.

Ugyancsak 1720-ban történt a megtelepedés Szegeden. A városi tanács azért határozta el „a tisztelendő és dicséretes piaristák szent szerzetének megtelepítését, hogy az említett dicséretes, hasznos szerzet az ifjúságot (amely ekkoráig vadon és parasztul nevelkedett fel mind városunkban mind a körülfekvő tartományokban) tudományokban felnevelhesse, azáltal magunk között szükséges szubjektumokkal városunk gubernálására szaporítani tudja, amellet lelki dolgokban is nyugalmat szerezhessen”. A város anyagi helyzete nem tette lehetővé, hogy bőkezű mecénás legyen, ezért az elindulás nagyon szerény keretek között és komoly nehézségekkel küszködve történt.

A magyar viceprovinciának ily módon már 12 intézete volt 82 rendtaggal.

A megerősödést segítette a rend jogi helyzetének rendezése is. Az 1715. évi országgyűlés 102. cikkelyével törvényesen befo-gadta, meghonosította, a rend generálisa pedig a német rendtar-tománytól független, önálló magyar rendtartománnyá tette, amelynek első tartományfőnöke *Zajkányi Lénárd* lett 1721-ben.

2. A felvirágzás kora (1721–1780)

Az önálló magyar rendtartomány megalakulását követő évti-zedekben felgyorsult a rend terjeszkedése.

Elsőnek a szatmári béke szerzője, gróf *Károlyi Sándor* telepítette meg a piaristákat családi birtokán a Szatmár megyei Nagy-károlyban 1725-ben, rájuk bízva a plébánia vezetését is. Külső akadályok miatt csak 1727-ben jelenhetett meg az első piarista közösség.

Tokajban a törökből és mohamedánból magyarrá és jó katoli-kussá lett *Pikóczy Eleonóra* nagylelkűsége telepítette meg a pia-ristákat 1727-ben. Ezt az alapítást 1789-ben II. József rendeletére átvitték Sátoraljaújhelyre.

Rózsahegyen gróf *Löwenburg János Jakab* titkos tanácsos te-lepítette meg a rendet 1729-ben, hogy segítséget nyújtson az észak-nyugati megyék szellemi elhagyatottságában.

Máramarosszigeten III. Károly király alapító levele telepítette meg a piaristákat. A gondolat *Zuana Márk* lelkében fogamzott meg, aki mint a sóbányák királyi biztosa felfigyelt a nép, sőt a hivatalnokok gyermekeinek szellemi elhagyatottságára. Az első atyák már 1730-ban megkezdték a munkát a kincstárral kötött szerződés alapján. Az ünnepélyes alapítólevél 1736-ban kelt.

A havasalföldi Craiovában is működött piarista kollégium, hogy az ott állomásozó katonatisztek fiainak iskoláztatásáról gondoskodják a kincstár terhére. 1734-ben kezdték meg az atyák áldásos munkájukat, a hadi helyzet változása miatt azonban már 1739-ben el kellett hagyniuk ezt az apostoli munkaterületet.

1739-ben két új piarista kollégium nyílt meg. Kisszebenben *Desseffy Istvánnak*, a spanyol örökösödési háború egyik ünne-pelt hősének, Magyaróváron pedig *Zsidanics István*, Moson me-

gye főadószedőjének áldozatkészsége tette ezt lehetővé. Mindkét alapításnak számos nehézséggel kellett megküzdenie.

Nem bizonyult életképesnek a medgyesi alapítás 1741-ben, a szász lakosság ellenséges érzülete, de a tanulók csekély létszáma miatt sem. Néhány évtizedes tengődés után 1789-ben meg is szűnt.

A bukaresti megtelepedési kísérletre *Mavrokordato Konstatin* havasalföldi fejedelem megtérésének híre adott indítást. A Szent-szék ennek lebonyolítására 1746-ban *Desericzky Ince* piaristát küldte Bukarestbe, aki küldetését rendjének megtelepedésével akarta összekapcsolni. A biztató kezdet után azonban csakhamar működésbe lépett a rosszakarat és a nikápolyi görög pátriárka környezete. A fejedelem áttéréséből nem lett semmi, s így a piarista alapításból sem.

Nem tartozott a szerencsés vállalkozások közé az Arad megyei szentannai kollégium sem. *Bibics Jakab* alispán és felesége, *Toméján Margit* áldozatkészségéből létesült 1750-ben, de a kis község nem tudott elegendő számú növendéket vonzani. 1788-ban megszűnt, illetve az alapítvány átkerült Temesvárra.

Újszerű és ígéretes alapítás volt a Pozsony megyei Szenc (Szempc) községben létesült *Collegium Oeconomicum* (1763), gazdasági, kereskedelmi és műszaki ismeretek tanítására. Alapítója gróf *Esterházy Ferenc* kancellár, az alapítás sugalmazója és anyagi támogatója pedig maga *Mária Terézia* királynő, aki ily módon is iparkodott előbbre lendíteni Magyarország elmaradt gazdasági életét. Mivel az iskola elsősorban kamarai és műszaki szolgálatra akarta előkészíteni növendékeit, tanulmányi anyagát a reál és műszaki tudományok köréből állították össze. Sajnos, az igen szép sikerrel dolgozó és nagyon hasznosnak bizonyult intézet 1776-ban tűzvésznek esett áldozatul, új életre keltésére pedig nem került többé sor.

Vácott a kollégium mellett *Migazzi Kristóf* bíboros és váci püspök 1762-ben nemesi konviktus vezetését bízta a piaristákra. Mielőtt azonban az intézet egészen kifejlődhetett volna, magába nyelte a Mária Terézia által 1769-ben alapított akadémia, a Terezianum, amely rövid fennállása alatt az ország legelső nevelő in-

tézetei közé emelkedett. A szép virágzásnak II. József eltörölő rendelete vetett véget 1784. szeptember 20-án.

Az 1765. évben három új piarista kollégium is létesült, mind a három az akkori arisztokrácia bőkezűségét és tudománypártolását hirdeti. Kalocsán gróf *Batthyány József* érsek telepítette meg a piaristákat. Nyomdát adott nekik, és felkérte őket a szemináriumi oktatás elvállalására is. Tatán pedig gróf *Esterházy Miklós* kezdeményezését halála miatt öccse, Ferenc valósította meg.

A piarista rend Szencen és Tatán kívül az Esterházy család áldozatkészségének köszönhetően a pozsony megyei Tallóson a grófi kastélyban létesített árvaházat is (1763), amely 1773-ig volt a piaristák vezetése alatt.

Mária Terézia a piarista rend iránt érzett nagyrabecsülésének azáltal is bizonyosságát adta, hogy az 1773-ban eltörölt jezsuita rend iskoláiból 1776-ban négyet rájuk bízott: Trencsént, Selmecbányát, Kolozsvárt és Kőszegét.

Az elmúlt hatvan esztendő alatt nemcsak a kollégiumok és rendházak száma nőtt jelentős mértékben, hanem a rend mély gyökereket is eresztett a magyar életben. A lelkes hazaszeretet, a magyarság életének önzetlen szolgálata ettől a kortól kezdve, szinte mint anyajegy, összeforrott a rend működésével. Az idegen rendtagokat hazai születésűek váltották fel, akik, ha származásukat tekintve másik nemzetiséghez tartoztak is, magyaroknak vallották magukat, és szívvel-lélekkel együtt dolgoztak ennek a földnek a népével.

A rendbe kívánczók száma is erősen megnőtt, ami a piaristák fokozódó népszerűségét mutatta. A polgári és kisnemesi származásúak mellett éppen ebben az időben több főrendi és jó módú család gyermeke is kérte felvételét. Többen ezek közül tehetségükkel és kiemelkedő műveltségükkel jelentős állásokat töltöttek be, és nem kis mértékben öregbítették a rend jó hírnevét (*báró Cörver Elek és Cörver János, báró Bajtay Antal, Rákóczi Miklós, Conradi Norbert, Orosz Zsigmond* stb.).

A társadalom széles rétegeivel való kapcsolat elsősorban az iskolán keresztül adódott, hiszen a tanulók serege is a legkülönbözőbb rétegekből toborzódott. Az iskola padjaiban egymás mel-

lett ültek különbségtétel nélkül a gazdag, főúri származású fiúk a szegénysorsú koldusdiákokkal, és az atyáknak mindezek szüleivel volt érintkezésük. Tevékenyen bekapcsolódtak a lelkipásztori munkába is, nemcsak a rend vezetése alatt álló plébániákon (Beszterce, Breznóbánya, Debrecen, Máramarossziget, Nagykároly, Szeged, Szepesbéla, átmenetileg Pest, Veszprém), hanem mint hitszónokok és gyóntatók is. Több egyházmegyében a püspökök teológiai tanároknak is alkalmazták őket a szemináriumokban (Kalocsa, Győr, Vác, Veszprém). Ebben a korszakban vált szokássá, hogy főúri családok gyermekeik mellé piarista nevelőt szereztek. Ha ez a gyakorlat nem is vált mindig a szerzetesi fegyelem javára, a társadalomba való belegyökerezést kétségtelesen előmozdította, sőt a missziós tevékenységnek is egyik fajtája volt. Ezenkívül többeknek alkalmat adott a magasabb műveltség és pallérozottság elsajátítására, ami – közvetve – az egész rendnek is javára vált.

Mivel a *Ratio Educationis* megjelenéséig nem szerepeltek állami megkötések az oktatásban, a piarista eklektikus pedagógia nagymérvű mozgékonyssággal alakíthatta ki a maga tanulmányi rendjét. Vezérelve az életre való nevelés volt. Ezért a vallásos nevelés mellett a rendi hagyományokhoz híven hangsúlyt kapott a számtan tanítása, mellette pedig a nemzeti tárgyak (magyar nyelv, földrajz, történelem). Az a vád, amely annak idején Kalazanciusnak sok keserűséget okozott, hogy tudniillik iskolája túllépi az elemi oktatás kereteit, és így ellentétbe kerül a Konstitúciókkal, Magyarországon nem merült fel. A piaristák magától értetődő természetességgel végezték és fogták egy egészbe a tanítást-nevelést elemi és magasabb fokon, így a diákok szinte észre sem vették az átmenetet az elemiről a gimnáziumi fokra.

A piarista tanítási rendszer jelentős tényezője lett a természettudományos alapon feldolgozott *philosophia recentior* (= újabb bölcsélet), amely Newtont, az újkori természettudományok atyámesterét tekintette vezérének. Nálunk a nagy műveltségű *Cörver Elek* volt ennek a kezdeményezője, és a Mária Terézia által 1743-ban engedélyezett pesti filozófiai tanfolyamon az előterjesztője. Ez az új filozófia nem szorítkozott pusztán a bölcséleti tan-

folyamokra. Néhány esztendő elég volt, hogy az egész rend szellemi közkincsévé váljék.

Magyarországon a piarista iskolákban is népszerűek voltak az iskolai színjátékok. Az iskoladrámák, amelyeknek szerzői között több magyar piarista neve is szerepel, a nevelést voltak hivatva szolgálni, és alkalmat adtak a fiúknak, hogy a jó előadásban és a nyilvánosság előtti fellépésben gyakorolják magukat. Az iskolai színelőadások a város életében is eseményszámba mentek, s a lakosság szívesen, nagy számban látogatta őket.

A piarista pedagógia eklekticizmusa és mozgékonyága természetesen nem azt jelentette, hogy mindenki a saját feje után ment. Az egységes elvi irányításról és az elveknek a gyakorlatba való átültetéséről a rendi vezetőség hivatás- és felelősségtudata gondoskodott. Kiváló rendtagokkal elkészítette a piarista iskolák tanulmányi rendszerét, amely azután a magyar oktatásügy fejlődésében is éreztette hatását.

3. Az állami függés kora

Így nevezik rendi történetíróink azt az időszakot, amely 1780-tól 1848-ig terjedt.

Mária Terézia halálával egy jelentős korszak záródott le a magyar piaristák történetében. Véget ért a gyors terjeszkedés, és a meglévő intézetekre is nehezebb idők következtek. A Ratio Educationisszal az állam vette kezébe a tanügy irányítását, és a korábbiaknál magasabb követelményeket támasztott. Ez magában nem lett volna baj. Az államra való hagyatkozás eltúlzása, *II. József* erőszakos reformtevékenysége és *I. Ferenc* kicsinyes abszolutizmusa azonban súlyos próbatételt jelentett. *II. József* az állami mindenhatóság nevében megtiltotta a szerzetesrendeknek a római központjukkal való érintkezést. A piarista rendet ugyan nem törölte el, de megszüntette a konviktusokat, ami a magyar piaristákat anyagilag is érzékenyen érintette. Néhány intézetet megszüntetett (Medgyes, Korpona), illetve máshová helyezett át (Szentannáról Temesvárra, Tokajból Sátoraljaújhelyre). Ebben az időszakban mindössze két új kollégium nyílt, de azok is igen nagy

nehézségek között (Léva 1815, Nagybecskerek 1846), a harmadik, a budai egyetemi gimnázium átvétele 1832-ben nem új iskola megnyitását jelentette, hanem egy közel másfélszáz év óta működő intézet piarista vezetés alá való helyezését. Itt a rend a gimnáziummal egy fedél alatt levő elemi iskola vezetését is magára vállalta.

Az iskolai életbe való beavatkozások a féltve őrzött hagyománykincs feladását is jelentették. Az elemi osztályok, amelyek azelőtt sok tekintetben a gimnáziumba voltak beleépítve, külön, önálló iskolatípussá lettek, és a piaristák egyre határozottabban a gimnáziumi oktatás felé sodródtak. A tandíj kötelezővé tétele az ingyenesség feladására kényszerítette a rendet, ami azután a tanulólétszám megfogyatkozását is maga után vonta. II. József nagy reformlázának esett áldozatául a kalazanciusi iskola szent öröksége, a piarista iskola jellegzetessége, az *oratio continua* is (a tanulók egymást váltva folyamatosan imádkoztak az Oltáriszentség előtt). Az erőszakos németesítő törekvésekkel szemben viszont egyre tudatosabban jelentkezett a magyar nyelv jogainak a hangsúlyozása és gyakorlatban való érvényesítése, ami azután 1841-ben a latin tanítási nyelv helyébe a magyar nyelvnek a kieroszakolásához vezetett. Ebből a küzdelemből a piarista iskolák is derekasan kivették a részüket.

II. József uralkodása anyagi tekintetben is súlyos megrázkódtatásnak tette ki a rendet.

A napóleoni háborúk következtében még nyomasztóbbá vált anyagi helyzet arra kényszerítette a rend vezetőségét, hogy egyenesen az országgyűléshez forduljon segítségért. Az országgyűlés alapos vizsgálat alá vette a rend anyagi helyzetét, nagy megértéssel tárgyalta az ügyet, és kedvező előterjesztést tett az uralkodónak. I. Ferenc király a székesfehérvári örkanonok birtokának adományozásával oldotta meg az anyagi helyzetet, a rend vezetőségének nagy örömeire és megnyugvására. (A székesfehérvári örkanonok volt a szentkorona őrzője [*custos*], ezért nevezték a birtokot kusztodiátusnak.)

4. A megpróbáltatás és újabb fellendülés kora (1848–1918)

A társadalmi és politikai élet hullámai a rendi életben is éreztették hatásukat. A szenvedélyes reformláz nyugtalanságot, a rendi állapotokkal való elégedetlenséget vitt a rendtagok közé, a rendi szervezet demokratikusabbá tételének jelszavával megbolygatta a rendi életet, és az amúgy is kritikus időkben erősen meglazította a fegyelmet. A rendi vezetőség is több súlyos hibát követett el. Nem bízva a rend fennmaradásában, az összes növendéket elbocsátották. Ezeknek csak elenyésző része tért vissza a szabadságharc után a rendbe. A nagy kiesés olyan súlyos érvágást eredményezett a provincia életében, amelyet teljesen nem tudott pótolni a következő évtizedekben sem. Ehhez járult, hogy a megmaradt rendtagok között jelentkező nemzedékek közötti különbségek hasadást hoztak létre a rendi szellemben, amely azután szintén súlyos öröksége lett az elkövetkező időknek.

A rend tagjainak a szabadságharc alatt tanúsított magatartása az államhatalom részéről megtorló intézkedésekhez vezetett. Többen szenvedtek hosszabb-rövidebb ideig tartó szabadságvesztést, sőt magát a rendet is fenyegette a megszüntetés veszélye, de azután megelégedtek a novíciusok felvételének egy időre való eltiltásával. A súlyos megpróbáltatások és az erős vérveszteség ellenére, küszködve, de hősies erőfeszítéssel felzárkózott a rend a maga pedagógiai küldetésének teljesítésében. A Thun-féle németesítő rendszerrel szemben a maga lehetőségei szerint küzdött a nemzeti eszme ébrentartásáért és a magyar nyelv jogosultságáért. Ennek bukása után a piaristák tevékenyen részt vettek az új terv előkészítésében, és alkalmas rendtagjaik, egyetemi tanáraik révén az új tanári nemzedék nevelésében, ugyanakkor azonban más tanítórendekkel együttműködve éberren vigyáztak, hogy a szerzetesi iskolák egyházi és rendi jellege el ne sikkadjon. Az 1883. évi középiskolai törvény következtében a szerzetesi iskolák is az állam vezetése alá kerültek. Ez azonban csak pedagógiai és didaktikai ügyekre vonatkozott, és semmiképpen sem érintette a szerzetesi fegyelem kérdéseit.

A rend a maga keretein belül a kolozsvári (1894), majd a budapesti Hittudományi és Tanárképző Intézet (Kalazantinum) felállításával, majd a kettő egyesítésével Budapesten (1916), igen sokat tett tagjainak képzése érdekében a felfokozott igények ki-elégítésére.

Az 1848. évvel kezdődő korszakban egyetlen új piarista iskola sem nyílt, sőt az emberhiány és az anyagi alapok megfogyatkozása arra kényszerítette a rendet, hogy feladja breznóbányai (1857), korponai (1870) és besztercei (1878) intézeteit. Ugyanebben az időszakban hagyta el a rend Kalocsát (1860) és a budai rendházat, előbb a gimnáziumot, majd az elemi „Főtanodát” is (1880). A sok akadály és nehézség ellenére mégis joggal nevezük ezt az időszakot a nagy nekilendülés korának. Az iskolai élet átalakításában a helytállás, a nyolcosztályú gimnáziumok (ún. főgimnáziumok) fokozatos kiépítése úgy, hogy mindössze két ún. kismagistériuma maradt a rendnek (a kisszebeni és a podolini), valamint a tanárképzés nehéz problémájának megoldása ékes bizonyosságai voltak, hogy milyen erők és erőfeszítések érvényesültek ennek az időszaknak a piarista életében.

A rend szervezeti és jogi életének nagy jelentőségű eseménye, hogy a II. József által 1781-ben a rendtartományra rákényszerített elszakítottság után 1906-ban helyreállt a magyar rendtartománynak a római központtal való kapcsolata, „az unio”. Ennek az egyesülésnek megvalósításában nagy szerepe volt *Alfonso Maria Mistrangelo* firenzei érsek – később bíboros – generálisnak, elsősorban azonban *Szent X. Pius* pápa lelkipásztori buzgóságának.

5. A két világháború között és utána napjainkig

Az I. világháború négyéves vérzivatarra és szenvedései után a trianoni béke a magyar piarista rendtartományra is súlyos csapást mért, mert megfosztotta rendházainak jelentős részétől. A felvidéki házakat (Kisszeben, Léva, Nyitra, Podolin, Privigye, Rózsahegy, Selmecebánya, Szentgyörgy, Trencsén) a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták. Miután ezeken a helyeken lehetetlenné vált a piaristák magyar nyelvű tanítása, sőt egyáltalában iskolai mű-

ködése, a piarista iskolák megszűntek. Öt rendházat a nehéz viszonyok miatt 1922-ben bezártak (Kisszeben, Léva, Podolin, Rózsashegy, Selmecbánya), négyben pedig (Nyitra, Privigye, Szentgyörgy, Trencsén) folytatódott a rendi élet. Ezekből a házakból alakult 1930-ban a szlovákiai rendtartomány.

A Jugoszlávia területére eső nagybecskereki rendház és iskola 1920-ban szűnt meg.

A Romániához csatolt területen levő négy rendházból (Kolozsvár, Máramarossziget, Nagykároly, Temesvár) 1925-ben szentszéki dekrétum alapján létesült a különálló romániai rendtartomány. A máramarosszigeti és a nagykárolyi iskola megszűnt, de a rendházak megmaradtak. A kolozsvári és a temesvári iskola és rendház sok viszontagság és nehézség között folytatta működését.

1940-ben átmenetileg a magyar rendtartományhoz került Kolozsvár, Máramarossziget és Nagykároly, és rövidesen a piarista iskolák megnyitására is sor került. Temesvár továbbra is román fennhatóság alatt maradt.

A második világháború végén azonban újra leváltak a magyar rendtartományról, és kénytelenek voltak bezárni kapuikat.

A két világháború közötti időben (1923-ban) alapította a rend a somogyvári kusztodiátus székhelyén a mernyei rendházat, iskola nélkül.

A magyar piaristaság 300 éves jubileumának évében, 1942-ben pedig többszöri kísérlet után megvalósult a piaristák szabadkai megtelepedése, és iskola nyitása. A háborús események miatt azonban már két év múlva kénytelen volt bezárni kapuit.

A háborúk és azok következményei nagyon megnehezítették az iskolák munkáját. Az sem vált javukra, hogy a középiskolai oktatás évtizedeken keresztül észrevehetően a kísérletezés jegyeit viselte magán.

A második világháború után az általános iskola bevezetése a magyar piaristák számára az eredeti munkaterülethez való visszatérés örömét is jelentette. Újra kisgyermekek között gyakorolhatták a kalazanciusi hivatást. Sajnos nem sokáig: 1948 júniusában az egyházi iskolák államosítása véget vetett a reményteli megújulásnak.

lásnak. 1950-ben az állam betiltotta az összes szerzetesrendek működését, a rendházakat el kellett hagyni, illetve egyes rendházakból már előzetesen deportálták a szerzeteseket. 1950 augusztusának végén létrejött egy megállapodás az állam és a püspöki kar között, amely szerint négy szerzet: a bencések, a ferencesek, a piaristák és a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolanővérek két-két gimnáziumot tarthatnak fenn. A piarista rend a budapesti és a kecskeméti iskolát kapta vissza, az utóbbit diákothonnal. Minthogy a két rendházban csak korlátozott számú szerzetes maradt, a piaristák nagyobb része rendi kereten kívül vagy lelkipásztori, illetve civil munkakörben helyezkedett el, vagy éppen külföldre távozott. A kitelepültek egy része kezdte el Észak-Amerikában azt a munkát, amelynek eredményeként előbb az Egyesült Államok-beli viceprovincia, majd 1975-ben az amerikai rendtartomány jött létre. Ezekben a nehéz időkben *Tomek Vince* magyar piarista volt a rend generálisa, legfőbb előjárója (1947–1967) és *Sík Sándor* a tartományfőnöke (1947–1963).

A budapesti rendházból és iskolából 1953-ban önkényes rendelkezéssel kitelepítették a piaristákat, és a volt Sacré Coeur Intézetbe helyezték át őket a VIII. kerületi Mikszáth Kálmán térre. A kecskeméti iskola felét sem adták vissza negyven éven keresztül. Négy évtizedig tehát a budapesti és a kecskeméti intézetre korlátozódott a piarista munka. Közben harmadára csökkent a rendtagok létszáma. A két iskola színvonala egyébként megfelelt az egyházi és az állami elvárásoknak.

A rendszerváltozást követően 1990-ben újra kiszélesedett a piarista hivatás tere. Egykori épületeinkből ekkor egyelőre nem, vagy alig kaptunk vissza, bár valamennyit hivatalosan visszaigényeltük. 1990 őszén Vácott és Szegeden megnyílt a rendház. *Vácott* saját épületünk egy töredékében kezdődött el az élet, a noviciátus visszaköltözött Budapestről. Az újjászervezett gimnáziumban 1991 őszén indult meg a tanítás. Mára a teljes épület rendelkezésünkre áll. *Szegeden* a felsővárosi minorita templom és kolostor jutott a korábbi épület helyett. Itt nyitottunk iskolát és diákothont 1991-ben. Bár nem kaptuk vissza régi épületünket, de új rendházat és iskolát építhettünk, ahová 1999-ben költöztünk be,

2001-ben pedig az iskola mellé a spanyol piarista vértanúk tiszteletére templomot építettünk. 1992-ben megalapítottuk a Sík Sándor Egyetemi Szakkollégiumot. 1991-ben *Göd* községben az önkormányzat felkérésére szakmunkásképző iskolát nyitottunk, itt kollégium is működik. 1992 tavaszán *Budapesten* újjáépült a Duna-parti piarista kápolna, amelyet az Egyetemi Színpad használt évtizedekig. *Sátoraljaújhelyen* 1991-ben alapítottuk újra a rendházat, 1992 őszén pedig a régi piarista épületben diákotthont nyitottunk meg. 1992-ben *Nagykanizsán* is elkezdődött a piarista oktatás, 2003-ban pedig az iskola mellett hivatalosan is megtelepedett egy rendházi közösség. *Mosonmagyaróváron* 1994-ben nyílt meg az iskola, a rendház pedig 2001-ben. A korábban is meglévő gimnáziumok (Budapest, Kecskemét) hat évfolyamosra bővültek, Kecskeméten pedig az addig állami fenntartású általános iskolát is átvettük. 1995-ben *Veszprémben* átvettük a Padányi Bíró Márton egyházmegyei iskola és a Davidikum diákotthon vezetését. *Budapesten* 2002-ben az ELTE elköltözésével véglegesen visszakaptuk a Duna-parti rendházunkat, amelynek egyik felében a bencések, a ferencesek és a piaristák korábban önállóan működő teológiai főiskoláinak egyesüléséből (1999) létrejött *Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola* működik. 2003 nyarán ide költözött át a Mikszáth téri rendházból a provincia növendékháza és a tartományfőnökség.

*A mindenható Isten dicsőségére
és felebarátaink javára!*

NÉVMUTATÓ

- Ady Endre • 51
Agramunt, Juan • 72
Aínsa, Blas • 55
Alber Nepomuk János • 51
Alexi, Aleš • 28
Alonso, Vincente • 71
Altisent, Miguel • 72
Álvarez, Pedro • 56
Ambrosi, Ambrogio • 11, 14
Amon, Ludwig • 28
Andolfi, Giovanni Battista • 15
Andriani, G. Crisostomo • 28
Antonelli, Giovanni • 43
Antonioli, Carlo • 35
Apa, Gian Francesco • 17
Appendini, Francesco • 43
Appendini, Urbano • 43
Arcangeli, Marcantonio • 9
Arduini, Giovanni Felice • 24
Armini, Alessio • 20, 22
Arolas, Juan • 56
Assarotti, Ottavio • 42
Assisi Szent Ferenc • 70
- Báguena, Tomás • 55
Baigar, Julius • 48
Bajtay Antal • 33, 79
Bakó János • 76
Balaguer, José • 53
Balanyi György • 51, 70, 72
Balcells, Josep Maria • 64
Baldi, Francesco • 17
Baldovinetti, Jacopo • 38, 42
Bancalari, Michele Alberto • 43
Baranowski, Wincenty • 45
Barletti, Carlo • 34
Baroja, Francisco • 54
- Barsanti, Eugenio • 43
Bartlik, Bernard • 28
Battaglione, Pier Luca • 18
Batthyány József • 79
Bau, Calasanz • 61, 70
Bauer, Fulgenz • 34
Beccaria, Giovanni Battista • 34
Beccaria, Giuseppe • 31, 38
Beltrán, José • 72
Benedek, XIII. (pápa) • 27
Benlliure y Gil, Mariano • 56
Benyák Bernát • 51
Berretta, Ambrogio • 21
Berro, Vincenzo • 7, 8, 15, 29
Bertolotti, Egidio • 57
Bibics Jakab • 78
Bíró Vencel • 72
Blanco, Justo • 71
Blazek, Gilbert • 49
Błeszyński, Hieronim • 32
Bogatka, Kazimierz • 14
Boggiero, Basilio • 34
Bolta Bañuls, Boldog Carmelo •
56
Bombera, Jan • 47
Bonada, Francesco • 28
Borell, Joan • 58, 73
Bornò, Gregorio • 24
Borràs, Domènec • 55
Borrelli, Giovanni Alfonso • 19,
20
Boschi, Andrea • 23
Bosco Szent János • 39
Bossi, Carlo • 33
Brandolisi, Cassiano • 27
Branecky, Jozef • 72
Brasavola, Rodolfo • 29
Brattina, Adolfo • 57

Brendani, Antonio • 7
 Bruni, Bruno • 34
 Bruni, Filippo • 33
 Buba, Innocent • 70
 Buccelli, Domenico • 42
 Budaváry József • 51
 Bufalo Szent Gáspár • 36
 Bulgarelli, Giovanni Prospero • 34
 Buzek, Bonifác • 49

Caballero, Valentín • 70
 Caixal, Josò • 56
 Canadell, Enric • 72
 Canata, Atanasio • 43
 Cao, Federico • 43
 Caputi, Giancarlo • 15, 16, 29
 Carceller, Francesc • 72
 Cardona, Maties • 72
 Carducci, Giosue • 44
 Carisio, Mario • 65
 Carlos, David • 72
 Casani, Boldog Pietro • 13, 14, 22, 26, 56, 65, 71, 72
 Casanovas, Agustín • 53
 Casanovas, Ignasi • 72
 Casanovas, Josep Calassanç • 39, 45, 55
 Cassella, Pompilio • 39
 Castañer, Marcos • 56
 Castelli, Francesco • 15, 17
 Castellort, Ramón • 72
 Castillo, Bernardo • 72
 Catani, Tommaso • 71
 Cavanis testvérek • 36
 Cecchi, Filippo • 43
 Celma, Pedro • 34
 Cetto Benedek • 35
 Chelini, Domenico • 43
 Chelucci, Paolino • 24, 28
 Cherubini, Stefano • 13

Chiara, Cosimo • 16, 19, 21
 Chojnacki, Dominik • 32
 Chromecki, Tadeusz • 45
 Ciapiński, Jerzy • 34
 Cinnacchi, Innocenzo • 29
 Claret Szent Antal • 53
 Clemente, Andrés • 70
 Clerch, Francisc • 55
 Coccapani, Sigismondo • 27
 Coch, Salvador • 73
 Colapinto, Vito Antonio • 27, 32
 Conradi Norbert • 79
 Consalvi, Ercole • 36
 Conti, Alessandro • 28
 Conti, Onofrio • 15, 21, 26
 Correa, Francisco • 27
 Corsini, Odoardo • 25, 35
 Cörver Elek • 28, 79, 80
 Cörver János • 79
 Curlo, Paolo • 33
 Czech, Herman • 48
 Czerwiakowski, Rafał Józef • 35

D'Addiego, Vincenzo • 38
 Dalham, Floriano • 34
 de la Peña, Joaquín • 32
 De Nobili, Giovanni Francesco • 33
 de'Massimi, Camillo • 19
 Dékány Vilmos • 71
 Del Buono, Giuseppe • 58
 Del Muscio, Gaetano • 33
 del Valle, Ramón • 53, 56
 Delbecchi, Giuseppe Agostino • 24, 33
 Delgado, Santiago • 55
 Desericzky Ince • 34, 78
 Dessewffy István • 77
 Díez Gil, Pedro • 73
 Dmochowski, Franciszek • 34
 Domingo y Sol, Manuel • 56

- Donati, Celestina • 43
 Dottler, Remig • 49
 Dowgird, Aniot • 46
 Döbner, Gelasius • 34
 Dragonetti, Gaspare • 14
 Drzemischer, Victor • 27
 Dugonics András • 51
 Dvořský, Prokop • 48
- Esterházy Ferenc • 78, 79
 Esterházy Miklós • 79
 Esteve, Joaquín • 52, 54
 Estrada, Tomás • 56
 Evangelisti, Giovanni Battista • 38
- Fabbri, Paolo Antonio • 32
 Falkowski, Jakub • 46
 Fantuzzi, Alessandro • 28
 Fassoni, Liberato • 33
 Fedele, Giuseppe • 19
 Felipe, Florentín • 72
 Felú, Benito • 34
 Feliu, Jacinto • 53, 55
 Fenaia, Benedetto • 38
 Fengler, Joseph • 33
 Ferenc József • 40
 Ferenc, I. • 81, 82
 Ferrer, José • 72
 Fiammelli, Gian Francesco • 9
 Filip, Aleš • 47
 Foci, Giovanni Francesco • 20, 23
 Fonda, Girolamo • 34
 Font, Josep • 27
 Fontana, Gregorio • 34
 Franco, Gian Domenico • 18
 Franklin, Benjamin • 34
 Franquesa, José • 72
 Fuchsthaler, Nicolaus • 34
- Fucile, Gennaro • 39
- Galilei, Galileo • 12
 Galtés, Pío • 55
 Garzia, Giovanni • 16
 Gaudí, Antoni • 56
 Gergely, XV. (pápa) • 16
 Gezvina, Vítězslav • 28
 Ghellini, Gellio • 9
 Giacoletti, Giuseppe • 43
 Giner, Víctor • 56
 Ginés, Antonio • 27
 Giovanozzi, Giovanni • 71
 Giraldi, Ubaldo • 25, 33
 Giuria, Giuseppe Maria • 30
 Giustiniani, Benedetto • 9
 Gómez, Pedro • 54, 55
 Górski, Ludwik • 33
 Goya, Francisco • 36
 Graziani, Giacomo • 14
 Groll, Adolf • 24, 27
 Gruber, Leopold • 35
 Guadagni, Migliore • 21
 Guidi, Bartolomeo • 21
 Guilarte, Melquiades • 72
 Günther, Alfons • 28
- Halaska, František Ignac Kassian • 48
 Hanacius Ferenc (Hanáka, Františka) • 18
 Hardi István • 65
 Hausenka, Mikuláš • 21
 Hempel, Jakob • 49
 Hernández, Domingo • 55
 Hernández, Gabriel • 52
 Hoffmann, Donat • 33, 36
 Homs, Calasanz • 73
 Horváth Cirill • 51
 Hradil, Ignac • 48
 Hugo, Victor • 56

- Hübel, Łukasz • 35
- Ihghirami, Giovanni • 39, 42
- Ilarri, Marcelino • 58
- Ince, Boldog XI. (pápa) • 19, 20
- Ince, X. (pápa) • 13, 15
- Irányi László • 71
- Isaia, Archangelo • 36, 38
- Janer, Francesc • 26
- János Pál, II. (pápa) • 15, 49, 65, 72
- Jericó, José • 32, 35
- Jiménez Campaña, Francisco • 72
- Jimeno, Mariano • 32
- Job, Eduard • 49
- Jofre, José • 55
- József, II. • 31, 37, 46, 77, 79, 81, 82, 84
- Jundzill, Stanisław • 46
- Kajsiewicz, Hieronim • 46
- Kalazanci Szent József (Kalazancius) • 7–16, 22, 23, 26, 29, 30, 32, 35, 36, 39, 44, 60, 61, 70, 74, 75, 80
- Kapeller, Jaroslaus • 28
- Károly, III. • 77
- Károlyi Sándor • 77
- Kautsch, Ignaz • 34
- Kelemen, IX. (pápa) • 16, 28
- Kelemen, XII. (pápa) • 24
- Kelemen, XIII. (pápa) • 30
- Kelemen, XIV. (pápa) • 36
- Khom, Ambrož • 48
- Kinský, Dominik František • 48
- Koháry István • 75
- Kollonics Zsigmond • 75
- Konarski, Stanisław • 34, 45
- Kopczynski, Onufry • 46
- Koppi Károly • 35
- Kornis Gyula • 72
- Kościuszkó, Tadeusz • 34, 36
- Kossuth Lajos • 51
- Kőrösi Albin • 72
- Kőszeghy Szaniszló • 33
- Kralowetzki, Kwiryn • 35
- Krasinski, Adam Stanisław • 45
- Kraus, Michál • 22
- Krupiński, Franciszek • 46
- Krzyszkievicz, Ignacy • 21
- Kugelmann, Georg • 49
- Kurowski, Ksawery • 46
- Laczkó Dezső • 71
- Lalli, Giuseppe • 24
- Landriani, Glicerio • 13, 14, 22, 26
- Lang, Quido Maxmilián • 48
- Larraona, Arcadio • 56
- Lasalde, Carlos • 55
- Lázaro Martínez, Félix María • 71
- Leailth, Ambrogio • 14
- Leibniz, Gottfried Wilhelm • 28
- Lenzi, Carlo Maria • 38, 43
- Leó, XIII. (pápa) • 40, 46
- Leonardi Szent János • 9
- Leonetti, Andrea • 43
- Lévay Imre • 50
- Liguori Szent Alfonz • 33
- Likawetz, Josef Kalasanský • 48
- Llanas, Eduardo • 54, 56
- Llonch, Francisco • 73
- Longo, Boldog Bartolo • 44
- López, Jorge • 53
- López, Matías • 55
- López, Teófilo • 64
- Losada, Juan Cayetano • 53, 56

- Löwenburg János Jakab • 77
Lubomirski Szaniszló • 74
Lutter Nándor • 51
Lwowicz, Kalasanty • 46
- Madeyski, Aegidiusz • 29
Mameli, Goffredo • 44
Manconi, Giovanni Diego • 24
Manni, Giuseppe • 72
Manyanet, Boldog Josep • 56
Mária Terézia • 78–81
Maroni, Fausto • 33
Martínez Ruiz, José • 56
Martínez, Bruno • 73
Martínez, Fernando • 72
Martra, Joan • 54
Marx, Grazian • 34
Maschat, Remigio • 28
Massucco, Celestino • 42
Mattyasovszky László • 75
Mavrokordato Konstatin • 78
Mazzei, Carlo • 15, 21
Mendel, Georg • 48, 49
Merino, Andrés • 34
Mezzabarba, Ambrogio • 27
Michelini, Francesco • 11, 14
Migazzi Kristóf • 78
Mignoni, Ubaldo • 28
Míguez, Boldog Faustino • 72
Mikl, Josef • 48
Miklós, I. • 45
Misson, Joseph • 49
Mistrangelo, Alfonso Maria •
40, 57, 58, 71, 84
Molinelli, Giovanni Battista •
34
Montal, Szent Paula • 53
Morelli, Angelo • 15, 17
Mozer, Martin • 27
Mösch Lukács • 22, 74, 75
Mudran, Jan • 22
- Muratori, Ludovico Antonio • 27
Murialdo Szent Lénárd • 44
Mussesti, Pietro • 15, 17
- Nagy Alajos • 51
Napóleon, Bonaparte • 45
Natali, Martino • 34
Navarro, Carlos • 72
Nemcsényi Adolf • 28
Neumann, Ludwig • 35
Neumanna, Jan Nepomuka • 49
Newton, Isaac • 80
Nicht, Guido • 32
Nickl, Jiří Michál • 22
Novari, Alessandro • 17
- Oberti, Giovanni • 71
Olasz Pál • 76
Olendzki, Józef Kalasanty • 33
Oliva, Giuseppe • 24
Olivi, Gaspare • 36
Orengo, Paolo Girolamo • 33
Orlandi, Eugenio • 28
Orosz Zsigmond • 79
Osiński, Józef Herman • 34
Oteiza, Faustino • 72
- Pál, V. (pápa) • 9
Pál, VI. (pápa) • 71
Palacios, Inocente • 54
Palafox, José • 34, 36
Pálffy Pál • 75
Pallotti Szent Vince • 44
Pamplona, Dionisio • 72
Papczyński, Stanisław • 17
Pappiani, Alberto • 33
Parte, Alfredo • 72
Pascoli, Giovanni • 44
Pasetto, Luca Ildefonso • 58

- Passante, Agostino • 27
 Pastor, Ludwig • 8
 Peña, Pío • 52, 55
 Pendola, Tommaso • 42
 Pérez, Manuel • 54, 56
 Peri, José Maria • 73
 Peri, Mattia • 30
 Perrando, Giovanni Battista • 39, 45, 54
 Pes, Domenico • 43
 Petőfi Sándor • 51
 Piaggio, Antonio • 35
 Picanyol, Leodegario • 36, 59–61, 70
 Pietrobono, Luigi • 72
 Pikóczy Eleonóra • 77
 Pirroni, Carlo Giovanni • 19–21
 Pirrotti Szent Pompilius • 27, 30, 32, 70
 Pistelli, Ermenegildo • 71
 Pius, Boldog IX. (pápa) • 39, 44
 Pius, Szent X. (pápa) • 40, 84
 Pius, VII. (pápa) • 36
 Pivár Ignác • 50
 Pizzardo, Domenico • 14
 Plana, Francesc • 32
 Plana, Gian Crisostomo • 27
 Plana, Tomás • 32
 Poch, Josep • 70
 Portolés, Liborio • 73
 Praesident, Germán • 48
 Prohászka Ottokár • 51
 Puliti, Alessandro • 28
 Purgstaller József • 51

 Quadri, Stefano • 31

 Rabaza, Calasanz • 70
 Rachlik, Kassian • 48
 Radomyski, Joachim • 32

 Rákóczi Miklós • 79
 Ramirez Moncalvo, Eleonora • 27
 Ramo, Cayetano • 30
 Ramo, Lorenzo • 52, 55
 Ramón y Cajal, Santiago • 56
 Rauch, Adrián • 35
 Rettig, Josef Ondřej Liboslav • 48
 Révai Miklós • 35
 Ricci, Mauro • 39, 40, 44
 Roldos y Mora, Francisco • 56
 Rosani, Giovanni Battista • 39, 43
 Rossi, Pellegrino • 44
 Ruiz, Angel • 64

 Sabbatini, Giuliano • 27
 Sakl, Augustin Thomas • 28
 Salaris, Bernardo • 23
 Salistri, Gian Crisostomo • 21, 23, 26
 Sánchez, Manuel • 57
 Sancho, Basilio • 33
 Sándor, I. • 45
 Sándor, VII. (pápa) • 15
 Sanjuro, José • 56
 Sántha György • 7, 51, 61, 70
 Sárkány Istvánné • 14
 Satta, Ignaz • 38
 Scassellati, Camillo • 16, 17, 19
 Schaller, Jaroslav • 48
 Schoegler, Anton • 49
 Schubert, Franz • 49
 Schubert, Zaccaria • 33
 Schütz Antal • 71
 Schwartz, Boldog Anton Maria • 48, 49
 Schwarz, Lambert (Josef) • 48
 Scio, Felipe • 33
 Segura, Manuel • 72

- Seitz, Leonhard • 49
 Serpieri, Alessandro • 42
 Serrano, Melchior • 33
 Settimi, Clemente • 14
 Siarczynski, Franciszek • 46
 Siewierkiewicz, Wojciech • 21
 Sík Sándor • 72, 86
 Simai Kristóf • 51
 Siotto, Efisio • 22
 Skórzewski, Leopold • 32
 Slotwinski, Adam • 45
 Sofka, Oktáv • 48
 Solá, Francisco • 52, 53
 Sozzi, Mario • 12, 13
 Sperat, Thomas • 21
 Spinola, Gian Stefano • 18
 Stachowicz, Damazy • 22
 Stadnicki, Konstanty • 33
 Stasek, Florus Ignac • 48
 Stefanini, Stanislao • 38
 Steinville István • 76
 Strambi Szent Vince • 36
 Stribl, Karl • 49
 Strojnowski, Hieronim • 33, 45, 46
 Struzzieri, Tommaso • 36
 Suárez, Laureano • 64
 Suárez, Pasqual • 52, 56
 Svátek, Jozef • 47–49

 Szabóky Adolf • 50
 Szelepcsényi György • 75
 Szűts István • 51

 Takács Sándor • 72
 Talenti, Vincenzo • 35
 Tanzini, Pompilio • 43
 Tarditi, Ildefonso • 35
 Tarnóczy János • 14

 Tasi, Antonio • 73
 Tiboni, Francesco • 73
 Todde-Valeri, Michele • 43
 Tomeján Margit • 78
 Tomek Vince • 60, 86
 Tonti, Michelangelo • 10
 Torrent, Santiago • 55
 Tosetti, Urbano • 35
 Tosti, Osvaldo • 23, 71
 Tóth Ker. János • 15
 Traggia, Joaquín • 35
 Traid, Luca • 32
 Trautwein János • 50

 Valletta, Angelo • 27
 Vannucci, Pasquale • 72
 Veselý, František Xaver • 48
 Vilà Palà, Claudio • 7, 8, 65, 71
 Viñas, Tomás • 57–59
 Vives y Tutó, Calasanz • 56
 Voenna, Carlo Maria • 31
 Vogl, Celestin • 49
 Volkra Ottó • 75
 Vörösmarty Mihály • 51

 Wesselényi Ferenc • 75
 Wiązkiewicz, Paulin • 27
 Wisńiewski, Antoni • 35

 Zajkányi Lénárd • 77
 Zanoni, Pier Francesco • 23, 28
 Zemek, Metoděj • 47
 Zini, Celestino • 43
 Zuana Márk • 77
 Zugasti, Pablo • 73

 Zsidanics István • 77

TARTALOM

Előszó	5
1. Az első ötven év (1597–1646)	7
2. A rend lefokozásától az újraéledésig eltelt hosszú húsztendő (1646–1669)	15
3. A 17. század utolsó harminc éve (1670–1700)	19
4. A 18. század első hatvan éve (1700–1760)	23
5. A tizenkét évig tartó generálisi szolgálatok fél évszázada (1760–1808)	30
6. Az „önállóság” százada (1808–1904)	38
6.1. A római generálisok	38
6.2. Itália	40
6.3. Lengyelország és Litvánia	44
6.4. A Habsburg Birodalomban lévő rendtartományok	46
6.5. A piarista rend Spanyolországban	51
7. A 20. század	57
Függelék: A Magyar Piarista Rendtartomány története	74
1. A megtelepedés (1642–1721)	74
2. A felvirágzás kora (1721–1780)	77
3. Az állami függés kora	81
4. A megpróbáltatás és újabb fellendülés kora (1848–1918)	83
5. A két világháború között és utána napjainkig	84
Névmutató	88

Kiadja a Kalazancius Tanulmányi Központ,
6724 Szeged, Bálint Sándor u. 14.
Levélcím: 6701 Szeged, Pf. 1132
Felelős kiadó: Tózsér Endre
Készült a szegedi Agapé Ferences Nyomdában
5000 példányban.

ISBN 963 206 390 2
ISSN 1585–2210